

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

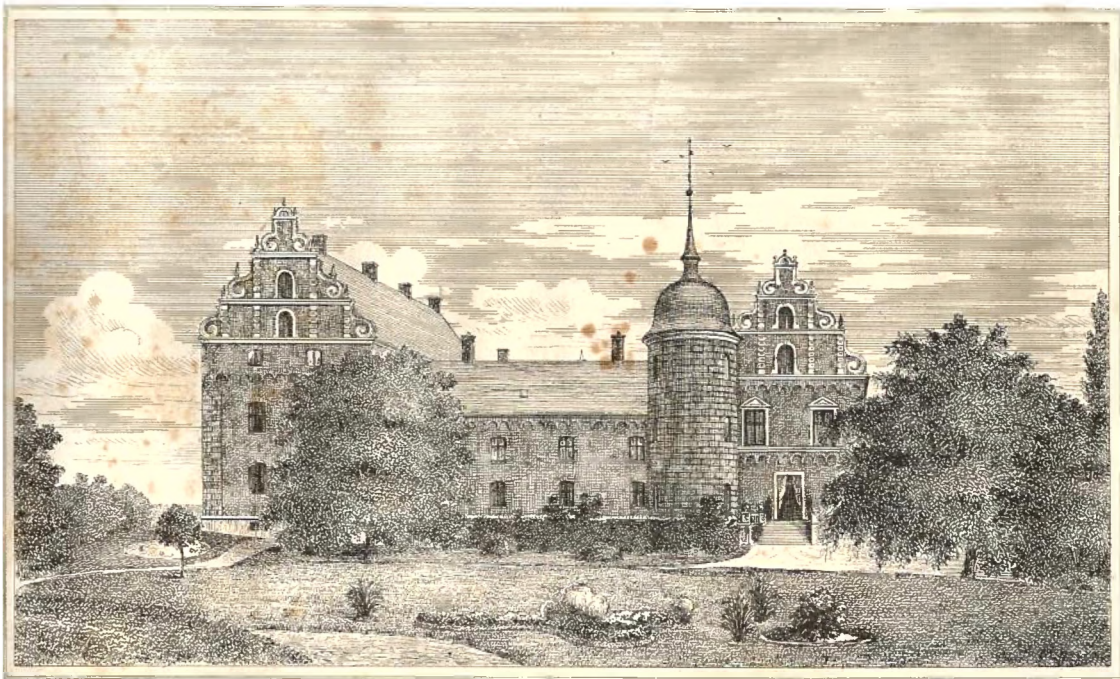
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

WILHELM & BIERING'S BUCHH. DRUCKER.

ARRESKOV.
set fra Haven.

Hillerslev og Østerhæsinge

Sogne

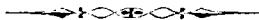
med

Arreskov og Bjelkøv

i ældre og nyere Tid

af

N. Rasmussen Søtilde og S. Jørgensen (Kistrup).

Odense.

Førlagt af Hempelste Boghandel (S. F. Helm-Peterjen).

Trykt i Fyens Stiftsbogtrykkeri hos J. C. Drejer.

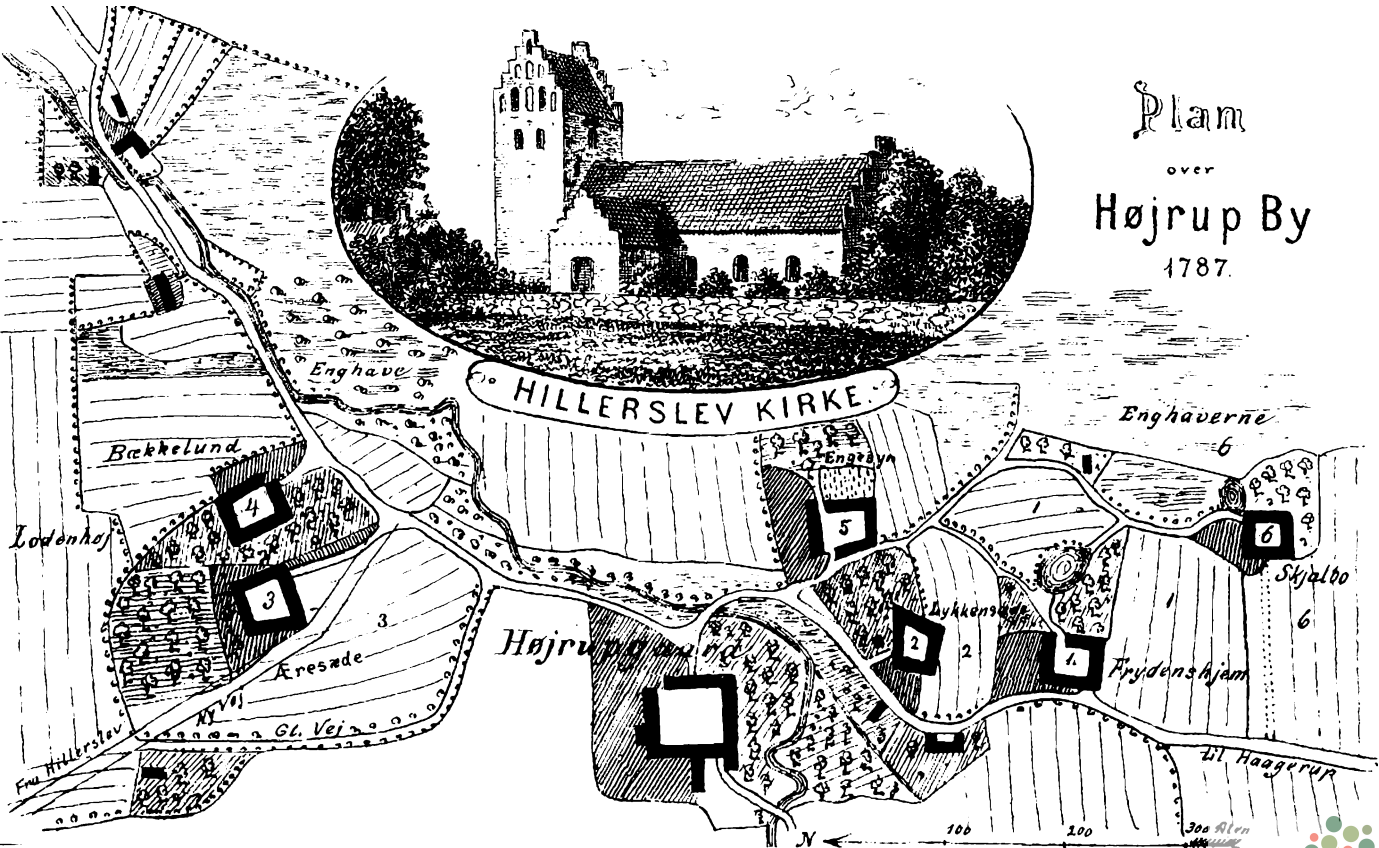
1881.

Førord.

Det ligger i Sagens Natur, at i en Sognebeskrivelse maa mange Sager komme for, hvori de, der bo langt fra Hovedstadens store Samlinger, næppe kunne komme til fuld Klarhed. Dette gjælder særlig den gamle Adels Personahistorie. Derfor ville vi komme en mulig Kritik i Møde paa Halvvejen og tilstaa, at vi vide dette, og dertil indrømme, at vi have taget os den Sag forholdsviis let. Det er slet ikke den gamle Adels Historie med Slægt og Ahner og den endeløse Arvedeling, der har været vort Hovedæmne. Vi have i saa Henseende kun medtaget, hvad der tilbød sig uden al for vidtløftig og kostbar Søgen, og vi have dertil paa dette Omraade, navnlig til Gjelstovs ældre Historie, nydt en væsentlig Støtte og Vejledning af Hr. Assistent Thiset i Kjøbenhavn.

Derimod have vi saa meget grundigere benyttet, hvad der i Provindsarkiverne kunde oplyse Forholdene paa den Egn, vi her have for os. Det er særlig Landbosforholdenes Udvikling, de mindre Herregaarde, de jordegne Gaarde, Svenskekrigen og dens Følger, Herredstinget og Markerne, ligesom de mange Retstrætter om Sollerup og Ristrups halvøde Forder, der især have fængslet vor Interesse. Hertil have vi ganske vist ogsaa benyttet Materialier i Hovedstadens Bibliotheker og Arkiver, navnlig Gehejmearkivet, Ministeriets og Matrikuls-

Plan
over
Højrup By
1787.

Hillerslev Sogn

(ved N. Rasmussen Søkilde).

Mit Hødeland, hvor er du stjønt
Med dine goldne Agre,
Med Vosgen blaa og Løvet grønt
Dy Blomsterenge fagre;
Dy dog brød er din Skjønhed med
Den Eklat, du Jordbund gjemmer
Med rige Frugters Dverfod,
Der Folkets Lykke fremmer.

(N. Hæfte.)

1. Afsnit.

Sognets Topografi og almindelige Historie.

1. Topografi. 2. Minder fra Oldtiden. 3. Svenskekrigen. Landbosforhold. 4. Overtro og kirkelige Forhold. 5. Herredsstinget. Herredsfogder. 6. Rækkerne.

1. Hillerslev Sogn grænser mod Nord til Sønderbroby og Heden Sogne, mod Øst til Vantinge og Espe, mod Syd til Espe og Brættrolleborg og mod Vest til Østerhæsinge og Sandholts-Lyndelse. Imellem de to sidstnævnte Sogne og Hillerslev Sogn danner Odense Aa en temmelig buftet Grænselinie. Med Undtagelse af et kort Stykke Vej vest for Hillerslev Bro, hvor Aaen møder Skrænter og høje Bredder, løber dette Vandløb stedse gennem store græsrigge Engslader. Det er fra Hillerslev Sogn af, at Odense Aa ret faar Betydning. Allerede ved Sognets sydlige Hjørne, hvor Brættrolleborg og Østerhæsinge Sogne stode sammen, forenes to ikke ubetydelige Arme af Aaen, nemlig Haagerup eller Lydinge Aa, hvis Oprindelse er i Rværendrup Sogn, og Silkeaaen eller Trolleborg Aa, der kommer fra Brændegaards Sø. Foruden de nævnte Arme optages endnu et Par mindre Vandløb, der fra Moserne ved Højrup og Nyholle føres i Aaen.

Foruden af disse Vandløb gennemføres Sognet endnu af et andet Aaløb, Sallinge Aa, der driver baade Voltinge, Dals og Sallinge-Lunde Møller. Dette Vandløb danner Grænsen mod Vantinge Sogn, hvorefter det i sydvestlig Retning løber forbi Sallinge-Lunde, gennem Sallinge By, forbi Gjelstov, hvor det falder i Hoved-Aaen ved den nedlagte Papirfabrik Eriksaa, — den gamle Gjelstovs Mølle. Et mindre betydeligt Vandløb, der stammer fra selve Sognet, falder endnu i Aaen ved Bøgelund, paa Grænsen imellem Brobygaard og Gjelstovs Enemærker.

Hillerølev Sogn har et Areal af 4,537 Tdr. Land, med 453 Tdr. Hartkorn og 1273 Indbyggere. Jordbunden er dels faste og gode lermuldede og dels magre og lette Sandjorder. Sognet har fire Byer: Sallinge, Nybølle, Højrup og Hillerølev. Desuden to Hovedgaarde Gjelstov og Nybøllegaard. Større samlede Skovstrækninger findes ikke. Fredstovens Areal angives til 25 Tdr. Land, men det samlede Skovareal er betydeligt større, thi foruden Skovene ved Gjelstov er der alene 20 Tdr. Land Skov ved Nybøllegaard. Sognet er Annex til Østerhæsinge, men udgjør nu en selvstændig Kommune.

Det nordligste Punkt i Sognet er det Sted paa Sallinge Mark, hvor Østved og Heden Byers Marker støde sammen; det sydligste er det saakaldte Mølledam ved Haagerup Mark. Disse to Punkter ere omtrent en Mil fra hinanden. Imellem det vestligste Punkt, hvor Landevejen ved Langvaad eller Bøgelund gaar ind paa Brobygaards Grund, og til det østligste, hvor samme Vej i Nærheden af Galgebanken gaar ind i Gæpe Sogn, er ligeledes omtrent en Mil; medens en Linie dragen fra Eriksaa til Dals Mølle kun udgjør en halv Mil.

Sognet gennemføres fra Syd til Nord af den nye Landevej fra Odense til Ristrup Skovhuse og Faaborg, og fra Vest til Øst af Landevejen fra Alsens til Svendborg. Den førstnævnte Vej har ved Hillerølev og Sallinge to smukke og stærke Broer, opførte 1870—71. — Om Hillerølev Bro hedder det 1560, „at den er meget forfalden, saa Rejsjende

om Vinteren, naar der er stort Vandløb, ikke kan komme derover. Derfor har Kongen befalet Erik Bille til Lindved at gjøre den i Stand med Piller, Stolper, Boldværk m. m. De fleste Herremænd i Herredet have samthffket i, at deres Bønder maa hjælpe til at faa den i Stand, og nu maa Kongens ligesaa. Enhver Mand skal give en Stp. Byg, og med den skal de fornøje Erik Bille, naar han lader dem tilfige. Sammeledes er bevilget, at hver Mand i Hillerslev, Ezbj, Østerhæsing og Vesterhæsing Sogne skal med deres Heste og Vogne tilhjulpe at age Sten og Jord en Dag, naar de tilfiges og i dets Sted være fri for at give den nævnte Stp. Byg." (Tegn. o. a. L. VI. 228.)

Broen var ifølge Tingbogen, 1627 „ganste ny opført noget tilforn." Da det var en Udelvej, paa hvilken Broen var bygget, havde menige Herredsmænd overdraget den i Hillerslev høende Sognepræst, Hr. Mads Jensen, „nævnte Bro at færdiggjøre og derfor lovet ham Betaling." 1663 var Broen atter bleven saa brostfældig, „at fast ingen uden Livsfare den kan passere," hvorfor Amtsforvalteren (Klavs Rasch) lod optage Syn over den, og Udslaget blev, at den skulde opføres af nyt, saaledes at hele Herredet skulde deltag i de derved beregnede Udgifter 100 Rdl. Men det var kun ved Dom, at han formaade de enkelte Sogne til at deltag i denne overordentlige Udgift. Det var ublide og trykkende Misvæxtaar efter Krigen, saa man ikke kan undres over, at Broen kun blev ufuldstændig istandsat, hvorfor den atter 1679 var saa forfalden, „at hverken Præsten eller Herredsfogden uden største Livsfare kunde komme over." Siden den Tid maa Broen være ombygget og repareret adskillige Gange.

Den i Foraaret 1880 afstulne Jernbane fra Ringe til Taaborg gennemskærer Sognet over Nybølle, Nybøllegaard, Lykkensæde og Højrup Grund, med Station i Højrup By.

2. Efter al. Rimelighed har Odense Na, som efter fynske Forhold er et betydeligt Vandløb, i Oldtiden haft

en endnu større Bredde, ligesom de to store Moser, Kirkelunget og Møllemosen, have været anseelige Indsøer.*) Det samme gjælder om Egnens andre Moser og Sumpe, ligesom ogsaa Sallinge Åa paa flere Steder har bredt sine Vandflader ud over de nuværende Moser og Enge. Som Minde herom, har man endnu en stor Somose bag Gjelstov, hvor man har funden et mægtigt Stykke Ben, rimeligvis Ryghvirvel af en Hval.

Ikke alene hvad der nu henhører under Gjelstov Hovedgaard, men en stor Del af Sallinge og tildels ogsaa Hillerslev Byers Forder, hvorpaa der endnu findes spredte Skovstrækninger, have sandsynligvis i Oldtiden været en sammenhængende Skov, medens den fandede Egn ved Hillerslev Kirke synes at have været Hede, overgroet med Lyng og lavere Ghyvelarter, der efter den sjeneste Udtale hedder Gejl. Stednavnene der omkring pege endnu paa, at baade Skov og Gejl ere bortryddede. I Nærheden af Gjelstov findes saaledes Toftved, Nyvænge, Høstehaven, Møllehaven, Møllerød, Gjellerød osv. Og hvad det sidste Navn angaar, da synes det, at vise hen til Oprindelsen af Gaardens Navn. Naar man antager, at „Kirkelunget“ (Kirkeløng) har været en af Lyngheder omgiven Sø, og at en Sø ligeledes har bredt sig imellem Sallinge og Gjelstov, der hvor Skov og Gjel eller Gejl møde hinanden, da har man ret betegnende fundet et Navn til den Gaard eller de Boliger, man lagde paa Grænsen af Gejl og Skov.

Hillerslev Sogn har saaledes i Oldtiden været rigt paa Indsøer og ferske Bunde og rigt paa Skove, — netop Betingelser for Egnens tidlige Bebyggelse. Der findes ogsaa jævnlige Minder fra hine Tider. Ikke alene er der Tid

*) For hundrede Aar siden vare begge disse Moser endnu den største Del af Møret ufremkommelige Sumpe, og det var først 1770, at man indgik en Forening (tinglæst 12. April.) om Vandets Afgravning. Selve Møen var ved samme Tid saa tilgroet, at den flere Steder ikke engang var en Alen bred, medens den andre Steder var over 20 Alen og alter andre Steder omgiven af niggjennembrængelige Kærtykninger. (Landsvæsenkomm. Protokol i Svendb. Amtsarkiv.)

efter anden fundet en Mængde Oldsager baade i Mark og Mose, saasom Kiler, Flintflækker, Øyer og Mejsler, men der er ogsaa Minder fra Oldsolkets Tærd i de mægtige Jordhøje, der have været bevarede til henimod vor Tid. Paa Møllemosegaard's Grund, imellem Møllemosen og Kirkefunget, er der sløjft tre eller fire Stæmpelhøje. I den ene af disse, der blev bortgravet 1826—28, gjorde man flere ret mærkelige Fund.

Højen var omtrent 16 Alen høj, og temmelig højt oppe i den fandt man 2 Dyrchoveder og en Bøjle med 2 smaa Svaner i samme Smag som Sagerne fra Kongehøjene ved Sallinge. 2 Alen dybere fandt man 2 Verurner af sort Materie med Glimmer i; den ene indeholdt Aske, den anden brændte Ben. Over begge var der lagt en bred Sten. Omtrent en halv Alen dybere fandt man Benræden af en Hest; ved Siden deraf laa et Mændskelet og imellem Heste- og Menneskeben en stor Mængde rustne Jærnsager af ulige Form, hvoriblandt 2 Bidsler og 2 Spaude, med Jærn- og Bronzebeslag. Da man var kommen 6 Alen dybere ned, fandt man flere Sager af samme Art. Denne Høj laa bag Gaardens Have paa en naturlig Grusbank, hvor Stedet endnu er kjendeligt. I Marken neden for Gaarden er der omtrent ved samme Tid bortført to andre Høje. Gaardens Ejer Hr. Jungclaussen var en Tysker og opbrød kun Højene med det Formaal at søge Skatte i dem; man skal derfor ikke første al for stor Tillid til, at Fundene hidrøre fra en og samme Høj.

Paa den tilstødende Nabogaard's Grund, lige over for den førstnævnte af disse Høje, var der ogsaa fordem en Høj. Sagnet fortæller, at der boede Bjergfolk i begge disse Høje, som tændte Lys og gavede hinanden Signaler. Ved Dals Mølle er der 1826 fundet 6 Verpottes i en Høj. Potterne stode i en Cirkelkreds som et almindeligt Boguhjul, og der fandtes Aske og Benstumper i dem. Nord for Sallinge, paa Huslod Nr. 40, findes ligeledes en Jordhøj, Paa Kirkefunget fremdrog man i Foraaret 1873

et fuldstændig uddannet Eledhyrshorn, men desværre faa stort, at det gif itü ved Optagningen.

3. Ved Siden af de jordegne Bøndergaard, der i Midalderen ikke vare faa ganske faa, ejede Kronen, Klostre, Hospitaller og Herremænd Bøndergaard omkring i Sognets Byer, og de vare ofte Gjenstand for Handel og Pantfættelse. Ifølge Nyborg Lens Regnskaber for 1563 blev der det nævnte Aar leveret af Kronens og de jordegne Bønder i Hillerslev Sogn 6 Pd. 7 Skpr. Rug, 6 Pd. 9 Skpr. Byg og 1 Pd. 16 Skp. Havre,*⁾ men der var ogsaa 27 Gaarde, 10 Huse og en Mølle, som hørte under Kronen og 4—5 jordegne Gaarde i Hillerslev Sogn.

Allerede i Efteraaret 1657, da Krigen paa Rigets Grænser var i fuld Gang, begyndte man her i Sognet faa smaat at mærke dens Tryk. Saaledes opgiver Palle Kristensen paa Højrupgaard, at der var paalagt ham en stor Indkvartering: Oberstløjtnant Sofias Rankau laa med Folk og Heste hos ham i 3 Uger og kostede ham med Ol og Mad og Mjød, som de fortærede, over 24 Rdl. Men det var kun Smaaating, mod hvad der senere skulde komme. Efter Frederiksøddes Indtagelse den 24de Oktbr. begyndte man faa smaat at tænke paa et Forsvar mod et muligt Angreb paa Fyn, men Tanken synes dog først at være bleven til Handling ved Slutningen af Aaret. Af Kai Dyffes Gods skulde underholdes 115 Ryttere, og enhver af dem skulde hver ottende Dag tildeles 1 Rdl. i Penge, eller 1 Skp. Mel, 1 Fdk. Væter eller Grøn, 8 Pd. Rjød, 1 Pd. Smør, 4 Pd. Flæsk og 1½ Mk. i rede Penge. Til en Hest var der i lige Maade fastsat 5 Lpd. Hø, eller 5 Lpd. skaaren Hættelse, 4 Skpr. Havre eller 2 Skpr. Rug eller Byg, og til Strøelse Tang, Bregner eller Sand. I Højrup skulde hver af de 5 Gaarde — ligesom enhver anden Helgaard

*) 1 Pd. Rug i Fyn var 20 Skpr., 1 Pd. Byg 24 Skpr. og 1 Pd. Havre 40 Skpr.

underholde en Rytter, og denne Underholdning skulde oven i Kjøbet leveres i Middelfart, første Gang 2den Januar 1658 og siden hver ottende Dag „saa længe Vagt holdes“. Men fire Uger efter den 2den Januar var hele Fyn allerede i Fjendens Vold.

Et Par Dage efter den fjerde Hærs Overgang over Lillebelt var allerede en større Afdeling i fuld Færd med Rov og Plyndring i Hillerslev Sogn, hvor de bleve ved „hele otte Dage i Råd.“ I Regelen plyndrede Fjenden kun 3 Dage, men her i Sognet, hvor Hovedveje krydsede hinanden, kom stedsse nye og friske Folk. Endelig ankom Hofjunker Rosenfeld med sine Folk til Rantzauholm „at salguere“ Kajs Gaarde og tilhørende Bønder. Efterhaanden, som disse Salvogardere bleve udlagte i Byerne, standsede Plyndringen. Højrup Bymænd vare dog allerede haardt medtagne, men fik efter Begjæring en saadan indlagt paa Højrupgaard imod Underholdning og ugentlig Betaling. Hofjunkeren tog med sine Tjenere Kvarter hos Ridefoged Peter Borthing i Haagerup Skrivergaard. Imidlertid formaade saadanne Folk ikke altid at afværge Vold og Plyndring, og Salvogarden i Højrup maatte være Vidne til, at en smut Hoppe, som Palle Kristensen havde kjøbt for 11 Rdl., strax blev ham fratagen.

Da Plyndringen i det væsentligste ophørte, begyndte de højere Befalingsmænd at stille ordentlige Rekvifitioner, paa hvad der behøvedes til Afdelingernes Underholdning, og igjennem Godserne fordeltes Udskrivningen blandt Bønderne. Det varede imidlertid ikke længe, at man var i Stand til efter Ønske at underholde en saa stor Styrke af fremmede fordringsfulde Folk; man maatte derfor tage imod, hvad der medfulgte. Paa Rantzauholm (Brahetrolleborg), Gjelskov og Fjellebro Godser bleve de fleste Fordringer udlagte for Bønderne, hvor disse ikke selv vare i Stand dertil. Saaledes blev der strax efter Svenskens Ankomst paalagt hver fuld Gaard at betale en Brandstat af 30 Rdl., hvilket dog for Gjelskovs og Rai Lykkes øvrige Godseres Bedkommende ved Fogdens Forbøn for Helgaardene blev nedsat til

20 Rdl. og for de mindre Gaarde i samme Forhold; men foruden disse Penge maatte hver fuld Gaard yde 2 Rdl. om Ugen. Hvem der ikke havde Penge, kunde betale med Dyrce eller Korn.

Endnu efter Fredslutningen i Roskilde den 26de Febr. forblev en større Trophestyre paa Fyn. Man har saaledes fra Fjellebro en Fortegnelse over, hvad rede Penge den bekyndte Sorgen Brahe ved sin Fuldmægtig lod udlægge for Bønderne „efter deres indstændige Begjæring“. Disse Pengesummer, som under 28de Juli 1658 affordredes Bønderne af den svenske Generalkvartermester-Løjtnant Eric Dahlberg, fik Navn af „de ni Ugers Stat“ og løb for Fjellebro Gods op til over 300 Rdl., hvilke Fordringer endnu 1663 henstode saa godt som uafgjorte. Sorgen Brahes Enke søgte derfor Bønderne ved Herredstinget, og de bleve domte til at betale inden 15 Dage.

For de Bønder i Hillerslev Sogn, der hørte under Fjellebro, opføres nævnte Stat saaledes: Knud Jensen i Højrup for 3 Uger egentlig 2 Sldr. (s: 8 #), Hans Kristoffersen i Nybølle for 3 Uger ugl. 7 #, S. Rasmussen for 5 Uger ugl. 3 #, S. Falkvorsen for 5 Uger ugl. 1 #, Sorgen Rasmussen i Sallinge for 4 Uger ugl. 3 # og Ole Sbjen i Lunde for 4 Uger ugl. 7 #.

Lige saa lidt glemte man fra de andre Godser at indkræve Udlæget hos Bønderne efter Krigen's Slutning. Indkaldelse fulgte paa Indkaldelse, baade for Udlæg i „den svenske Fejdes Tid“, som for Landgilde og anden Restance før og efter Krigen. At saa Skyldnerne dømt til at betale var en let Sag, men at inddrive de efter Forholdene betydelige Summer var de fleste Steder en Umulighed. Der optoges jævnlig Tingsvidner, som godtgjorte, at Vedkommende var aldeles ude af Stand til at yde Landgilde eller betale Restancen, hvis den fattige Gaardboer med Hustru og Børn ikke skulde sættes fra Hus og Hjem og savne det aller nødvendigtste til Livets Ophold. Der optoges saaledes et Tingsvidne 1662, der godtgjorte, at H. Rasmussen i Nybølle med 12 Gaardmænd i Espe og Omegn, enten vare

faa forarmede, eller deres Gaarde vare øde eller afbrændte og ilde medhandlede under Krigen, saa de ikke vare i Stand til at yde eller betale det ringeste i flere Aar. — 1663 vidnede Knud Jensen i Højrup „at de Aaringer, Svensken og Fjenderne vare her i Landet, vare han og hans Naboer ikke mægtige at pløje og saa.“ Tilmed stode to fulde Gaarde øde i Hillerslev og ligeledes 2 i Sallinge, „som ikke haver pløjet og saact, siden Svensken faldt ind i Landet.“

Næsten alle Synsforretninger og Tingsvidner i Salling Herreds Tingbøger samstemme i, at de tyeste og polste Hjælpetropper vare langt værre end Svenskerne. Ligeledes vare vore egne — hværvede — Krigere mangen en Gang slemme Gjæster i en fattig Landsby; men de fleste af dem vare da ogsaa Tyfere. Man var her paa Egnen — selv efter Krigen — ingenlunde fri for Indkvartering. Den ene Afdeling afløste den anden. Endnu den 25de Januar 1660 udstedte Ridesfogden ved Gjelskov en Ordre „at da Stabskvartermester Egedius v. Sal vil have sit Kvarter hos Palle Kristensen paa Højrupgaard“, saa bør det ganske Guds yde Proviant og Fourage, „paa det saadant Palle uden Skade kan ste.“ Denne klager imidlertid over at have lidt et stort Tab ved denne Indkvartering, da nævnte Stabskvartermester med 8 Heste og Folt laa hos ham i 22½ Uge og gjorde ham Skade for 88 Rdl.

Under Krigen fra 1657—60 kunde der saa at sige ingen Afgifter ydes, hverken til Nyborg Slot af Kronens og de jordegne Bønder, ej heller til vedkommende Godsejere. Ifølge Nyborg Lens Regnskaber for 1661 indkom nævnte Aar kun en Ubetydelighed fra nogle enkelte Sogne i Herredet, men fra Hillerslev Sogn aldeles intet. Medens man maa kalde det en efter de Tider ret god Avl, naar man 1656 til Gjelskov indhøstede 80 Tdr. Rug, 309 Tdr. Byg, 47 Tdr. Blandkorn, 55½ Td. Boghvede og 98 Tdr. Havre, saa fremfaldte Krigen strax en uheldig Vending. Der var 1661 saact i Gjelskofs Mark 16½ Td. Rug, men man avlede kun 14 Tdr. 1 Stp., ligeledes var der saact 15½ Td.

Byg, hvorefter man kun avlede 10 Tdr. 1 Skp. Der var samme Aar faaet 4 Tdr. Boghvede, men Aalen derefter var kun 1 Td. Hele Gaardens Axl med Havre og Blandkorn var kun 56 Tdr. Det var en daarlig Axl til en Gaard, der ved Skjedsætningen faa Aar senere blev anfat for 69 Tdr. Hartkorn.

Ifølge Gjelskovs Jordebog for Aaret 1661, som opbevares i det store kongelige Bibliothek,*) var Hillerslev „ganske forarmet og vde.“ Af 14 Gaarde i Hillerslev By vare kun to i Stand til at yde en Ubethdelighed af deres Landgilde, nemlig et Lam og 1 Sletdr. af den ene og 2½ Sletdr. af den anden. Fra Sallinge, hvor 2 Gaarde og 5 Huse hørte under Gjelskov, ydedes intet, men fra Gjelskov Mølle indkom 2 Pd. Mel. (1 Pd. Rugmel var 20 Skpr.) Forholdene vare slette overalt i Jyn, men paa ingen af de Godser, der ved Kaj Vtkes Fald bleve inddragne under Kronen, vare Forholdene slettere end paa Gjelskov Gods. Man kan gjerne antage, at Bønderne have holdt deres Afgifter tilbage, da de fornaa deres Herres ublide Skæbne, men Fogden skulde opgjøre sit Regnskab, og selvfølgelig blev han af Kommissionen nødt til at foretage en Efterpresning, grundet paa en kongelig Skrivelse af 7de Oktober 1662, hvori det hedder: „At efterfom vi erfare, at der skal være stor Restance forgangen Aar af det Gods i Jyn, som afgangne Frants Vtkes Søn Kaj er fradømt, jaa at de forrige Fogder over samme Gods ikke haver med tilbørligt Flid været omhyggelige samme Restancer at indfræve, thi ville vi hermed have Fogderne alvorligt befalet, at de endnu alt deres Flid, tilligemed vores General-Fiskal, anvende, jaa fremt de ikke agte at svare og til rette at stande for, hvad Forsømmelse tilforn kan være sket.“ — Denne strenge Ordre havde kun til Følge, at der kapredes 17 Skpr. Rug, 1½ Td. Smør, og 8 Høns, medens der fra hele Gjelskov Gods: 28 Gaarde, 2 Møller og en Del Huse,

*) Mst. Ny fgl. Samling 409 c

skulde ydes 3½ Pd. 4 Skpr. Rug, 17 Pd. Mel, 3 Laster
½ Pd. 1½ Skp. Byg, 10 Pd. 18 Skpr. Havre, 3½ Td. 1
Fjd. 1½ Otting Smør, 7 Volgalte, 9 Foderøer, 12½ Foder=
nød, 7 Faar, 16 Lam og 64 Høns.

Det indbrevne var jo saaledes i Grunden for intet at
regne imod den virkelige Skuld, og det var endda kun Af=
gifterne for Aaret 1661. Naar man ser hen til, hvad der
stod til Rest ved Krigen's Udbrud, og hvad der var paaløbet
i Kontributioner og Udlæg under Krigen til svenske, tyske
og danske Krigsfolk, hvad Bønderne havde tnyet til deres
Herstab for at modtage til Laans mod høje Renter, til Føde
og Sædekorn, saa saa' Forholdene ganske forfærdelige ud.
Peter Børtning, der var Foged hos Kjø Lykke indtil 1661,
havde nu taget Bolig paa Gjelstov og var en rig Mand,
der stod sig godt hos de kongelige Kommissarere. Han fik
overdraget, rimeligvis for en Ubethdelighed, de Fordringer,
som stode til Rest baade for Skatter og Udlæg, og han
havde saaledes travlt med at indkalde Bønderne og føre dem
til Ting. Nagtet erhvervet Dom osv. var der dog ingen
Udsigt til, at endog tilnærmelsesvis blot Halvdelen kunde
udredes. Ved at meddele et Par Træt, af hvad der frem=
kom ved saadan Tingførd, give vi tillige et Billede af
hine sørgelige Tidsforhold.

Ved den 23de September 1665 at indkalde alle Hillers=
lev Mænd for Landgilde, Sæde- og Laanekorn for 1663
godtgjøres det, at Gaardmand Lars Pedersen havde laant
alt muligt, baade Heste, Vogne, Røer, Rister, Stabe, Seng=
klæder m. m., saavel som Sæde- og Fodekorn.

1666 beviste Hans Thomsen i Sallinge ved Tingsvidne,
„at han havde modtaget Gaarden ganske øde, saa der ej stod
Stik eller Stage paa Grunden. I den Tid, han havde
levet i Gaarden, vare alle hans Bæster døde, saa han ej
kan dyrke sin Jord eller indavle sin Grøde, fast mindre
give Landgilde eller Afgift, saa den fattige Mand med
Hustru og Børn er geraadet i største Armod og Elendighed;
foraarsages derfor at ty til Godtsfolk og medlidende Kristne
om Hjælp og Bistand i Guds Navn.“

Samme Aars 12te Maj lod Peter Børtning, der nu var bleven Raadmand i Odense, optage Syn over Sorgen Pedersens Gaard i Hillerslev, „der fandtes et Ladehus paa 17 Fag ganske brøstfældig baade paa Vægge og Tag; det maa nedtages og igjen opbygges. Stuehuset, 12 Fag, maa ligeledes nedtages og opbygges igjen. Han havde modtaget Gaarden forleden Aar med fuld Indhøstning og Grøde. Han havde paataalt en Gaard under Brobygaard, om han her fra Hillerslev maatte drage.

Mads Pedersens Gaard i Højrup fandtes samme Aar saa brøstfældig baade paa Tømmer og Tag, at den ikke kunde opbygges under 100 Rdlr.

En Gaard i Sallinge var under Krigen beboet af Rasm. Albrechtsen, indtil han 1659 drog derfra, da han intet havde at æde. Han blev i Gaarden, saa længe han kunde, og da han drog derfra, stode alle Huse oppe. 1666 var Gaarden endnu øde og afbrudt.

Samme Aar lod P. Børtning optage Syn over en Gaard i Hillerslev, der var saa brøstfældig baade paa Tømmer og Tag, inde og ude, at den ikke kunne sættes i Stand under 200 Rdlr.

Et andet vigtigt Bidrag til at oplyse Forholdene i den Døre, afgiver Skifteprotokollerne, af hvilken vi skulle meddele et Par Træk: Ved et Skifte i Hillerslev 1728 fandt man 8 Heste, den bedste til 8 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$. 2 Følhopper med hver et Føl, den ene til 9 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$, den anden til 4 Rdlr. Der var 4 Maltkøer og nogle Ungkvæg. Den bedste Ko til 6 Rdlr. Fremdeles 2 Faar, 1 Grisefo, 4 gamle Gjøse og 1 Gasse, 1 Vistade, 1 gl. beslaaet Vogn med Agerkurv, 3 gl. Trævogne og 1 Ternharve. Af Indboet fremtræder en Brygge- og Brændevinskjedel til en Værdi af 20 Rdlr. Mandens Klædning bestod af en brun Vadmel's Kofte, Vadmel's Vest, 2 Par Læderbukser, 2 Rabudser, 2 Par Hoser, 1 Par Sko og 7 Skjorter. — Ved et andet Skifte i Hillerslev 1734 var der 7 Heste, den bedste vurderet til 6 Rdlr., 4—5 Maltkøer, 5 Ungkvæg, 6 Svin og 5 Gøse. Gaardens Bygning var ganske brøstfældig. Be-

sværing og Gjæld oversteg langt Boets Værdi. — Ved et Skifte i Sallinge 1742 forefandtes 9 Heste. De 8 af disse til en Gjennemsnitspris af 8 Rdlr. 6 Røer fra 4—7 Rdlr., 5 Kvier og 5 Kalve. Blandt disse 16 Hoveder var kun en eneste rød Kv, de øvrige sorte og graa. Af Indbo nævnes et stort Egebord, 3 Egekister, 9 Stole, 1 Stab, 2 Egetræs og 4 Fyrretræs Senge. Boets Værdi var 205, men „Besværing“ og Herskabets Fordringer løb op til 202 Rdlr. Gaarden stod for 14 Tdr. Havtorn, derfor gjorde man Fordring paa 14 Heste til Besætningen de 12 til 8 Rdlr. og de 2 til 10 Rdlr. Stykket, endvidere en Vogn, en Plov og en Harve. — 1744 var der Skifte efter Rasm. Hansen og Kone i Nybølle, der begge døde saa Dage efter hinanden, men allerede 4 Uger efter havde And. Kristensen forlovet sig med den ældste Datter, der var 13 Aar, fæstet Gaarden og pligtet sig til at ægte hende, naar hun kom til Skjels-Aar og Alder. Det var et af de saa Steder, hvor der var Penge, vel ikke mange, men dog over 7 Rdlr. hjemme og over 40 Rdlr. i udlaante Penge. Den nye Fæster maatte derfor love at give hver af de fire Sønner 20 Rdlr. og hver af Døtrene en Egekiste og en Seng saa god som 20 Slettedlr.

Enhver Hovbunde, som gjorde fuld Hovning, modtog med sin Fæstegaard „otte Plovbæster“, som han igjen maatte aflevere i forsvarlig Stand; men hvor Gaarden var større, krævede man et større Antal, hvilket vi ovenfor have set, og naar Tallet steg over 8, maatte to af Hestene være kraftige Vognheste. Plovhestene tog man det ikke saa nøje med. 6—8 Heste af hin Tids Krifter havde ofte tungt nok ved at trække en Plov.

Efter Krigen og de derpaa følgende Misvæxts- og Hungersaar udstedte „Præsidenten“, Amtsforvalteren Claus Rasck, den ene Ordre efter den anden paa at gjøre de flette og tildels usfarbare Veje i Stand, men mødte næsten overalt en gennemgaaende Modstand. Bonderne mente, at de havde ondt nok i det pligtkyldige Hoveri paa Hovedgaardens Mark, saa Arbejde paa Veje og Broer vilde være en uover-

kommelig Byrde. De vigtigste Forbindelses-Beje, „Aldersvejene“ fordredes istandsjätte, „saadan at Folk uden Fare dem kunde befærde.“ 1670 foretoges et almindeligt Syn over Broer og alfare Beje. Saaledes regnedes man Bejen fra Heden igjennem Sallinge til Hillerslev Bro, Bejen fra Nybølle By's østre Ende forbi Hillerslev og Gjelstov Mølle til Langbaad og Bejen fra Haagerup igjennem Højrup til Hillerslev Kirke for Alders-Beje, og de vare de fleste Steder i en meget slet Stand. Man bødede og bedrede lidt paa de værste Huller, men den fuldstændige Regulering, som Amtsforvalteren havde paatænkt, blev kun meget faa Steder udført. Endnu 1706 vare Bejene yderst flette, saa de ikke uden Fare kunde befærdes. Det Hædder saaledes om Bejen igjennem Sallinge, at den er meget ond, og om Bejen igjennem Nybølle, at ingen Rejsende kan komme frem.

4. Det hører med ind under Sognets almindelige Historie, at meddele lidt baade om Overtroen og om de kirkelige Forhold, efter som Provstiets Retzprotokoller og Sognets ældre Kirkebøger give adskillige gode Bidrag dertil. At anvende Jordkuren var i ældre Tider meget almindeligt, men det var en mangesidig Kur. Snart anvendte man „kristen Jord“ som Beskyttelsesmiddel mod Trolddom og Hexeri og snart som Middele mod Sygdomme hos Folk og Fæ. At kaste Jord over en Syg, var ogsaa et godt og „paalideligt“ Raad, at sige naar der blev sagt, hvad der skulde siges. At putte den syge igjennem Jorden, Grøstevolde eller lignende, har endog været anvendt som Middele mod „den engeliske Syge“ i vor Tid. At begrave Mennesker eller Dyr levende, skal have været anvendt for at standse Smitsotter og stor Dødelighed, men vel at mærke, et sundt Menneske maatte nedgraves for at standse Pesten*), og et sundt Dyr maatte døffres for at standse Kvægsygen eller andre Sygdomme blandt Husdyrene, ellers var

*) Se min Brahetrolleborg og Omegn S. 40.

man fikter paa, at Midlet intet nyttede. Man har Fortællinger om, at man endnu i forrige Hundrebaar, i Kvægepestens Tider, i blind Overtro nedgrov levende Fæhøveder, men om det hjælp — derom meddeles intet. Næsten ved enhver Kirke gaar Sagnet om et eller andet Dyr: Lam, Hest, Svin, Hare o. s. v. Dyr, som skulle være levende nedgravede under Bygningen, hvis Gjenfærd, saa længe Kirken staar, skal vogte og vare paa den og varsle Folk om Dødens Komme. Ved de i Fleninge og Haagerup nedbrudte Kirker har man Kirkehaver — og de gaa endnu den Dag i Dag, lige saa fuldt og lige saa vist, som vi endnu have Kirkelam ved Trolleborg og Hillerslev Kirker, Gravsoen ved Jindstrup og Hesten ved Faaborg Kirke. — Naar vi have denne Jordkur og levende Nedgravelse for Dje, vil man mindre undre sig over en grundig gennemført Jordkur, der fandt Sted paa Hillerslev Kirkegaard Kristi Himmelfartsdag 1696. Et lygt Menneske ved Navn Lavrits Hansen af Højrup, som i over Aar og Dag havde været sengeliggende, blev nævnte Dag baaren ind paa Kirkegaarden og lagt i en aaben Grav, hvorefter en af de Mænd, der havde ledsaget ham, kastede 3 Haandfulde Jord paa ham, fremsagde de sædvanlige Paakastelsesord og bragte ham op af Graven og paa Vognen igjen. Hele denne forargelige Forbefærd var sket — om end ikke efter Forvalter Niels Krogstrops Tilskyndelse, saa dog med hans Billie og Vidende. Denne snilde Forvalter, der boede i Højrup, forsvarede djærvt Sagen for Provsteretten, hvad mulig havde til Følge, at Forsølgelsen mod den Syge og hans Medhjælpere foreløbig standsede, saadan at han døde uden Tiltale af Provsteretten og blev anden Gang jordet paa Hillerslev Kirkegaard. Et helt Aar efter blev Sagen efter Biskoppens Ordre optaget paa ny. Sognepræsten i Vesterhæsinge, Hr. Søren Pedersen Tranekjær, fik det Hverv at lede den, og det gjorde han med Sindsro og bestemt Optræden lige over for den lovkloge Forvalter, der atter denne Gang gav Møde paa de 3 indstævnte Medskyldiges Begne, idet disse „stode i hans Tjeneste og derfor havde Forsald“. Hr. Søren Pedersen

spurgte blandt andet Krogsstrup, om han var de tre Indstævntes Prokurator eller deres Herftab, og dersom han synes deres Forretning og Handlemaade at være lovlig, han da vil bevise det, hvis ikke formoder Hr. Tørgen, at den er ulovlig, saa meget mere som en sliq Handling henregnes til de i Loven 6—1—12 og 13 mistænkte Konster, der paa drager Vedkommende at staa aabenbar Skrifte. Hertil svarer Krogsstrup: Det er urimeligt at begjære Bevis af mig i denne mig uvedkommende Sag, men det bliver Tørgen Pedersen, der kommer til at bevise de tre Indstævntes ulovlige Gjerning, hvilket til Dato ikke er sket. Først naar disse Personer overbevises i usømmelig Brøde imod Guds og Kongens Lov, bør de straffes, men saalænge formodes ingen Lovmaal over dem at stædes. Krogsstrups Lovkyndighed kunde imidlertid ikke fri hans Folt for at staa aabenbar Skrifte for at have misbrugt Kirkegaardens indviede Jord til levende Menneskers Jordfærd og misbrugt baade Helligdagen og de Ord, som ene udtales ved kristelige Ligs Begravelse. Og 3die Søndag efter Trinitatis 1697 stod Niels Bertelsen, Kasim. Pedersen og Kasim. Tørgensen af Højrup aabenbar Skrifte for „en Person, de fastede Jord paa og begrov levende“. Forvalter Krogsstrup talte man derimod ikke mere til om denne Sag.

„At staa aabenbar Skrifte“ var i hine Tider meget almindeligt. Den langt overvejende Del var for Lejermaal og lignende Forseelser, men det brugtes ogsaa, naar Ugtesfolk ved Uagtsomhed laa deres Børn ihjel om Natten, eller for uordentligt Levned, Afholdelse fra Sakramentet, eller for en enkelt Gang at forsømme Højmessen, kort for alt, hvad der paadrog Vedkommende Kirkens Tugt. I de 6 Aar fra 1671 til 1677 var Skriftestolen i Hillerslev Kirke brugt 20 Gange, de 19 Gange for Lejermaal eller lønlig Omgang med hinanden. I de 124 Aar fra 1665 til 1789, i hvilke Kirkebogen indeholder Meddelelser om denne nu ikke længer kjendte Straffemaade, maatte 25 Par Ugtesfolk staa aabenbar Skrifte for at have ligget deres spæde Børn ihjel om Natten. For samme Forseelse blev

Striktestolen i Østerhøfinge brugt for sidste Gang 1784 og i Hillerslev 1789.

5. Hillerslev Sogn er ikke alene Midtpunktet for Salling Herred, men det var ogsaa nærmest til 1783 Sædet for Herredstinget.

Fra først af holdt man Ting under aaben Himmel, enten i en Lund, paa en mod Vind og Vejrs skjærmet Plads, eller paa en Høj omgiven af Stene. Herredsfoged Thestrup meddeler*), hvorledes et saadant Tingsted saa ud. „Det var indrettet paa Marken med fire Tingstokke, som i en Firkant laa paa Stene, hvorpaa sad Fogden, Skrивeren og de, der plejede Retten, saa og de otte Mænd, som af disse Tingstokke kaldtes Stokkemænd. Midt paa denne Plads laa en stor Sten, hvorpaa Lyven eller Forbryderen skulde sidde.“ Senere har man vistnok de fleste Steder tyet ind til Byerne for at holde Ting, og om Salling Herredsting vide vi, at det flere Gange har været flyttet fra et Sted til et andet, og der har været megen Trætte og Uenighed om det. I Kristian den Tredies Tid var det endog henlagt til Faaborg, hvor det rimeligvis havde været holdt siden 1493, i hvilket Aar Faaborg Borgere klagede til Kongen over den lange Vej til Herredstinget. Og Kongens Resolution s. A. gav dem „de samme Friheder og Privilegier som Borgmester og Raad i Odense“. Men da Landboerne gjentagne Gange fremsførte de samme Klager, bestemte Kongen ved et aabent Brev, udgivet paa Dronningborg Torsdagen næst efter St. Valentini Dag 1552, at Salling Herredsting skulde flyttes fra Faaborg til et mere bekvemt Sted. Det hedder saaledes: „At eftersom nogle af vore Undersaatter af Adelen og andre, som haver Jordegods i Salling Herred, have klaget, hvorledes det er dem til storligen Besvær til samme Ting at drage i vor Kjøbstad Faaborg, saa paa det samme

*) Relation om Tingene 1747 S. 38.

Ting kan komme til at ligge paa et Sted, der kan være mest bejligt for Herredsmændene og ingen Mands Ret at forkænke, haver vi undt og tilladt, at naar de Nar ere forløbne, som vi vore Underfaatter i bemeldte Faaborg givet haver, paa fornævnte Salling Herredsting, saa skal der udnævnes 12 af Salling Herreds-Mænd, og de haver Fuldmagt Herredstinget at lægge paa et bejligt Sted — og hvor det da bliver lagt, skal det derefter blive liggende."

Smidlertid henstod dette Kongebud kun paa Papiret i Kristian den 3dies Tid, og da Frederik den 2den blev Konge i Danmark, satte Bønderne og Riddermændene i Salling Herred sig atter i Betagelse i Henhold til Kong Kr. d. 3. Brev af 1552, og Kongen lod da paa ny udgaa aabne Breve til Kantfler Anton Bryhse og Otto Rud, Embedsmænd paa Odensegaard, at de i Overvarelse af Embedsmanden i Salling Herred, Erik Wille, skulde tiltage 12 Mænd og forfare Lejligheden, og de fandt, at Herredstinget bekvemst kunde ligge ved Hillerslev Kirkegaard; saa bestemte Kongen ved sit aabne Brev af 12te Juli 1560, at Salling Herredsting skal ligge der.

Inden 1589 var Herredstinget, som det synes af Mester Jacob Madsens Beretning i Visittatsbogen (S. 233), atter henlagt til Sallinge, hvor man sikkert antager, at Tinget har været holdt før 1493. Man ved ikke med Bestemthed, hvorvidt Kong Kristian d. 4des Forordning af 28de Juni 1617 havde nogen Indflydelse paa Salling Herreds Tingsted. Det hedder nemlig i denne Forordning, at Herreds- og Birketing skal flyttes fra Byerne ud paa Marken, formedelst Drik og Ustiftelighed, som foraarfages af Øltappen for nær Tinget. Under 23de Maj 1663 gav den kongelige Ridsefoged ved Nyborg Len paa Kongens Begne Last og Klage over menige Bønder i Salling Herred, at de bør opbygge et Tinghus i Herredet, paa det saabel Kongens som andre Sager ikke skal hindres af Regn og Uvejr. Man har næppe opført noget nyt Tinghus — dertil var Tiderne for trange, — men man har rimeligvis hjulpet sig med et ældre Hus i Sallinge By og derved

afbenyttet den Klokke, som forudm hængte i en Galge ved „Stævnet“, der hvor Sprøjtehuset nu staar. Senere afbenyttede man denne Klokke til at kalde Folk sammen i Ildbrands og andre paakommende Tilfælde. For henvend halvtredstindstyve Aar siden folgte Sallinge Bymænd deres Stævneklokke til Brobygaard og fik 22 Rdl. for den. I den sidste Halvdel af forrige Hundrebaar blev Salling Herredsting holdt i Tinggaarden (den gamle Præstegaard — Lars Madsens Gaard i Nedre Hillerslev), indtil det 1783 flyttedes til Faaborg.

Over de Herredsfogder, der have fældet Domme paa Salling Herreds Ting, se vi os i Stand til at meddele følgende Liste, der er udbragen dels af Gehejmeartivets Skjæder, Mageskifter og andre Aktstykker og dels af Tingbøgerne i Svendborg Amt og Salling Herreds Arkiver. Efter de gamle Lovbestemmelser skulde Herredsfogderne være ærlige, uberygtede og paalidelige Dannemænd, der skulde tilskiftes af Kongens Lensmænd og nyde en fri Gaard i deres Herred af Kongens eller Kronens Gods. Men som oftest, i det mindste her i Salling Herred, var Herredsfogden Selvejer-Bonde og havde saaledes ingen anden Embedsbolig end sin jordegue Gaard, hvorved han altsaa nød adskillige Friheder og Fordele. Mogens Sørensen i Pejrup, der var Herredsfoged ved Aaret 1600, fik ifølge Nyborg Lens Regnskaber, „efter gammel Sædvane“ hvert Aar 8 Ldr. Gjæsterihavre for sin Umage. Siden den Tid har der næppe været nogen fast Fogedgaard i Salling Herred, men at der i tidligere Tider har været en saadan fri Embedsbolig, derom minder os endnu Navnet paa Fogedgaarden i Gjesteleu, ligesom en Gaard i Fleninge forudm har dette Navn.

1. Hans Anderson var Foged i Salling Herred 1419.
2. Henrik Stoft var Herredsfoged 1440. I Birkerods Manuskript gives han dette Navn, i Abildgaards Dagbog kaldes han Henrik Stoft 1441.
3. Torkel Jensen 1465. — 4. Simon Byluff 1472.
5. Per Andersen 1480. — 6. Laurids Pedersen 1493.
7. Per Persen 1495. — 8. Mads Andersen 1497.

9. Matis Wittkelsen i Sallinge 1498.
10. Niels Bruus i Sallinge 1513.
11. Niels Brun i Sallinge 1524.
12. Per Lavritsen i Bantinge 1530 og under Grevesejden.
13. Niels Brownen i Sallinge 1538.
14. Matis Holbsø 1543.
15. Per Ostredsen i Horne 1544.
16. Hans Jensen Wosing i Vojstrup 1552.
17. Rasmus Brun i Sallinge 1561 (Søn af Nr. 11) død 1562.
18. Mikkel Ubisen i Rudme 1563.
19. Hans Jensen 1578.
20. Tyge Nielsen i Heden 1582.
21. Mogens Søffrensen i Pejrup var Herredsfoged noget før Aar 1600 og var det til sin Død i Februar 1637. (Han blev jordet d. 13. Febr.) Af hans 6 Børn fik 3 Døttre Bolig i Hillerslev Sogn: Susanne, gift med Palle Kristensen, Højrupgaard, Anne, gift med Sagfører Ditlev Jensen paa Nybøllegaard og Kirsten, gift med Ridesfoged Henrik Wrangel i Sallinge.
22. Morten Hansen Bloug i Horne. Han havde en Gaard i Fæste under Odense Hospital. Han blev indsat i Embedet d. 28. Marts, men kom i Strid med Jørgen Brahe paa Hvedholm og fjærnet fra Embedet efter 2 Maaneders Tjeneste.
23. Dines Madsen i Westeraaby blev Morten Blougs Eftermand. Han var født i Gilstrup Sogn, Thystrup Herred i „Holsten“ (Haderslev Amt). Han blev 1647 tiltalt for „Hærværk“, idet han havde slaæet en Kone i Horne i hendes egen Gaard. Sagen endte med, at han døde i Maj s. A., jordet d. 1. Juni.
24. Kristen Nielsen i Heden var en anset og dygtig Mand. Under Svenskekrigen blev hans Gaard ødelagt. En af hans Sønner Jens blev Amtsforvalter i Ribe og Ejer af Stensgaard.
25. Laurits Kristensen, en Søn af Kristen Nielsen, overtog Faderens Embede, da han tog Afsted 1664.

- Han var i Niels Banners Tid Ridefoged paa Frede-
gave og Rødkilde.
26. Melkjor Barentsen With havde været Ridefoged
paa Findstrup fra 1661 til 1674, da han blev Her-
redsfoged, hvilket Embede han beklædte til sin Død
1703 eller 1704.
 27. Peder Falenkamp i Commerup var en dygtig og
nidhjar Embedsmand. Hans Søn
 28. Hans Falenkamp blev hans Eftermand 1723.
 29. Kristian Mølmark havde under 17. Aug. 1736 faaet
Løfte om at blive Herredsfoged ved Hans Falenkamps
dødelige Afgang. Mølmark forenede Embederne som
Byfoged i Faaborg og Herredsfoged i Salling Herred
i Maj 1737. Han blev Brolunds Eftermand som
Byfoged og senere Jørgen Jakobsens Eftermand som
Borgmester og beklædte disse Embeder til sin Død d.
12. Febr. 1782.
 30. Dr. Peder Røfvd Trojel, født i Fuglevig Præste-
gaard d. 5. Maj 1754, død d. 9. Novbr. 1784, blev
Mølmarks Eftermand d. 3. April 1782. Han er kjendt
som Digter og juridisk Forfatter. Paa hans Andra-
gende og Rådsejernes Minde meddeltes der under 26de
Febr. 1783 kongelig Resolution paa, at Salling Her-
redsting maa flyttes fra den Bondestue i Hillerslev,
hvor det hidtil har været holdt, til et dertil indrettet
Bærelse paa Raadhuset i Faaborg, dog at Bønderne
ikke derved paalægges større Udgifter end hidtil.
 31. Generalauditor Samuel Gotlieb Dedlau, født
d. 26. Febr. 1730 og død d. 13. Januar 1802.
 32. Landsdommer Stefan Jørgensen fra Marts 1802,
blev 1805 Assessor i Landsoverretten i Viborg, hvor
han 1816 udgav en lille Bog om Faaborg, og døde
1834.
 33. Kanselliraad Kristian Tolstrup døde meget plud-
selig d. 28. Febr. 1814.
 34. Peter Kristian Petersen var By- og Herredsfoged

- i Ringsted, da han d. 26. Maj 1814 blev kaldet hertil. Han døde d. 18. Marts 1816, 56 Aar gl.
35. Justitsraad Jakob Wiborg var født i Kjøbenhavn, siden Assessor i Landsoverretten i Viborg og kom her til Embedet 7. Juni 1816. Død d. 10. Oktbr. 1846, 74 Aar gl.
36. Kanselliraad Nikolaj Vest, født paa Bernstorfsminde 1794. Hans Fader var Professor og Seminaricforstander. Døde af Tæring d. 7. Juli 1849.
37. Justitsraad Georg Alexander Rømeling Stricker blev 1863 Borgmester i Aalborg, hvor han døde i Foraaret 1880.
38. Kanselliraad Otto Karl Kristian Schumacher tog sin Afsked 1871.
39. Borgmester, By- og Herredsfoged Theodor Johan Aagaard siden 17. Juli 1871.

6. Ligesom Hillerslev Sogn var Sædet for Herredstinget, saaledes havde man ogsaa Rettestedet der i Sognet. Det var paa den 276 Fod høje „Galgebanke“ ved Landevejen, tæt ved Espe Sogneskjel. Her knejsede indtil henimod Slutningen af forrige Hundredaar den Galge, hvori Forbryderne bleve hængte, og endnu i vor Tid har man fundet en mægtig Egepæl der paa Stedet, som Roden af Galgen. Det var i Overensstemmelse med Fortidens Overtro, at Folk, saa meget det lod sig gjøre, undgik at færdes paa Vejen forbi Galgebanken ved Nattetider, og det skal virkelig have vist sig, at Vejfarende adskillige Gange ere komne til Skade i Nærheden ad dette Sted. Man gav naturligvis hver Gang Spøgeriet Skylden. Ved Galgehuset ligger nogle Jordlodder, som man ikke bestemt ved, om de høre til Espe eller Hillerslev Sogn. Der er ført Brevvevling og indhentet Oplysninger, men uden noget afgjørende Resultat. Det ligger derfor nær at antage, at disse Jorder i ældre Tider ere afgivne fra begge Sider til den ved Herredstinget ansatte Bøddel, og en saadan Bestillingsmand anviste man

gjærne Bolig paa et affides Sted. Efter 1660 slog man flere Herreder og Retskredse sammen til et Skarpretterstab, og det var gjærne enkelte Familier, der besatte disse Bestillinger, som ved indbyrdes Svogerstab vare forbundne med hinanden. Man styede disse Folk og ansaa dem for „uærlige“, og det er vist, at deres Gjerning var heller ikke videre hyggelig; derfor maatte deres Efterkommere ernære sig som Matmænd, Kaffere, Skorstensfejere og lignende urenlige Bestillinger.

Før og efter 1660 var Kristen Knudsen i Hillerslev Bøddel ved Salling Herredsting, og som saadan expederede han den uskyldig henrettede Hans Lavritsen, Raj Lykkes Delefoged fra Nybo, den 23de Novbr. 1661, hvorfor han nød en Betaling af 6 Slettedaler. Hans Lavritsen blev hængt og nedgravet paa Ketterstedet, men henved 3 Aar senere bleve hans Ben opgravede og jordede i Hillerslev Kirke. Til denne uskyldige Mand's Henrettelse blev vist nok Galgen benyttet den sidste Gang. Derimod var Henrettelser med Døe udført langt senere. Betalingen for Hans Lavritsens Henrettelse var vistnok mere, end Kristen Knudsen ellers plejede at faa, i det mindste gjorde han ikke Regning paa at opnaa en saa stor Betaling i Fremtiden; thi et halvt Aar derefter (den 23de April 1662) tilbød han sin Tjeneste paa Bindinge Herredsting, imod at nyde for en Henrettelse 9 R og desuden en aarlig Løn paa 4 R af hver Helgaard, 2 R af hver Halvgaard og 1 R af hvert Hus i Herredet, og tilbød endvidere at befordre sig selv frem og tilbage, og de tilstedeværende Tingmænd erklærede sig tilfredse med hans Tilbud. — Aaret tilforn havde Nørre Herreds Sognemænd paa Langeland kaaret Mester Peder Kristensen i Klauseshølle til Bøddel i deres Herred i hans Faders Sted, og han skulde for at halslugge nyde 10 R , for at hænge 6 R , for at tage stryge og skjære Dret af 4 R og for at stejle og brænde som hidtil.

Efter Kristen Knudsens Bortgang overgik hans Bestilling til den der i Sognet boende Kaffefamilie; men at disse ikke saadan uden videre kunde overtage Kaffertjene-

sten, ses blandt andet deraf, at der under 15de Juli 1675 er læst et kongeligt Benaadningsbrev for Rasmus Jørgensen i Heden til at lade sig bruge som Hestegilder og Svinesnider her i Fyn, dog at være forpligtet til at nøjes med en billig Betaling, at ingen sig derover skulde klage.

Den Afsty, man nærrede for Bøddelen og Kafferne med deres Familie, gif saavidt, at man ikke engang vilde være i Stol med dem i Kirken. De havde her en egen Bænk at sidde paa, og paa Kafferstolen i Hillerslev Kirke skulde „ærlige Folk“ vel vogte sig for at sidde. Naar Kafferfolkene skulde til Alters, maatte Præsten lade dem drikke Vin af Bægerets Fod, ligesom Kromanden ogsaa havde et eget Glas (et Glas uden Fod) staaende til dem, som ingen anden kom til at drikke af. — Den samme Familie, som samtidig beboede Kafferhusene i Hillerslev og Nybølle, havde ogsaa besat to andre Kafferstationer, i Horne og i Svendborg, og Familien var saa nøje og indviklet forbunden i Svogerstab, at man næppe kunde finde Rede derpaa; men Hillerslev-Kafferne maatte tjønt hente deres Standsfæller fra begge disse Steder, hver Gang en lille Verdensborger af Familien skulde døbes. Ingen Naboer kom inden for Kaffernes Døre, og det varede hele hundrede Aar, inden man bøjede sig for Kristian den 5tes Forordning af 1685, der bestemte, at Folk som Hestegildere, Svinesnidere, Skovstensfejere, Natmand o. s. v. ikke maatte holdes for uærlige. Det var først 1768, at Provstinde Hec fra Østerhæsinge brød Staven med denne Fordom —, ved at bære et Kafferbarnd til Daaben, og Bymændene vare Faddere. Saaledes maatte man saa smaat efterhaanden bøje sig for Kongens Bud, stjønt det var mere den ondartede Skvæghyge, der i sidste Halvdel af forrige Hundreedaar saa ofte hærjede Landet, der nødte Bonden til selv at tage sig af det døde Kreatur og derved gaa Regeringen imøde i dens gjentagne Opfordringer om Ophævelse af de gamle, altfor indgrovede Fordomme.

Om end Hillerslev-Kafferne i Almindelighed vare skikkelige Folk, har man dog Exempler paa, at den Afsty,

man viste imod den, kunde fremavle Raahed, naar de kom sammen i Flok med andre, og Ol og Brændevin havde gjort dem halstyrige i Hovedet. Vi have adskillige Exempler paa, at Katterne vare nogle farlige Folk. Saaledes kom Sorgen Svinesnider af Sallinge 1667 sammen i Svendborg med et „Katterkomplott“, som Hillerslev-Katterne havde sammenrottet sig med. Han fik flere Stud, og hans ene Søn blev ihjelskudt paa Stedet. 1668 kom „Røde Rasmus Katter“ fra Hillerslev, med otte andre Kattere, iblandt hvilke Thomas Bøddel og Peder Katter fra Odense, Labrits Storstensfejers fra Middelfart, Peder Kjeltring fra Ølsted og to Kvinder, en Morgen tidlig ind hos en Mand i Bantinge, som de truede med at slaa ihjel, hvorfor han med sin Kone maatte flygte op paa Naboens Loft, hvorhen ogsaa Katterne fulgte dem. Da Manden ikke paa deres Bud vilde komme ned, truede de med at stikke Ild paa Huset og affhyrede flere Stud efter ham. Endelig trængte en stor Katterdreng op paa Loftet, men Manden fik Bøssen vriflet fra ham og skjød ham ihjel paa Stedet. Disse og lignende Overfald fremfaldte Forordningen af 3die Septbr. 1668, som forbød Hestegildere, Storstensfejere og slige Folk at have Bøsser hos sig, ej heller Kaarder og Pistoler eller slige Vaaben, men hvo, som dermed gribes, skal straffes i Tjern paa Bremerholm.

Den gamle Sorgen Katter i Hillerslev fik sit Banesaar i Kamp med nogle af sine Standsfæller. Hans Søn Jonas Jørgensen, der blev Gaardmand i Sørup, var ogsaa et halstyrigt Menneſke. Hans Datter Maren ægtede Didrik Hejdensen i Langsted Mølle. Det var en Søn af den trættekjære Hejden Didrikken i Sallingelunde Mølle. Han havde taget denne Katterkvinde, nærmest for at faa Fingre i den gamle Katters Penge, men, da han ved Skiftet fik mindre, end han havde gjort Regning paa, fik han sin Svoger, Peder Dal i Gjelstøvs Mølle med sig, og nu brøde de ind og stjal hans Svigermoders Pengekrin, hvis Indhold de tømte og delte; og da det var sat overstyr, forgav han sin Kone og tog sig en „ærlig Kvind“ fra Norup, hvis

Broder trolig hjalp Didrik og Peder Dal at stjæle. De stjal saaledes blandt andet 4 Kvier paa Gjelstov, en Bryggerkjedel og 12 Halvottinger Smør paa Frederikslund, noget Tærn fra det nedlagte Hammerværk i Troby, 2 Møllestene fra Glensberg Mølle, et nyt Hus paa Norup Fælleskov, som der var Trætte om. Endelig lod han P. Dal dræbe en gammel Karl, som vidste Bested om flere af deres Forbrydelser. 1677 blev han dømt fra Livet, men reddede sig ved Flugt.*) Man ser heraf, at de „ærlige“ Folk vare heller ikke altid saa helt ærlige.

Det var i Reglen en meget indbringende Bestilling at være Rakker; derfor holdt disse Folk paa deres Levevej, saa længe det var muligt. Vi have set, hvorledes Sorgen Svinesnider i Sallinge blev antastet af dem i Svendborg, idet han uden for deres Raste var gaaet ind i deres Næring. Som et Exempel paa den Rigdom og Overflødighed, der var tilstede i Rakkerhusene i Forhold til de fattige Bønderes Boliger, fremhæves følgende Uddrag af et Skifte efter Natmand Ole Kristensens Kone i Hillerslev 1766. Her fandtes en Dammaskes og en Fløjels Ryse, Gyldestykker, Fløjels og Dammaskes Huer, en Dyrestinds Muffe, Rattuns og Kramlærreds Forklæder, Mantins, Hværgarns og Kramlærreds Tørklæder, Kjoler af Dammask, Krep, Sirts, Rattun, Hværgarn og sort Flonel, 2 Raaber med Sølvhægter o. s. v. Af Bohave var der baade Draglister, Stueur og Jernkaffelovne, Ting som den Gang næppe fandtes i nogen Bøndergaard.

*) S. Jørgensen: „Ærlige og uærlige Folk“, Fyens Stiftstidende.

II. Afsnit.

Hillerslev Kirke og Hovedgaarden Gjelskov.

1. Hillerslev Kirke. 2. Sognepræster. 3. Degue. 4. Skole og Hospital. 5. Hovedgaarden Gjelskov og dens gamle Ejere. 6. Familien Holsten. Møllen og Papirfabrikken.

1. Hillerslev Kirke

ligger paa et sandet Højdedrag, omtrent midt i Sognet, imellem Hillerslev, Sallinge og Nyhølle Byer. Dens Form og Bygningsmaade er den for Landsbykirker almindelige: et Langhus med Hvælvinger, et lamgavlet Taarn i Vest og et Waabenhus paa Kirkens sydlige Side. Ved at betragte Kirkens Mure ses det tydeligt, at den har været opført til flere Tider. Den midterste Del af Langhuset, i en Længde af 24 $\frac{1}{2}$ Alen, er rimeligvis Kirkens ældste Del. Hertil slutter sig en Tilbygning mod Øst paa 15 $\frac{1}{2}$ Alen, der ligesom den anden er opført af Rampesten. Midt paa den ældste Del ses Spor af en Indgangsdør i den nordlige Mur. Hertil slutter sig fremdeles en af Mursten opført Tilbygning mod Vest, 10 $\frac{1}{2}$ Alen lang, og endelig Taarnet, hvis nederste Del er opført af Rampesten, medens den øverste Del, der gaar 1 $\frac{1}{2}$ Alen ind over den senest nævnte Tilbygning, ligesom denne er opført af Mursten. Waabenhuset er rimeligvis opført i en endnu senere Tid.

Af Kirkens Indre fremhæves en herlig gammel Egetræs Prædikestol af Billedstøtterearbejde. Dens fire Sider danne fire udstaarne billedlige Figurer — fire Hovedhøder, med Underskrift: 1. De Glom (med Kors og Bog), 2. Justitia (med Vægt og Sværd), 3. Caritas (med 2 Børn) og 4. Forsigtighed (med 2 Slanger). Foruden de udstaarne Ord: „Guds Ord bliver evindeligt“, har man Årstallet 1639 og E. Q. A. K., hvilke Bogstaver betegne, at den er skænket Kirken af Erik Qvitzau og Anne Krabbe til Gjelskov, fra hvem ogsaa den gamle Klokke hidrører. (Den bærer Indskriften *Quam trahor voco vos ad verba vitæ. Balthazar Melchor me fecit Flensburg An. Dom. 1639. Erich Qvitzau Anne Krabbe. Rigborre Brockenhus.*) Den gamle Granit-Døbefond, der hviler paa en med 3 Menneskehoveder udhuggen Fod, er en værdig Prydelse for den gamle Kirke. Messingfadet, forestillende Syndefaldet, er fra 1716. — Kirken skal tidligere have haft en Altertable af Billedstøtterearbejde, nu er denne erstattet af et malet Billede, „Madverens Indstiftelse“, og oven over samme et mindre Maleri, der forestiller Opstandelsen.

Under Alteret er en aaben Gravkælders med 7 Rister, af hvilke to indeslutte Etatsraad Erik Scheel Holsten til Arreskov og Gjelskov og hans Frue Sofie Hebevig Jenich. To andre Rister indeslutte Komtesjerne Kristina Sofie Schaffaligh (f. 29de Febr. 1776, d. 1ste Septbr. 1785) og Berte Kirstine Schaffaligh (f. 4de Febr. 1795, d. 15de Juli 1796). Af de øvrige: en større og to mindre Trærister, indeslutter den større Baron Carl Schaffaligh de M., der døde som Løjtnant i Odense. Tidligere gjemte denne Kjælder en Del gamle henfaldne Rister uden Indskrift — man mener Gjelskøvs gamle Ejere —, men disse bleve for en Del Aar siden nedsænkede i Jorden og Kjælderen istandsat.

I Taarnet har den grevelige Familie Schaffaligh de Muckadell sit Gravkapel. Det adstilles fra Kirken ved smukke Jærnporte og skulder Grev Alb. Fr. Schaffaligh

de M. og Fru Birte Kirstine Juel sin Tilværelse. Kapellet indeholder 9 Rister, som inde Slutte følgende Vig:

1. Gehejmeraad og Greve Albrekt Kristoffer Schaffaligky de Muckadell, Ridder af Drg., Union parfaite og Kammerherre, f. d. 5te Novbr. 1719, død d. 26de Febr. 1797.
2. Birte Kirstine Juel Kcedg, f. d. 18de Decbr. 1739, Enke efter Landsdommer Erik Scheel Holsten, da hun d. 23de Oktbr. 1773 ægtede Grev Alb. Kr. Schaffaligky. Død d. 25de Decbr. 1790.
3. Ved samme Side i Kapellet staa endnu to forte Træ-
kister, der gjemme Levningerne af den sidst afdøde Greve og Grevinde: Albrekt Kristoffer Schaffaligky de M., født paa Arrestov d. 24de Marts 1800, død paa Brobygaard d. 6te April 1858, og
4. Grevinde Ludovika Augusta Ana Bülow, f. d. 4de Maj 1810, død d. 25de Maj 1868.
5. I tre store Rister ligeoverfor: Grev Erik Scheel Schaffaligky de M., født paa Arrestov d. 31te Oktbr. 1774, død sammesteds d. 7de Febr. 1833 og begge hans Fruer, en paa hver Side:
6. Susanne Virgitte Sofie Raas, f. d. 6te Aug. 1777, gift d. 5te Juli 1794 og død d. 20de Marts 1796.
7. Grevinde Charlotte Amalie Reventlow, født paa Brahetrolleborg d. 3die Juli 1780, død d. 27de April 1843.
- 8—9. To mindre Trækister uden Indskrift, der inde Slutte to af den nuværende Greves Brødre, Preben og Frederik.

Foruden de her nævnte 16 Vigkister i Kjælderen og Kapellet blev der i ældre Tider jævnlig jordet Vig i Kirken. Fra Degnebolet, fra Nyhøllegaard, Højrupgaard, fra Sallinge og Sallingelunde Mølle fandt man det i Reglen passende at jorde deres Afdøde i Kirken. Fra 1738 til 1775 bleve saaledes 9 Vig nedsatte i Kirken, hvoriblandt Herredsskriver Niels Hansen Krogstrup fra Højrupgaard, som d. 23de Marts 1739 blev jordet „stray neden for Prædikestolen.“ 1746 og 1750 to Børn af Forvalter

Bachmanns paa Højrupgaard. 1760 Degnen Gabriel Volle i Gangen ligefor Prædikestolen. Samme Aar 19de Decbr. Forvalter Bachmann og 1775 hans efterladte enke.

Hill.rsløv Kirke, i det mindste den oprindelige Del af samme, er meget gammel; det er utvivlsomt denne Kirke, der menes, naar der i det fjortende Hundrebaar omtales en Kirke, der var kjendt under Navn af „Nybølle Kirke“. Der findes ingen Spor af nogen Kirke i Nybølle By, men Hillerslev Kirke kan meget godt have ført Navn af Nybølle Kirke, idet den ligger imellem begge disse Byer, og Bygrænsen, som nu gaar ret øst for Kirken, kan gjerne for 500 Aar siden have gaaet vesten for og derved skaffet den Navn af Nybølle Kirke.*) At Kirken hører med blandt vore ældste Kirkebygninger, finde vi bestrykt ved den Mængde Kalktuf, som findes indpakked i dens Mure, naar disse blottes ved Restaurationer. Kalktuf eller Graadsten er nemlig betegnende for vore ældste Kirker. Man hentede denne Stenart med store Omkostninger nede fra Rhinlandene og det sydlige Europa. — Hvor længe den har ført Navn af Nybølle Kirke, vides ikke. 1330 nødte de holstenste Grever Gert og Johannes Biskop Peder Bagh i Odense til at betro deres tyfste Kapellan Nybølle Kirke, og 10 Aar senere, den 9de Decbr. 1340, afstode de holstenste Grever Henrik og Nikolaus (Grev Gerts Søner) ved en Skrivelse til Bisp Nikolaus i Odense Sognet og Kirken „Nybele“ til Dalum Kloster og overlod det endog Patronatsretten paa det Wilkaar, at Jomfruerne i nævnte Kloster skulde bede for deres dræbte Faders, Gerhards, og hans Forfædres Sjæle.**)

Hillerslev Kirke blev før Reformationen betjent af Munkene ved Hulmekloster, hvorfor den hverken havde Præstegaard eller Degnebol, da der efter Reformationen ansattes en Præst for Sognet.

Under 5te Marts 1572 skjænkede Kongen en Trediedel

*) Dette er saa meget mere rimeligt, som der i lang Tid før og efter 1563 og endnu 1603 var Strid om Jorden nærmest Kirken. (Se mere i Tillæg og Rettelser.)

**) Sehm Danm. Hist. 13 T. S. 19. Pont. An. 157—58.

af Kronens Tiende af Hillerslev Sogn til Odense Skole, medens Sognepræsten sikkert saa haardt som nogen trængte til den, idet han kun havde sine 60 Tiendeydere at leve af. Ved Jakob Madsens Visitat 1589 var Kirken tækket med Bly paa den søndre og fire Vægter op paa den nordre Side. Blytaget paa Kirkens ene Side var endnu til for 60—70 Aar siden, men da blev det her, som saa mange andre Steder, aftaget og gjort i Penge; og saa lagde man Teglsten paa. Kirken, som ligger omtrent midt i Sallinge Herred, blev ofte benyttet til Herredsbrodrenes Sammenkomster, saavel som til Præstevielse, Provstevalgmoder o. s. v. Under og efter Krigen 1658—59 havde Sofie Rosenkrantz til Damsbo dens Korntiende i Første for 4 Pd. Rug, 4 Pd. Byg og 1 Pd. Havre til Odense Hospital. Men under Krigen indkom kun høist ubetydelig saavel af Tiende som øvrige Udbytte, og det, som indkom, blev taget af Fjenden. Efter Krigen stod derfor Kirken, som næsten alle Kirker, brøstfældig og slet vedligeholdt.

Til Hillerslev Kirke hørte ikke ubetydeligt Fordegods, saaledes tog Fru Ane paa Gjelskov 1563 Skinsbrev paa Hillerslev Kirkejord, og der fandtes at være 179 Skpr. Rugland, 80 Skpr. Havreland og Eng til 16 Læs Hø. Men de Forstyrrelser, som Krigen bragte, hidrog til, at en Del deraf gik tabt. Saaledes lod Stiftsfriver Rasmus Andersen paa Kirkens Vegne 1664 indfalde Kristoffer Nielsen i Nybølle for Stedmaal og Afgift (6 Skpr. Byg) af den under hans Gaard liggende Kirkejord. Hans Formænd havde aarlig ydet de 6 Skpr. Byg, men Ketten til Stedmaalet gik tabt for Kirken, da man ikke længer med Bestemthed kunde paavise nævnte Kirkejord. Det samme var Tilfældet med 3 Agre og et Hovedland, kaldet Klokkeagre, som Jørgen Mogensen i Hillerslev havde i Brug. Stiftsfriveren forment, at nævnte Agre vare bortfæstede af Kirkens Forsvar, men da det ikke bestemt kunde paavises, blev der fra Gjelskov gjort Paastand paa, at de hørte derunder. Da Fru Birgitte Trolle nogle Aar senere ved Magelæg med Kongen var kommen i Besiddelse af Kantsau-

holm, som nu fik Navn af Brahetrolleborg, fik hun tillige Patronat til Hillerslev Kirke. Afgiften af Kirkejord, 20 Skpr. Rug, 16 Skpr. Havre og 1 Dting Smør, saavel som Kirkens Vandgilde, 4 Tdr. 2 Skpr. Byg, der ydedes af 4 Bønder i Sallinge, 4 i Nybølle og 3 i Højrup, leveredes til Brahetrolleborg. Ifølge en ved samme Tid optaget Synsforretning ansatte man Kirkens Brøstfældighed til 79 R^m 1 $\frac{1}{2}$. Ved en ny Synsforretning 1701 var Kirken temmelig vel vedligeholdt. Paa Taget over Taarnet skulde oplægges 50 nye Tagsten, ligesom Kirken indvendig skulde hvidtes og repareres.

Ved et Magesifte i Aaret 1757 afstodes Hillerslev Kirke fra Brahetrolleborg til Ejeren af Arrefkov og Gjelstov, Statsraad Erik Scheel v. Holsten. Med Kirken fulgte den for 24 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. Hylsattede Korn- og Kvægtiende, dens Kirkejord med 4 Tdr. 5 Skpr. Htk. saavel som 3 Tdr. Vandgilde-Byg fra Sallinge og Nybølle Byer. Fremdeles Jordegods i Sallinge, Hillerslev og Vesterhæsinge af 7 Tdr. 5 Skpr. Htk. og en liden Engplet, „Kutter-Engen“, ved Arrefkows Eng, der hidtil havde været brugt af Haagerup By-mænd. Der blev forbeholdt Forvalter Bachmann og Hustru frit Lejested i Kirken, ligesom Baroniet forbeholdt sig Hillerslev Skole og Ret til at kalde Skoleholdere. Derimod afstodes til Brahetrolleborg fra Arrefkov og Gjelstov: Bøndergods i Naby og Pejrup paa 22 Tdr. 2 $\frac{1}{2}$ Skp. Htk., Ellestovs Mølle i Hundstrup Sogn, 2 Agre paa Højrup By's Tingstovmark og en Have ved Grime-Ved, der havde tilhørt Tinggaarden i Hillerslev. Endvidere skulde der betales en aarlig Afgift til Brahetrolleborg af 153 R^m*).

2. Sognepræster.

1. Hr. Anders Nielsen i „Høje“ var med blandt Salling Herreds Præster femte Paaskedag (o: 20de April) 1536 at hylde Kong Kristian den tredje**). Det

*) Brahetrolleborg Birk's Arkiv.

**) Bedel Simonsen: Brevens Fejde. S. 102.

kan ikke være Høje i Lunde Sogn, der aldrig har hørt til Galling Herred, det maa derfor rettest være Højerup i Hillerslev Sogn, hvor vi netop finde en Præstegaard paa hin Tid. Der blev nemlig, (som vi under Højrup komme tilbage til) i Tiden fra 1560—70 forlenet Sidsel Borgmesters i Faaborg en Præstegaard i Højrup, hvorom der senere blev Strid*). Det er derfor høist rimeligt, at Hr. Anders Nielsen har været den første evangeliste Præst til Hillerslev, maaske ogsaa til Haagerup Kirke.

2. Hr. Peder forekommer ved Aaret 1560. Han havde hverken Præstegaard eller Embedsbolig, derfor oplod Fru Anne (Anne Eniksdatter) paa Gjelskov en Eng og nogen Jord til en Præstegaard og overlod Biskop Niels Jespersen at ordne Sagen med Lensmanden, Frands Brockenhus, hvis Fogder imidlertid ved en Dom fik lagt Hindringer i Vejen for Præsten i Hillerslev i Afbenyttelsen af den ham tiltænkte Embedsjord. (Se Jacob Madsens Visitatsbog og Blochs Mst. om Præster i Fyn paa Universitetsbibliotheket.)
3. Hr. Tørgen Nielsen lejede Bolig og Jord af nogle fri Bønder, af hvem han senere kjøbte det, saa det ved hans Død omtrent 1587 tilhørte Arvingerne (7 Børn). Enken ægtede imidlertid den i Hr. Tørgen Nielsens Sted antagne ny Præst:
4. Hr. Niels Eriksen, der var født i Sognet 1553 og som 1588 var Sognepræst i Hillerslev. Det var „en god Præst, som lærte vel“. Han sad i en liden Baaning med en Græshave til. Boligen var den, som hans Formand havde kjøbt, og Græshaven rimeligvis den „Kirke-Eng“, som i 22 Aar uden Afgift havde været afbenyttet af Sognepræsten, men som der 1589 forlangtes Indfæstning og Landgilde af.

Niels Eriksens Kaar vare nu ogsaa bedre end hans Formænds, idet Kongen 1587 havde stjænket ham en

*) Gehejmearkivets Top. Samlinger.

aarlig Afgift paa 8 Ørter Rug, 7 Ørter Byg og 1 Ørt Havre*), der i vort nu brugelige Kornmaal udgjorde 23 Ldr. af Dirniske Sogn. Hr. Niels stod sig paa vel i Hillerslev, at han fik Raad til at kjøbe sig en jordeggen Gaard i Byen, hvor han levede 1610, og hvor vi endnu finde ham 1618, thiønt han allerede 1616 havde opgivet sit Embede.**). Allerede 1593 fik han ved Magelæg et Stykke Jord vest for Gaarden til Abildhave og 1594 opførte han Gaarden — det er nuværende L. Madsens Gaard — i Nedre Hillerslev — og fatte en lang Indskrift over Porten, der først blev tagen ned ved Husets Ombygning for nogle Aar siden. Det var en høj af mægtigt Egetømmer opført Bygning, og det Stykke Tømmer af Portbjælken med Indskriften paa er tildels endnu bevaret paa en særegen Maade — under en Slagterbænk og indeholder gudelige Sentenser og Beskjærmelsesbønner mod Ildbrand o. s. v. Selv ønsker den gamle fromme Byggherre „Erlig ad leve oc salig ad dø.“

5. Hr. Mads Jensen Lomborg var født 1558 og blev den 9de Aug. 1616 indviet til Sognepræst i Hillerslev af Biskop Hans Wikkelsen. Han fik under 3die Decbr. 1620 Kong Kristian den fjerdes Brev paa, at Østerhæsinge og Hillerslev Sogne skal forenes under samme Præst, naar en af de daværende Præster afgaar, og altid være samlet under en Præst. Det hedder heri, „at Sognepræsten i Hillerslev ikke kan opholde sig af Sognet alene, og Østerhæsinge er et lidet og ringe Sogn“. — 1626 var Østerhæsinge ved Hr. Jenses Bortgang bleven ledigt, og Biskoppen oplæste da det kongelige Brev ved Bisitatsen den 24de Septbr f. A.

*) 1 Ørt Rug i Fyn var 10 Skpr., 1 Ørt Byg 12 Skpr. og 1 Ørt Havre 20 Skpr., og der gik dengang som endnu 8 Skpr. paa Tønden.

**) Jacob Madsens Bisitatsbog, Blochs Mst. og Nyborg Lens Regnskaber 1610—1618.

Hr. Mads Jensen flyttede saaledes til Østerhøjsinge, hvor han døde 1648.

3. Degne.

I Jakob Madsens Bisitatsbog, de ældste paalidelige Efterretninger vi i Almindelighed have om kirkelige Forhold i Fyn, meddeles, at der ved Hillerslev var ingen Degnebol, men Degnen, Peder Kristoffersen, sad paa Laurids Brockenhusens Gods, og boede i Nybølle. Han skulde svare 4 Skpr. Degnekorn til Faaborg Skole, „men havde intet givet nogensinde“. Han var en af sin Tids „kloge Mænd“, der for sit „Trolleri“ først blev advaret og siden dømt fra Kaldet 1594. Hans Fader, Kristoffer, var Degn før ham, og de havde begge „med Herfabet's Minde“ brugt 3 Stykker Kirkejord ved Hillerslev Kirke.

Henrik Nielsen var Degn 1637, da han søger en Del Beboere for Degnerente. Han boede i Sallinge og var endnu i Embedet 1662.

Klemens Jørgensen, en Søn af Forpagter Jørgen Klemensen paa Brættrolleborg, boede ogsaa i Sallinge, men han brød sig mindre om sit Embede end om at samle Penge og sætte dem i Fordegods. Tingbøgerne bringe os mange uhyggelige Minder baade om ham og hans Søner. Saaledes ffjød en af dem en Aften Binduerne ind med et skarpt Stud hos Ridefoged Thomas Sørensen i Sallinge, da denne ikke vilde give ham Brændevin, men denne Spøg maatte han dog betale i dyre Domme. Degnen døde 1715 som Ejer af Nybøllegaard. (Se der og se mere Side 80.)

Niels Hee var Sogndegn for Østerhøjsinge og Hillerslev; døde den 4de Decbr. 1727. 2 Søner og 3 Døttre.

Gabriel Bølle var Degn og Skolelærer i Hillerslev og boede i Baron Trolles Skole paa Kirkegaarden, men havde hverken Jord eller Degnebol. Han var gift med Marika Lomborg; døde den 10de Febr. 1760 og efterlod en ret god Bo.

Jørgen Mathiasen Fibiger var ligeledes Degn

og Skolelærer og døde 1776. Han var gift med Sofie Østrup.

Hans Tommerup var Degn og Skolelærer i 18 Aar og døde den 18de Marts 1794. Han var gift med Anne Kirstine Staal.

Hans Abraham Bender døde den 28de Decbr. 1814, 64 Aar gammel. Datteren Albertine blev gift med Eftermanden:

Rasmus Rasmussen Lund, som døde den 5te Novbr. 1832, 42 Aar gammel.

Jørgen Kristian Rastrup var Degn og Skolelærer i 38 Aar og frattraadte Embedet 1ste Januar 1871.

Morten Jørgensen, født i Heden, Lærer ved Ryslinge Højskole. Raldet her til 1871. Som Soldat blev han den 28de Oktbr. 1864 udnævnt til Dannebrogsmænd.

4. Hillerslev Skole og Hospital.

Skolen er oprettet efter Baron Fred. Trolles Fundats af 4de Decbr. 1693. Til Skolebygningens Vedligeholdelse og Lærerenes Løn stjænkede Baronen 2 Bolsteder i Ulbølle Strandhuse paa 3 Tdr. 7 $\frac{1}{4}$ Stp. Htt. Ved Fundats af 19de Novbr. 1694 er der stjænket et Bolsted sammesteds til Præsterne i Hillerslev og Haastrup, af hvilke de aarlig skulde uddele 8 R \ddot{u} til fattige og flittige Skolebørn i Hillerslev og Haastrup Sogne. Den gamle Skolebygning paa Kirkegaarden afbrændte ved Naret 1820 og blev erstattet af en ny og rummelig Skole. Ved Udskiftningstiden 1794 er tillagt Jordlod Mtr. Nr. 1, og 1811 er der tillagt Skolen en mindre Jordlod (Mtr. Nr. 19). Ved Skolen er der nu ansat 2 Lærere.

Før Degne- og Skolelærertjenesten blev forenet under et, hvilket skete ved Gabriel Bølle, var Anders Christensen Skolelærer i Hillerslev. Nu er Degnen tillige Førstelærer. Klavs Johannes Greve nuværende Andenlærer.

Hospitalet

er grundlagt 1769, da Konferentsraad og Landsdommer Erik Scheel Holsten paa sin Moders, Fru Ide Scheels, Vegne skjænkede 1000 Slettedaler til 2 Fattige paa Gjelskøvs Gods, ligesom han selv skjænkede en lige saa stor Sum til 2 andre Fattige paa nævnte Gods, hvortil han agtede at opbygge et Hospital ved Hillerslev Kirke, hvor de fire Fattige kunde nyde frit Ophold og hver en ligestor Del i Renten af de 1333 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$, som udgjør 14 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$. Desuden hver 6 Læs Tørv aarlig, frit leverede af Gjelskøvs Moser. Kapitalen er prioriteret i Gjelskøvs Hovedgaard. Frøken Cathrine Ollegaard v. Holsten testamenterede Hospitalet i Hillerslev 100 Rdlr., af hvilke Renten 4 Rdlr. aarlig uddeles paa samme Maade som foranstaaende Legat.

5. Hovedgaarden Gjelskov og dens gamle Ejere.

Denne gamle Herregaard, der nu er en Avlsgaard under Grevskabet Munkadell, ligger ved Landevejen mellem Årsens og Svendborg, ved Sallinge Na. Af den Hovedbygning, der forhen afgav Bolig for flere ansete Adelsfamilier, er nu kun en gammel Bindingsværks Bygning tilbage. Dette gamle Hus, som ligger lige for Ladegaarden, er 20 Fag, en usædvanlig høj enetages Bygning af mægtigt Egetømmer, der nu benyttes til Mejeri. I den ene Ende af dette Hus er en Urtefjælder, der i sin Tid skal have været Herregaardskængsel. Den oprindelige Hovedbygning bestod af 3 Fløje; de Grave, der omgave den, ere tildels endnu bevarede. Den østlige Fløj er nu helt bortet, og den vestlige ikke ældre end Midten af det forrige Hundredaar. I denne Bygning, der nu er Forpagterbolig, fandtes indtil for faa Aar siden, da den undergik en Hovedreparation, et Værelse med vævede Tapeter. I et af de gamle Træer i Borggaarden hænger en Bordklokke med Indskrift: „Fr. Christoffer Christensen Anno 1644.“ Den har tid-

ligere været benyttet paa Arrestov. Et andet Minde fra Gaardens ældste Bygninger, Grunden til en rund Bygning, et Taarn eller lignende, fandtes for faa Aar siden, ved at udgrave Grunden til et Ishus i Haven.

Ladegaarden er ligesom Hovedbygningen for største Delen en Egebindingsværks Bygning. Stalden paa 21 Fag og den dertil stødende „gamle Tærskelade“, omtrent 35 Fag, ere de ældste Bygninger, 200 Aar gamle. Det søndre Hus er ligeledes en gammel Bygning. Kolladen er fra 1830. Den nye Tærskelade er opført udenfor det søndre Hus, langs Vandvejen, og er en i enhver Henseende fast og rummelig Lade, der endnu efter hundrede Aars Forløb gjør sin Bygmester Være. Den er efter en Indskrift paa Laden opført af Tømmermester og Møller Peder Frederiksen af Arrestovs Mølle.

Til Gaarden hører et Areal af 400 Tdr. Vand Ager, 80 Tdr. Vand Eng og Mose, skuldsat for 64 Tdr. Htk., hvoraf omtrent 16 Tdr. forhen upriviligeret.

Gaarden er rimeligvis opstaaet af en Bondegård, der tillige med nogle flere Steder har været opført paa Grænsen af Bygheden (Gjel eller Gejl) og Skoven. Endnu 1662 var der to saadanne Steder foruden Hovedgaarden: I en Gaard i Gjelskovs Dvæ boede Mads Lind, der skulde 1 Pd. Byg, 1 Lam og 1 Otting Smør. Ved Dværen boede Per Jensen, der skulde 2½ Mark. Nu er der kun et Hus, „Vindehuset“, tilbage. — Gjelskov har været Herregaard i over 400 Aar. Den tilhørte 1459:

Anders Flemming, en Søn af den i sin Tid saa mægtige Ridder Jakob Flemming, til Møllerup og Anne Andersdatter. Efter Faderens Død 1458 fik Anders Flemming Gjelskov, skjønt han næppe havde arvet Gaarden; det er derimod mere rimeligt, at han har faaet den med sin Kone, Sofie Magdalene Rantzau, Datter af Johan Rantzau og Katrine Sehested. Anders Flemming ejede endnu Gjelskov 1480, da han var med at underskrive et Brev, der endnu opbevares i Gehejmearkivet. Han efterlod følgende kjendte Børn: Herman, der blev Domprovst i Aarhus;

Inger, gift med Oluf Stovgaard; Anna, g. med Jakob Knudsen Keventlow til Sobø, og Thale, der blev gift med Emike Emiksen til Brendore i Sønderjylland. Ved Arvedelingen fik Inger Flemming Møllernp i Jylland, medens

Thale Flemming og Emike Emiksen fra først af kun fik en Femtepart af Gjelstov, men tilhandlede sig snart flere Pærtter, og Fru Thale, der boede paa Gjelstov, forekommer ofte i Gaardens gamle Brevskaber, der endnu bevarer paa Arrestov. Hendes Mand var en Søn af Hartvig Emiksen til Næsø og Fru Karen Sehested. Han kaldte sig derfor ogsaa Emike Hartvigsen, men han var allerede død 1541, da to af deres Svigersønner, Albrect Maltesen, gift med Magdelene, og Erik Raas, gift med Anne Emiksdatter, trattedes med Holger Rosenkrantz om Gjelstov, fordi Holgers Fader fordem havde kjøbt en Femtepart af Gaarden (se K. Hansens Ridderb. S. 202).

Albrect Maltesen Biffert blev først Gaardens Ejer efter Fru Thale (hvorom mere i Tillægget) — men han blev snart udløst af den anden Svoger

Erik Mogensen Raas, der allerede 1550 ejede Gjelstov. Det var den første Mand af den endnu blomstrende Slægt, der antog Navnet Raas (se Thiset Slægtstabsforhold imellem danske Adelslægter Hist. Tidssk. V. N. 1 B.) efter sin Morbroder Biskop Erik Raas i Viborg. Faderen var den bekjendte Bondeplager Mogens Thomsen til Damsgaard; hvortil Dig Kong Kristian d. 2den lod optage af Graven og hængte i en Galge, medens han lod Enkens Gods konfiskere. Erik Raas og Ane Emiksdatter havde 7 Sønner og 4 Døttre. To af Sønnerne, Niels og Jørgen, bleve begge Ejere af Gjelstov; Herman fik Skovsgaard og blev Ambassadør i Rusland, og Hartvig fik Højrupgaard og Møllerup. De 3 Døttre døde som unge Piger; den ene af dem (Gjertrud,) døde af Hoste i en Dans paa Koldinghus og den fjerde rejste til England. Erik Raas forekommer ofte til 1560, men saa er han rimelig nok død, da Fru Anne indtager Kirkejord, oplader Ager og Eng til Præst og Degn og optræder i det hele som Gaardens myndige Ejerinde.

Niels Eriksen Raas blev første Ejer af Gjelskov efter sin Moder. Han førte stadig Strid om Gaardens Tilliggende og forstod at indbringe Jord og Sædeland, om det saa var Kirkejord, der i rim Tid havde været brugt af Præst og Degn. 1573 tog han Sandemandsgang paa Gjelskofs Enemærker mod Lyndelse Broby og Sallinge Grund. Niels Raas var gift med Karen Friis, en Datter af Niels Friis til Kjærsgaard og Fru Anne Høeg. Deres eneste Datter Ane blev gift med Hartvig Wille til Møllerup. Den anden Broder

Jørgen Raas til Mejlgaard blev senere Ejer af Gjelskov, men havde ikke Bolig der. Han blev 1588 forlenet med Kardhus og giftede sig d. 3die Aug. 1600 med Dorthe Juul. 1602 folgte han Erkebispergaarden i Bergen til Kongen for 1000 Daler. Han døde 64 Aar gl. 1619 uden at efterlade sig Børn, og Gaarden kom atter under Arvedeling. Efter Familien Raas nævnes et Par Ejere af Gjelskov, fra hvem der dog ikke er levnet Minder i Gaardens gamle Papirer, nemlig

Ejler Kristiansen Holch, som d. 11te Sept. 1625 holdt Bryllup i Landskrona med Riborre Stensdatter Wille, og Niels Gyldenstjerne. Om ham vide vi, at han affødte Gaarden for Gæld til

Henrik Wille til Billefsv, som havde ægtet Mogens Krabbes Enke, den navnkundige Lisbet Bryhste. Fire af hendes Børn kom efter hinanden i Besiddelse af Gjelskov, idet Lisbet Krabbe var gift med Rønnow Wille og Anne Krabbe med Erik Quisgau, ligesom Mogens og Ejler Wille vare Lisbet Bryhstes og Henrik Willes Sønner.

Rønnow Wille til Sandbygaard ejede en Halvpart i Gjelskov Gaard og Gods, med Skov til 500 Svins Olden, som han ved Stjæde af 5te Juli 1636 overdrog til sin Svoger Erik Quisgau. Henrik Wille og hans Stedbørn overlod ligeledes d. 7 Novbr. 1638 Gjelskov Hovedgaard og Løsøre (Hovedbygningen undtagen) til

Erik Quisgau, der 1639 skænkede Prædikestolen og en Klokke til Hillerslev Kirke. I Tingbogen for 1637 findes en Del

Sager ham angaaende. Saaledes lader hans Ridefoged, Palle Kristensen, Niels Mortensen og Gjertrud Ejersdatter indkalde for Salling Herreds Ting, fordi de vare udbrudte af Fængslet paa Gjelskov, uden at Dom var overgaaet dem. De havde optilet Stokken, de sad i, med et Stykke Træ og nedbanket Jærnet; siden havde de brudt Gul paa Muren. De bleve for denne Undvigelse dømt til at have deres Hals forbrudt. Samme Aar havde han Sag med en Mand i Hillerslev, som havde ladet sin Gaard forfalde. Om Vinteren samme Aar tog han selv en Gaardmands søn fra Østerhæsinge, der drev Jagt paa Gjelskøvs Enemærker. Herredsfogden frikendte Karlen, da han ej var taget i Færd med at skyde; men Erik Dvighau indstevnede Sagen for Landstinget og fik Herredsfogden dømt til at betale Kost og Tæring. Siden fik han ogsaa Karlen dømt som Krybstytte. Han lader ogsaa nogle af sine Bønder tiltale for Skovtyveri, men de foregave til deres Frijendelse, at de havde faaet nogle af de paagjældende Træer udviste af Henrik Billes Foged.

Mogens Wille til Tirsbæk kom senere i Besiddelse af Gjelskov. Han var født 1617 og blev i sin Ungdom opdraget hos Fru Kirsten Juul, Niels Winds Enke til Grundet, hvorefter han i 3 Aar, fra 1632 til 1635, søgte Sorø Skole. 1636 rejste han udenlands og stod det følgende Aar i hollandsk Tjeneste. Siden rejste han i Frankrig, England og Italien, hvorfra han vendte tilbage 1639 og gif derpaa med 4 Heste i kongelig Høftjeneste. 1643 blev han forlenet med Koldinghus og deltog som Løjtnant i Sjællands Forsvar under det svenske Indfald det følgende Aar. 1646 giftede han sig med Margrete Lunge, en Datter af Søren Lunge og Sofie Brahe, men dette Egteskab blev kun af kort Varighed, da Mogens Wille døde i Kolding den 24de April 1648 i sit 31te Aar. Hans eneste Søn døde kort efter, og Enken giftede sig med Kristen Scheel. — Mogens Billes Broder

Ejler Wille arvede nu Gjelskov, men døde allerede det følgende Aar uden at efterlade sig Børn. Herefter er Gaarden rimeligvis fulgt til

Fru Kirstine Munk til Ellensborg og Lundegaard, som havde været ægteviet til Kong Kristian den fjerde. Hun nævnes som Ejerinde af Gjelskov i en Fortegnelse over den fjerde Adel, som efter kongelig Befaling var ansat til at yde 1 Td. Rug, 1 Td. Byg og 1 Td. Havre af hvert hundrede Tønder Hartorn. Gaarden kom siden i den lige saa bekendte

Raj Lykkes Besiddelse, og denne i sin Tid ansete Adelsmand ejede nu en hel Del Herregaarde omkring ved Ranzauholm. Foruden denne Gaard og Gjelskov ejede han Brændegaard, Flintholm og Rødkilde, med underliggende Bøndergods, Kirker og Skove, som han paa en saa brat Maade blev fratjendt 1661. Om ham skal jeg dog ikke her udtale mig nærmere, da jeg allerede har gjort det i et eget lille Skrift.*) Derfor kun følgende oplysende Bemærkninger. Som bekendt havde han fra Kjøbenhavn i Foraaret 1656 skrevet et Brev til en af sine Piger, Sofie Adelsdatter, paa Ranzauholm for at overtale hende til at blive i hans Tjeneste. Denne Pige, som han selv holdt meget af, blev kort efter gift med Ridesfoged Peter Børtning, der dengang boede i Haagerup Skrivergaard. Det var en myndig og mægtig Ridesfoged, streng mod Hovbønder og uforsonlig mod enhver, der blev Gjenstand for hans Brede. Saa var der en Delesfoged ved Navn Hans Lavritsen, der var Gaardmand i Nybo, og har kom i Uenighed med Ridesfogden, der under Lovens Former søgte at røve Livet fra ham, ved at saa ham tiltalt og dømt til Galgen, og Dommens Fuldbyrkelse blev kun forhindret ved Raj Lykkes kraftige Mellemkomst. Men den stolte Ridesfoged saa sig krænkert ved denne Mellemkomst, og Raj Lykke tog heraf Anledning til at se ham lidt efter i Sømmene, og siden gav han ham sin Affked ovenpaa. Peter Børtning betænkte sig nu ikke to Gange paa at anvende det fem Aar gamle Brev for at styrte sin Herre fra en anset Adelsmands Stilling til en dødsdømt areløs Forbryders. Og da han havde set Brevets forfærdelige Virkninger, vendte han sig med samme Grusomhed mod sin Medtjener og fik

*) Se min „Raj Lykkes Fald“.

nu anden Gang sædted Dødsdom over Hans Lavritsen, som den følgende Morgen virkelig blev udført.

Gjelstov blev nu tilligemed Hr. Kajs øvrige Gods inddraget under Kronen, og dette Bytte blev ikke til Bøndernes Bedste; thi Kaj Nykke havde ladet henstaa mange Restancer, der nu trods den ugunstige Tid med Strengbed blev inddrevne eller folgte til Folk, der havde Raad og Mod til at give noget ud for slige usikre Fordringer. — Ved Gjelstovs Inddragelse 1661 hørte følgende Bøndergods under samme Hovedgaard: 14 Gaarde og Bolsteder i Hillerslev; 2 Gaarde og 5 Huse i Sallinge; 5 G. i Højrup; 2 G. i Nybolle og 2 Steder i Gjelstovs Døre. Desuden følgende Strøgods: 1 G. i Vejle; Ellestovs Mølle i Hundstrup Sogn; 1 G. i Fjellerup; 1 G. i Rolfsted; 1 G. i Maderup; 1 G. i Rappendrup; 1 G. i Gislum Herred i Thyland og endelig Tangegaard imellem Krarup og Hundtofte. Ved Skyldfættningen 1664 blev Gjelstov Hovedgaard sat til 69 Tdr. Hartk.

Det var kun en kort Tid, at dette Gods var i Kronens Eje. Kaj Nykkes Godser vare for største Delen pantsatte, og de bleve nu udlagte til hans mange Kreditorer. Ved Kommissionsforretningen over disse Ejendomme blev Hovedgaarden Gjelstov med underliggende Bøndergods vurderet for 12,243 Rdl. og udlagt til Kjøbmand

Peder Hansen i Hamburg for en samlet Fordring af 12,213 Rdl. Stjødet er udstedt d. 6te Avg. 1662. Det var den samme Pengeemand, som havde faaet Indførsel i Ulriksholm, og for hvem Peter Bortling var Fuldmægtig; nu fik han ogsaa Gjelstov at tage vare paa, og, da han yndede dette Sted, tog han Bolig der, eftersom han tillige var Generalinspektør for Rangsauholm og omliggende Godser. Men Gjelstov Gaard og Gods gik snart over i hans eget Eje, thi Stjødet først er udstedt d. 27de Jan. 1665.

Peter Bortling var saaledes fra Ridesfoged bleven Herremand, og han var oven i Kjøbet en af Egnens rigeste Herremænd, dens mægtigste Mand. Denne Rigdom havde han erhvervet sig ad mange Veje. Bladsen som Ridesfoged

ved Raj Lykkes Godser var en indbringende Bestilling, og han forstod at tjene Penge paa mange Maader. For sine Fordringer i Raj Lykkes Bo fik han udlagt nogle af de bedste Gaarde og en Del større og mindre Skobe under Rangkauholm, til flere hundrede Svins Olden. Som han saaledes sad trygt paa sit Herresæde, brød han sig ikke om, at Enken efter Hans Lavritsen stadig pønsede paa at hævne sin Mand's Død. Ved sine Rejser til Kjøbenhavn lykkedes det hende at fremdrage Sagen paany, og Peter Børtning og hans Hustru bleve en Sommermorgen ubehagelig overraskede ved at føres fra det hyggelige Herresæde til det uhyggelige Fængsel paa Nyborg Slot. Efter 3 Maaneders Ophold slap de dog ud igjen. Man fik Sagen drejet saaledes, at Skylden for Hans Lavritsens Henrettelse faldt over Birke-dommeren og Skriveren, der begge bleve dømt til at opsamle Hans Lavritsens Ben for at jorde dem med Højtidelighed i Hillerslev Kirke, og siden gaa paa Bremerholm deres Livstid.

Dagen efter, at man havde sat P. Børtning fast paa Nyborg Slot, blev hans Gaard Gjenstand for en fra Nyborg udsendt Ryttertrops raa Medfart. Efter at have gjort sig til Gode med Gjelskøvs rige Oplag af Spise- og Drikkevarer, ødelagte og bortførte de, hvad de ikke paa anden Maade kunde faa Bugt med, saa Gaarden, efter at Rytterne endelig havde forladt den, saa ud som Svensken havde været der. Peter Børtning søgte paa flere Maader om Erstatning, men for slige Klager synes Regeringen paa den Tid næsten at have været døv, saa meget mere som Plynbringen var sket af den Tids raa Krigsfolk — hvervede Tropper, som ofte selv maatte søge Erstatning for tilgodehavende Løn, hvor der var noget at leve af og noget at beruse sig i. (Se mere S. 79.) P. Børtning folgte nu efterhaanden sit Fordegods i Rangkauholms Birk, og tilsidst folgte han Gjelskov med underliggende Bønder og Tjenere til Adolf Hans v. Holsten for 10,000 Rdl., medens han selv drog til Norge, hvor han kjøbte Fossum, et af de betydeligste Færnværker i Norge. Her levede han og blev en gammel Mand, men

hans Efterkommere gif det ilde, og hele hans, med Rette og Urette erhvervede, Rigdom opløstes i Riv og Strid.*)

6. Adolf Hans v. Holsten, Stamsfaderen her i Landet for denne Familie, altsaa ogsaa for de senere Ejere af Holstenshus og Langesø, kjøbte Gjælstov d. 1ste Maj 1667, men da Kjøbefummen 1670 endnu ikke var betalt, havde Handelen nær gaaet tilbage, efter som P. Børtning forlangte rede Penge og ikke vilde nøjes med noget Fordegs, som Holsten havde i brugeligt Pant, medens denne heller ikke gjerne vilde vige, da han havde gjort store Forbedringer ved Gjælstov. Striden fandt saa sin Afgjørelse derved, at Holsten 1673 udstedte en Obligation paa 9000 Rdl. til Breben v. Ahnen til Fosnæs, af hvem P. Børtning havde kjøbt Ejendommen i Norge. Hans Omstændigheder vare 1676 endnu ikke bedre, end at han under sin Fraværelse ved Krigen i Staanen søges for Renten af 6000 Rdl., som han skyldte til Ejeren af Bindingegaard og Søndervang. Men hans Dydighed og praktiske Sans for Landboforholdene hjalp ham snart godt fremad, saa at han endog, efter at have forbedret Gaardens Bygninger, Mark og Have, blev som en af de største Panthavere i Langesø 1684 Ejer heraf. — Af hans egenhændig førte Regnskabsbog ses det, at han ved Aaret 1680 opførte „Stalden ved Porten“ paa Gjælstov, en Bygning paa 27 Fag og 5 Fag til Enden paa samme. Strøfloveene lod han rydde, og Haven lod han udgrøfte, indhegne og tilplante med ædle Frugttræer, Roset og Blomster, som han indførte fra Hamburg og Lübeck. Mange af de Frugtarter, som han indførte, hørte endnu efter 200 Aars Forløb til vore bedste Sorter. Kjøkkenhaven frembar en hel Del selv i vor Tid sjældne Væxter: Agurker, Krap, Blomkaal, Asparges, Artiskofke, Rosmariner, Kapunzler for-

*) Om P. Børtning og hans Forhold til Kaj Lykke, se isøvrigt min „Kaj Lykkes Fald“. Ved 1700 boede han i Skien i Norge og ansaas for at være en af Landets rigeste Mænd, der kunde hde Regeringen i Forstrækning 1000 Rdl. N. Hist. Tidst. 4 B. 522.

uden en Mængde Lægedomsurter. I Landvæsenet gjorde han ogsaa store Reformer. Han nedlagde Dyucladen og oprettede Høllænderi ved Gjelstov, og Besætningen bestod 1685 af 54 Kæer, 2 Tyre, 20 Kvier i tredie Klar og 25 mindre Ungtvæg.

En Del af Strogodsset fulgte han, for derved at kjøbe andet belejligt Jordegods i Stedet. Saaledes fulgte han 1682 Harrendrup Mølle og 1685 2 Gaarde i Ollerup, medens han fik nogle Gaarde i Findinge, Nørrebroth, Sallinge og Hillerslev. Paa samme Maade forøgede og forbedrede han ogsaa Langebø Gaard og Gods.

Adolf Hans v. Holsten var den næstældste af Klaus v. Holstens og Elisabet v. Høencens fire Sønner. Han blev født i Lübeck, hvor Faderen var kommanderende Officer, d. 16de Juli 1630. Han har selv paa tyst affattet sit Levnedsløb i et Haandskrift, der opbevares paa Holstenshus, og hvoraf en Uffskrift findes i Gehejmearkivet. Efter dette er et Uddrag meddelt af Karl Hansen i hans „Ridderborge“ under Langebø, hvorfør vi her kun vil tilføje, at han, uagtet Faderen blev dræbt ved Svenskernes Indfald i Holsten 1643, dog nød en fortrinlig Opdragelse, dels hos Amtmand Ditlev Rankau, dels af den blinde, men ualmindelig begavede Ungdomslærer Ulrik Schonberg, der var Herre over 10 Sprog og desuden selv kunde forfærdige Klaverer og spille paa dem som den bedste Mester. Men det var dog især paa Sorø Akademi, at man fuldenkte hans ridderlige Uddannelse, og siden studerede han 2 Aar i Helmstedt og Wittenberg. Efter en Udenlandsrejse varetog han atter $\frac{1}{2}$ Aar sine Studeringer i Leipzic. Siden rejste han meget omkring i hele Mellem- og Syd-Europa, modtog 1664 Bestalling som Hofraad, og giftede sig samme Aar med Anne Margrete Poudewels, Datter af Dianhsius Poudewels til Gram; men hun døde allerede Aaret efter af Smaakopper. Efter at han 1667 havde kjøbt Gjelstov, ægtede han næste Aar Ide Kathlau, Datter af Vulf Sigismund Kathlau til Gereby i Holsten, med hvem han blev Fader til fire Sønner og en Datter, nemlig: Kristian Adolf, f. 1669, kjøbte 1707 Fjndstrup-

gaard og Gods, faldt i Slaget ved Helsingborg 1710; Wulf Sigfred eller Sigvart, f. 1672, senere Ejer af Gjellstov; Gotfke Ditlev, f. 1674, arvede Lange sø og senere Holstenshus; Frederik, fik Søbysøgaard, blev Hofmarskal og Sægermester ved det eutinske Hof; Anne Margrete, blev Konventualinde i Breez, men opholdt sig for en Del paa Lange sø. Med sin første Frue havde Holsten ingen Børn. Han blev senere Justitsraad, og Regeringen gjorde ofte Brug af hans administrative Dygtighed. Han døde paa Lange sø d. 2den Januar 1694, og den fjerde Herremandsstand tabte i ham en meget hæderlig, virksom og dygtig Mand. Hans Enke, Fru Ida Rathlow, var ogsaa en virksom og dygtig Kvinde, men Sagnene fortælle om hende forfærdelige Ting (se Bedel-Simonson Rugaard 3 D. 148). Hun sad baade for Gjellstov og Lange sø til sin Død d. 24. Decbr. 1700, og hun er tillige med sin Mand jordet i Wigerslev Kirke. Da hun næsten stadig havde Ophold paa Lange sø, er det ogsaa dertil, at de mange uhyggelige Historier om hendes Færd knytte sig, medens vi til hendes Ære ikke kunne give hende lignende Skudsmaal fra Gjellstov. Selv Tingbøgerne vidne ikke ufordelagtigt mod hende. Hun synes kun at have optraadt her som en myndig og mandig Kvinde (jfr. Karl Hansens Ridderborge 177).

Wulf Sigfred v. Holsten modtog saaledes Gjellstov efter Moderens Død, skjønt hun allerede ved Samfrændestiftes-Stifte af 20de Decbr. 1698 havde overdraget ham denne Gaard med underliggende Bøndergods, nemlig 14 Gaarde og Bol med 5 Gadehuse i Hillerslev, 2 G. og 1 Hus i Højrup, 3 G. og 5 Huse i Sallinge, 3 G. i Nybølle, 1 G. i Lydinggaard, 1 G. i Haagerup, 1 Hus i Heden, 1 G. i Espe, 5 G., 1 Bol og 2 Huse i Findinge, 1 G. i Nørrebroby, 1 G. i Bantinge, Dals Mølle med 8 Tdr. Møllestykke og Bantinge Kirke med Kirkelade og Kirkejord. — Desuden tilfaldt der ham en Arvelod paa 1989 Aldr. 3 $\frac{1}{2}$ 9 $\frac{1}{2}$ β .

Wulf S. v. Holsten blev født den 18de Novbr. 1672, blev Major ved Fodspillet og tjente som Generaladjutant ved de danske Tropper, som 1703 gik til Ungarn. Han

giftede sig 1701 med Ide Steel, en Datter af Jørgen Steel til Broholm og Arrestov og Elisabet Bille (Anders Billes Datter paa Damshø). De havde ialt 5 Sønner og 6 Døttre, af hvilke dog de 3 Sønner og 1 Datter døde som Børn. De to andre Sønner vare: Erik Steel v. Holsten, f. 1710, blev Landsdommer og senere Ejer af Arrestov og Gjelskov; Kristian Udolf blev Løjtnant og døde ugift i Odense. — Døttrene vare: Elisabet Sofie, gift med Mogens Rosenkrantz til Spøtterup. Ide, g. med Kammerherre Jens Juul til Lundsgaard; Sofie, g. med Erik Kr. Sehested til Bjørnemose; Birte, g. med Knud Bille til Stenalt og Anne Margrete, som gif i Breez Kloster.

Major Holsten døde paa Gjelskov den 29de Juli 1713, hvorefter Enken overtog Gaard og Gods, som hun selv styrede, til hun 1742 afstod baade Arrestov og Gjelskov til sin Søn Erik Steel Holsten. De to Herresæder have siden fulgt hinanden, og Gjelskofs selvstændige Historie er saaledes ophørt. Fru Ide Steel døde 1749 og Sønnen, Konferentsraad og Landsdommer Erik Steel v. Holsten, døde uden Børn 1772, hvorefter hans Enke bragte begge Godser over til Familien Schaffaligky de Muckadell.

Gjelskofs Mølle

laa i en kort Afstand fra Gaarden, hvor Sallinge Na falder i Hovedaaen. Møllen nævnes allerede 1588, da den paa Biskop J. Madsens Tid havde en Kværn. Den blev nedlagt, da Papirfabrikken Erikshaab anlagdes. Denne Papirmølle blev færdig 1814, og ifølge Efterretninger fra Selskabet for indenlandsk Konstflid fabrikerede man allerede den første Vinter 350 Ris Trykpapir og 600 Ris simpelt Skrivpapir. Værket nedlagdes 1859, efter at en til Papirstilvirkningen opført Bejrmølle 1856 var flyttet til Arrestov. Stedet, der nu er ombygget, bærer endnu Navnet Erikshaab og afgiver Bolig for Godsforvalteren.

I Møllerød, syd for Erikshaab, findes Spor af Standsler, 1—2 Al. højere end Marken, med en stejl Strænt ned mod den til Aaen stødende Engslade, Kragemose, over hvilken Jordsmønnet her hæver sig 5—6 Alen.

III. Afsnit.

Sognets Byer og større Gaarde.

1. Hillerslev.
2. Sallinge og Sallinge-Lunde.
3. Nybølle.
4. Nybøllegaard.
5. Højrup med Lykkensæde.
6. Højrupgaard.
7. Blandede Meddelelser.

1. Hillerslev.

Under Navn af Hillesløff og Hildesløff forekommer denne By af og til for 2—500 Aar siden. Den nævnes allerede 1389, da Dronning Margrete skjænkede sine Gjen- domme sammesteds til Dominikanerne i Odense.*) Ved et Tingsvidne for Klavs Oluffen paa Fjellebro 1493 fore- kommer en Oluf Jensen i Hillesløff, rimeligvis en jordegens Bonde. Men de jordegens Bønderes Tal aftog overalt be- tydelig i den følgende Tid, saa der 1610 kun var en eneste Selvejergaard tilbage i Hillerslev, og den tilhørte Søgne- præsten Hr. Niels Eriksen, der ingen. anden Embedsbolig havde. Paa den levede han endnu 1618.***) Det er rime- ligvis den samme Gaard, som senere forekommer under Navn af Hillerslevgaard, og som 1655 hørte dels under Gjelstov og dels under Palle Kristensen i Højrup, hvis

*) Pont. An. II. 235.

**) Nyborg Lens Regnskaber 1610--1618.

Fæstebonde, Kristen Pedersen, gav en aarlig Afgift af 20 Slettebaler og en lille Side Flæsk af Gaarden. Det var smaat for denne Fæstebonde, derfor paaførte Halle ham i Rughøsten nævnte Nar et Par Staldvorne at pløje med, men, da Bløjetiden kom, tog Halle dem fra ham igjen. — Det vilde han dog ikke nøjes med, men oplyste under den opstaaede Tingfærd, at han Naret tilforn maatte føde ham to Røer og jævnlig kjøre lange Vgter for Halle og hans Kone. Man ser heraf som af flere lignende Historier, at Bonden, naar han blev Herre, var ikke altid Bonde god.

Ved Jordebørgernes Inddragelse 1662 var Gaarden kommen under Gjelskov, og dens Landgildebydelse ansloges lig 18—19 Tdr. Hartorn (Rug eller Byg), medens fire andre Gaarde der i Byen kun stode for 12 eller 13 Tdr., og Resten kun for halvt saa meget. Der var saaledes ikke længer Spor af jordegne Gaarde, der, som bekjendt, svarede dobbelt Skat mod Fæstegaardene; hele Hillerslev By var Fæstegods. — Ved Skjldsætningen 1664 var af de 13 Gaarde, større og mindre, som hørte under Gjelskov, saa godt som 3 øde, og den ene af disse var afbrudt og Jorberne ublejede til en anden Mand. — Der var foruden dem endnu to Gaarde i Hillerslev; den ene hørte under Brobygaard og den anden under Niels Banner. Det var gaaet meget tilbage for Byen efter Krigen 1658, og den anføres „som ganske forarmet“. Der var kun to Gaarde, der vare i Stand til at yde en Ubetydelighed af deres Afgifter. Fire af de nævnte Gaarde, der hørte under Gjelskov, vare 1632 af Henrik Wille kjøbt fra Rønninge Søgaard.

Ved den ny Skjldsætning 1688 hørte hele Byen under Gjelskov saa nær som en Gaard, der hørte under Brobygaard. Der var 15 Matrifuls-Nr. foruden Kirkejorden og Almindingjorden. Der var 3 Gaarde over 8 Tdr. Htk.; 5 fra 4—8 Tdr.; 5 fra 2—4 Tdr.; 1 paa 1 Td. 4 Skpr. og 1 paa 5½ Skp. Htk. og 7 Huse. Det meste af Gaarden Nr. 13 var dengang indtaget under Gjelskov. Byens Marker vare: Kirkemarken, Bromarken, Gjellerød, Egelund, Toften, Brolykke og Almindingen. De i Størrelse

og Hartkorn faa ulige Gaarde bleve her, som de fleste andre Steder, regulerede og Hartkornet for hver Gaard i Hillerslev anfat til 8 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb.

Hillerslev ligger egentlig skilt i to Dele, Dvre= og Nedre=Hillerslev. Da Grevstabet Muckadell 1784 oprettedes, hørte de 5 Gaarde i Dvre-Hillerslev under Gjelstov og de 4 Gaarde i Nedre-Hillerslev under Arrestov. Da en Ildebrand 1872 ødelagde 2 Gaarde og et Hus i Nedre-Hillerslev, bleve disse udflyttede af Byen.

2. Sallinge

var i ældre Tider ikke blot Sognets, men ogsaa Egnens vigtigste By, og denne Anseelse har den holdt, lige til vort Hundrebaar begyndte. Hertil bidrog for en Del dens Beliggenhed, idet den ligesom dannede et Knudepunkt, hvor flere stærkt befærdede Veje stødte sammen. Og Sallinge By's Beboere maatte lige til 1746 tage imod og staae Husly til de Rejsende, der ad de krydsende Veje samlede og ofte tilbragte Natten her. Nævnte Nar, d. 3die Marts, fik Erik Steel v. Holsten, til Gjelstov kongelig Bevilling paa at holde et Værtshus i Sallinge og der at brygge Øl og Brændevin; men, da man for en Del førte de nye Landeveje uden om Sallinge; tabte Værtshuset en hel Del af sin Betydning.

Sallinge nævnes første Gang i Historien i Baldemars Jordebog ved Naret 1231, hvor Salænghæret fattes for fire Mattehold til Kongen. Under Kong Kristoffer den 1ste, 1254, var nævnte Herred sat for 200 Mark og maatte desuden i Forening med Odense og Sunds Herreder udrede 135 Mark Denarier i Blooppenge. Under Pantføttelsen til de holstenske Grever i det 14de Hundrebaar hørte det en Tid lang under Pantet Orkel.*) Senerc har Salling

*) Svitsfeld 496—98.

Herred været pantsat til flere danske Adelsflægter, af hvilke Klavs Rønnøv 1449 fik Kong Kristians Stadfæstelse paa Pant i Salling, Herred i Fyn. 1464 havde han Herredet i Pant for 3000 rhinske Gylden, men afflog det ene Tusinde Gylden og fik 1469 Kongens Brev og Fornyelse paa Pantet for 2000 rh. G. 1497 gav Kong Hans Pantebrev til Markte Rønnøv paa Salling Herred. 1554 afløste Erik Wille til Lindved Eskil Dye med en Del af Herredet for 2000 Tukumsdaler, medens Sidsel Lunges Sønner, Jakob og Knud Reventlow, fik Kongens Minde til at indløse til sig en anden Del deraf, som deres Moder hidtil havde haft. 1561 fik Erik Wille ogsaa denne Del af Salling Herred, og han blev afløst af Erik Rosentrang til Baalsø, hvem Henrik Rantgau til Brejtenburg atter afløste 1571 for en Gjæld, Kongen havde stiftet, stor 7000 Daler gode Mønter, 3000 nye Daler og 500 Mk. danske.*) Paa denne Maade overgif Herredet til Lensmændene og fra Lensmændene til Amtmændene.

I Sallinge By var der ikke alene en Del Krongods, men ogsaa jordegne Gaarde, blandt hvilke en større Ejendom, en stor fri Selvejergaard ligesom i Højrup, Nybølle og Hillerslev, drager Opmærksomheden til sig. Vi kunde gjerne kalde denne Gaard „Sallingegaard“, det har vistnok været dens Navn; men det driste vi os dog ikke til, da det ikke er fundet nogen Steds. Naar vi derimod Tid efter anden finde flere højtstaacnde Mænd i Sallinge, saa kunne vi temmelig sikkert søge deres Hjem i nævnte Gaard. Saaledes boede 1392 Væbner Niels Pedersen i Sallinge.***) Naar den i Nordalbingiske Studier I. 184 nævnte Claudius Clavius, der inden 1428 udarbejdede en geografisk Beskrivelse over Norden med tilhørende Kort, selv siger os, at Sallinge er hans Fædreby, saa er det rimeligt, at hans Fader og Forfædre „Svartho Meles Peter Tuchs“ have boet her i denne Gaard.

*) Originale Breve i Gehejmearkivet.

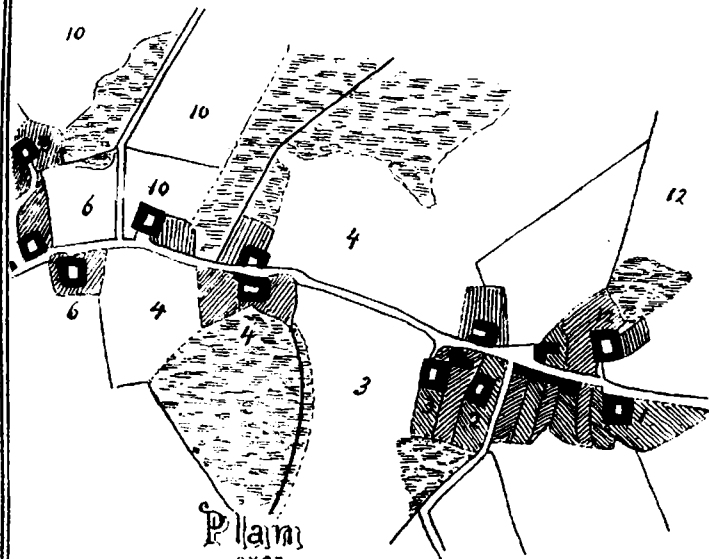
**) Suhm XIV 573.

1480 forekommer foruden Herredsfoged Peder Andersen to jordegne Bønder, Mikkel Jensen og Jens Mikkelsen. 1495 var der endnu to Selvejrbønder i Sallinge, Matis Mikkelsen og Hans Madsen, hvilke vi fremdeles kunne følge, idet den ene ejede en større og den anden en mindre Gaard. Denne tilhørte hundrede Aar senere, 1593, Mads Steer, 1594 Peder Bruun, 1610 Jørgen Ibsen, som folgte Gaarden til Kongen, der henlagde den under St. Hans Kloster i Odense. Foruden denne bestod Kongens Fæstegods i Sallinge af 11 Gaarde og 5 Huse. Den større Gaard blev 1594 af Rasmus Meel overdraget Lauritz Meel. Foruden Smaaredsel stod Gaarden for væxlende Landgilde til Nyborg Slot af 10 Skpr. Rug det ene Aar, 12 Skpr. Byg det andet Aar og 20 Skpr. Havre det tredje Aar, med Sædeland til 4 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 2 Tdr. Blændkorn, 6 Skpr. Boghvede og Eng til 20 Læs Hø. 1610 og 1618, ja vel endnu længere, ejede Hans Jørgensen denne Gaard, som nu var den sidste Selvejergaard i Sallinge. Inden 1664 var den kommen i Henrik Wrangels Eje. Han var Foged paa Sandholt, men boede her, og foruden denne ejede han en Halvgaard i Byen, et Par Gaarde i Højrup og en Del andet Jordegods. 1683 vare baade Wrangel og Kirsten Wrangels afgaaede ved Døden. Arvingerne afhændede Jordegodset til de omliggende Herregaarde, og den sidste Selvejergaard i Sallinge overgik enten til Sandholt eller Brohgygaard. Henrik Wrangel havde lige som de fleste Fogder paa sin Tid været en lille Godsejer, men døde i mindre gode Omstændigheder. Dog efterlod hans Enke en Del værdifulde Sager, navnlig en stor Sølvkande, 87 Lod, og Sølvtoj, tilsammen 132 Lod.

Baade Sagn og sikre Meddelelser stemme overens om, at det er Bloms Gaard, der forud var „den store Gaard“. Derom vidner først, at det før Udskiftningen var en Tvillinggaard, der forud var en stor entelt Gaard; dernæst, at der ved Gaardens Ombygning i Birkedommer Bloms yngre Aar blev fundet et Stykke Tømmer med en latinsk Indskrift, Aarskal og Navn, som efter paalidelige

Plan
over
Sallinge By
1795

Plan
over
den østlige og mellemste Del af
Nybølle By
1795

Sallinge-Lunde

er et Par Gaarde og en Mølle, der ligger nordost for Sallinge. Det regnes ikke for nogen egentlig By, men henhører i enhver Henseende under Sallinge. De to Gaarde i Sallingelunde vare Krongoods, og hørte som saadant 1618 under Nyborg Slot. Ved den ældste Skyldsatning 1664 hørte de to Gaarde under Preben Brahe, men ved den nye Skyldsatning 1688 var der 3 Gaarde i Sallinge-Lunde foruden Møllen, den ene af disse hørte under Vejlegaard, den anden under Fjellebro. Der er nu som oprindelig kun 2 Gaarde i Sallinge-Lunde, og de høre begge under Grevskabet Muckadell.

Sallinge-Lunde Mølle er meget gammel. Den nævnes allerede ifølge de ældste danske Aktivregistre 1442 blandt Maribo Klosters Breve, hvorunder den sandsynligvis har været henlagt. Den kaldtes den Gang Lunde Mølle, et Navn den endnu almindelig nyder blandt Omegnens Folk. 1490 findes sammesteds et Stjøde paa en Ager, og 1496 blev der ført Tingsvidne om en Ager og samme Aar om selve Møllen, der senere, fra 1636 til 1652, henstod øde. Da blev den bortkæftet til den trættkjære Thyser Hejden Didrichsen, der værgede sig, saa længe han kunde, mod at svare Afgifter til Fjellebro, hvorhen Møllen 1661 var bleven solgt tillige med den derved beliggende store Gaard, Lundegaard kaldet. Over denne Egenraadighed rejser Sten Brahe paa Fjellebro Sag imod Thyseren den 24de Maj 1662. Sten Brahe fremlagde sit Stjøde fra Sorø Akademi, hvorefter han havde kjøbt nævnte Mølle, der skyldte aarlig 7 Orter Mel og en Fjerding Smør, tillige med Lavrits Olsens Gaard, der skulde give 3 Orter Byg og 1 Fjerding Smør. Mølleren nægtede fremdeles at betale Landgilde til Fjellebro, „før han saa Kongens Brev“, ligesom han ikke agtede Sten Brahes lovlige Stjøde paa Møllen. Han blev trods sine Indsigelser dømt til at betale Landgilde og forfaldne Fordringer, og for sin Ulydighed mod Dyrighedens Befalinger blev han dømt fra Møllen, som han strax skulde undvige og kvitere.

Kort efter indgav Hejden Didrichsen igjennem Salling Herredsting en fylbig Klage til Kongen over Sten Brahe til Tjellebro. Han fremhæver da, at han som en fattig Underfaat har boet her i Danmark i 40 Aar og nu paa sin høje Alderdom 80 Aar „saa storagtelig er bleven forfulgt af Sten Brahe paa Tjellebro“; hvorledes han havde ladet hans ringe Bo vurdere og ham selv med Hustru og Børn udfaste af Møllen, „ej eragtet, at samme Mølle i 16 Aar havde ligget ganske øde, før jeg fattige Mand for 12 Aar siden havde stred, fæst og opbyggt samme Mølle og derpaa sat al min Formue overstyr“, — over 400 Rdlr. Han havde kjørt 4—5000 Læs Jord til Dæmning, kjøbt 2 Sten for 80 Rdlr. og meget mere. Han andrager om at maatte nyde Møllen sin Livstid, eller og at Sten Brahe maatte give ham hans udlagte Penge tilbage.

Den kongelige Resolution paa denne Klage lød paa, at Sten Brahe udførlig skulde erklære sig. Det blev imidlertid oplyst, at Mølleren havde udflyngtet de haanligste Beshyldninger imod Sten Brahe og Retsvæsenet, da Herredsfogden meddelte den ham overgaaede Højesteretsdom, som han kun haanede og ringeagtede: „Kongen saa intet, hvad der foregik i Retten. Seglet-er ikke Kongens, men et falsk Segl. Han vilde intet svare, før han saa Kongens eget Brev. Han havde Penge at betale Sten Brahe med, men før han skulde det, eller eftertøjne Dommen, da skulde han før lade sig tage og sætte paa det blaa Taarn og lade Røtter og Mus sig fortære“.

Da denne Erklæring blev forestillet Kongen, blev der ufortøvet givet Ordre til at tiltale den gjenstridige Møller som Majestætsforbryder, hvad der naturligvis ikke kom ham tilpas. Han indstævnedes de Mænd, der havde forkyndt ham Højesteretsdommen, efter hvis Vidneforklaring den sidste flemme Sag var fremkommen, og ved sin højeste Ed nægtede han at have talt de Ord, der vare indførte i Tingbogen om ham. Det hjalp ham imidlertid ikke, thi han blev dømt til at have sin Boslod forbrudt og straffes i Jærn og Fængsel paa Bremerholm sin Livstid. Men (ifølge Samlinger til

Fjens Historie og Topografi) skal han dog atter være kommen paa fri Fod, idet han 1670 optræder for Lampe- retten i Odense som Klager mod Hr. Jens Mogensen til Landet og Bregninge. Sallinge-Lunde Mølle fik han dog ikke mere. Den var fæstet bort til Rasmus Rasmussen Bryde, hvis Slægt boede i Møllen i mange Aar.

Hejden Didrikssens Søn Didrik have vi forhen fortalt noget om. Den anden Søn Anders var ikke et Haar bedre. Han lignede Faderen i Stridbarhed. I Foraaret 1665 fæstede han Stenderup Mølle af Fru Kristense Rosenkrantz til Arrestov, og Fogden Jens Jensen i Arrestovs Mølle skulde have 4 Slettedlr. i Fogedpenge, men dem fandt Anders Hejdensen sig ikke foranlediget til at give, idet han svarer ganske kort, at han ikke havde fæstet nogen Mølle af Jens Jensen. Han blev senere fredløs for andre Sager, men fik dog 70 Aar gl. sin Opregnsning.

Sallinge-Lunde Mølle blev senere fulgt fra Fjellebro til Selvejendom. L. Michael Bentzen, der 1781 søgte Krarup Skolekald, var tidligere Ejer af Møllen. Henning Kristiansen døde 1783, ved hvis Skifte, der optoges et Syn over Møllen, som bestod af 13 Jag Stuehus, 3 Jag Bryggerhus og 20 Jag Ladehus. Møllen med Hus, Jord og Andbo vurderedes til 997 Rdlr.

3. Nybølle.

Navnet paa denne By synes ikke at tyde paa, at den hører til de ældste Landsbyer. Dens Beliggenhed favner ogjaa de sædvanlige Betingelser for Oldtidens Landsbyer. Medens Sallinge, Hillerslev, Højrup, Lyndelse, Besterhøjsinge, Broby og mange andre Byer i Egnen ere anlagte ved fiske- rige Laer eller Bækkeløb, er Nybølle By for en Del anlagt paa et saadant Sted, hvor man har al Formodning om, at Thugen og andre Hebeværter fordem dækkede Jorden. At man paa den Tid, da mange andre Byer i det væsentlige vare Selvejendom, kun finder enkelte saadanne Gaarde i

Nybølle, viser ogsaa, at man ikke tør regne Byen med blandt de gamle Adelsbyer, men den største Del af den hørte under Kronen. Saa grumme ny er den imidlertid ikke. Den nævnes allerede 1330, hvad der under Hillerslev Kirke er meddelt. Siden nævnes den (Nybele Nibyggt) af og til i de imellem Adelen saa ofte forekommende Handeler. Saaledes pantsætter 1453 Albrekt Nielsen af Alchmart i Haarby Sogn nogle Gaarde i Gjesteleb, Bantinge, Espe og Nibyggt i Hillerslev Sogn til Otto Henriksen af Ræbelstrup for 300 Mark. — 1475 fik Engelbrekt Albrektsen, Ridder i Torbenfeld paa Skiftet efter sin Kone og sine afdøde Børn foruden i Espe Sogn Gaarde og Gods i Nybølle og flere andre Byer. — 1576 gav den bekendte rige Borger Olaf Bager i Odense Kettigheden til Kongen af 2 Gaarde i Nybølle By. Det er rimeligvis disse 2 Gaarde, som Kongen to Aar senere afstod til Ebbe Munk paa Fjellebro.

1583 ejede to Brødre, Peder Hansen og Rasmus Hansen, en jordeggen Bondegaard i Nybølle, rimeligvis i Forening med Peder Povelsen, som boede i nævnte Gaard; men de to Brødre fulgte deres Fæder til Ebbe Munk. Medens Peder Povelsen høstede og indavlede Gaardens fulde Grøde, forlangte Ebbe Munk Fæste og Skyld af samme Parter efter Necessen, hvilket Peder Povelsen imidlertid nægtede. Saa strævnede Ebbe Munk ham til Salling Herredsting, men Sagen gik ham imod. Han indaukede da Sagen, ikke alene til Landsstinget, men ogsaa til Kongens Rætteting, uden at det gif ham bedre. Han kunde ikke forliges med den Tanke, at den gamle, jordegne Bondegaard, hans Forfædre i Aarhundreder havde ejet, nu skulde gaa ind under Adelsens Herredømme; derfor kæmpede han med den forunderlige Sejghed og lod sig ikke stræmme af de Vanskeligheder, en Sag mod en Adelsmand i hin Tid maatte medføre, og ikke mindst en saadan Sag, i hvilken Loven ikke gav ham Medhold. Da han havde tabt Slaget mod Ebbe Munk, vendte han sig mod Herredsfogden, Tyge Nielsen, og indfaldte ham til Landsstinget, men uden Held. Siden vovede han at indfalde Landsdommeren for Kongens Rætteting,

men han blev ligeledes fritjendt. Den hele Sag giver et tro Billede af den Udholdenhed, med hvilken de jordegne Bønder værgede sig mod Adelens Herredømme.*) Den øvrige Del af Byen, 13 Gaarde og 4 Huse, hørte 1610 under Kronen.

Ved Styldfætningen 1664 hørte endnu kun 3 Gaarde under Fjellebro, rimeligvis de 3 ovenfor nævnte, og foruden disse stode 3 Gaarde og 6 Huse under Sofie Rosenkrantz, 3 Gaarde under Niels Trolle, 1 til Odense Hospital, 1 til St Jørgens Hospital under Anna Gjøe, 1 under Gjelstov og 2 under Højrupgaard.

Der var ingen Forandring foregaaet i Gaardens Tal fra Styldfætningen 1664 til Styldfætningen 1688. Der var endnu 14 Gaarde, men delte i 2 Roder; den vestlige Ende med 6 og den østlige Ende med 8 Gaarde, hver Rode med sine Bymarker. Den vestlige Ende havde: Møjlingsmark, med Lindebjerg, Smaalung, Flætkær, Hølfthave, Stjelsager, Dalskift, Høsefællden, Ejleholmstov, Møbjerg, Szymoshøj og Næppe. Kirkemarken med Røragre, Strubevilde, Bohøj, Havrebjerg, Møllemosestift, Tornehøj, Stadhale, Stagemas, Galleagre, Tingmose, Stimosholm, Bøgebjerg, Stævningskrog og Nyhave. Rødeløgshytte med Røsebro, Kjellestift, Vieholm, Lundehytte, Skidentjær, Spejlgaardsstift, Lindehøj, Vette-mose. — Kirkemarken var regnet til 15 Høveders Græsning, Røde Boghytte til 5 og Lindehyften til 3 Høveder.

Den østlige Ende havde følgende Marker, i hvilke følgende Stifter forekomme: Møjlingsmark med Brunmosekrog, Grydeagre, Flintebjerg, Nucerne, Dyremose, Højhytten, Haalevad og Stenstykkerne. (Lundsgaard i Usspe havde Jord paa Nyhølle Mark.) Rødeløgsmark med Pileagre, Flintegagre, Lampetoft, Dyremose, Erteagre og Taarupstift. Tingstovmark med Piletost, Hulehave, Egebjerg, Leragre, Ræveholm, Søstykkerne, Engetsvad, Bohøj og Staderhøj. I denne Mark var Græsning til 8 Høveder.

*) Rosenvinge: Gamle Danske Domme.

I denne Byende hørte 2 Gaarde til Sandholt, 2 til Fjellebro, 2 til Gjelskov og 2 til Nybøllegaard. I den vestlige Ende hørte 1 Gaard til Hvidkilde, 1 til Sandholt, 1 til Gjelskov, 1 til Fjellebro, 1 til Nybøllegaard og en øde Gaard til Graabrødre Kloster i Odense.

Ved de ved Stykksætningen foretagne Jordsyn fandt man meget daarlig Jord paa Nybølle Mark: Den var overgroet med hvidt Mos og Gejl, men som med Nygge og Kene saa ud til at have været dyrket. To gamle Mænd, 70 og 80 Aar, kunne huske fra deres Barndom, at en Mand et Aar prøvede paa at faa noget Boghvede, men høstede intet, han gjødede saa Boghvedestubben og saaede Rug, men Rugen blev staaende uhøstet. Senere havde en Forpagter paa Nybøllegaard forsøgt samme Jord, der var 30 Tdr. 2 Str. Rugland, men uden Held.

Ved en imellem de mange Lodscejeres Bønder 1709 opstaaet Uenighed om Græsningsretten blev det ved en Forretning udfundet, at der til den østlige Byende var Græsbed til 157 Høveder og til den vestlige til 280 foruden Vøjstov til Nybøllegaard til 30 Høveder, hvorefter Bymændene selv gjorde Ligning imellem dem. 6 Espe Mænds Grund paa Nybølle Mark vurderedes til 11 Høveder, og Nybøllegaards fælles Græsbed paa Nybølle Bymark ansattes til 29. Hvor Talen er om 4-Høveds Græsning, regnede man et Stykke Kvæg over 2 Mått., og et Føl over 1 Aar, medens ældre Heste regnedes for 2 Høveder. Derimod regnede man kun: 8 Gæs = 4 Faar = 4 Svin og = 2 Aaringskalve, hver af disse Grupper for et Høved.

1766 gjorde Chr. Fr. Ludv. Bøny til Fjellebro og Erik S. v. Holsten til Arreskov og Gjelskov saadan Mageskifte, at hele Nybølle By kom under Fjellebro og Bantinge under Gjelskov.

Ved Udfikstningen bestod Nybølle By kun af 12 Gaarde. Disse Gaardmænd indgik d. 3. Maj 1797 en Forpligtelse med Godsejeren Theodosius Bech om Jord til 16 Huse. Efter dertil erhvervet Bevilling af 22de Oktbr. 1796 paa at afhænde det under Fjellebro, Stovsgaard og Nybøllegaard

hørende Bøndergods sælger han 1799 den første Fæstegaard, en Gaard paa 6 Tdr. 3 Skpr. Htt., for 2300 Rdl. Fjellebro var imidlertid overgaaet i Baron Hardenberg-Reventlows Besiddelse, og fra 1800—1803 afhændes en Del Fæstegaarde i Nyhølle til en Pris af omtrent 2000 Rdl. for Gaarde paa 6 Tdr. Htt.

Paa Nyhølle Mark ved Landevejen i Nærheden af Hillerølev Kirke er for en halv Snes Aar siden opført en hollandsk Bejrmølle, ligesom der ved Siden af samme 1877 er opført en Arbejdsanstalt for Hillerølev Sogn.

4. Nyhøllegaard

staar i ældre Topografier anført som „en gammel adelig Sædegaard af Bygning som en Bondegaard“. Den tilhørte (efter Bedel-Simonsens Mening) Maret efter Grevefejden den gamle Familie Bølle. Senere tilhørte den Lauritz Brockenhus paa Egestov, hvis Datter Rigborg var Kammerpige ved Kristian den fjerdes Hof, „hvor hun af en Hændelse fødte et Barn, hvortil Frederik Rosenkrantz udlagdes som Fader“. Da Forsøelsen ikke længer kunde stjules, tilbød Rosenkrantz at ægte den forsørte Pige, men den haarde Fader vilde ikke vide af nogen Forsoning. Han krævede Loven udført i dens fulde Strængighed, og, da Forbrydelsen var sket i Kongens Gaard, vilde den medføre Tabet af Æren. Med grusom Haan lod Lauritz Brockenhus Frederik Rosenkrantz adspørge, om han hellere vilde miste Livet, da han saa vilde være fornøjet. Kongen selv bad Faderen om Skaansel for den ullykkelige Pige, men herover blev Lauritz Brockenhus endnu mere opbragt og vovede at sigte Kongen som den virkelige Forsører, som Fader til det Barn, Rigborg Brockenhus fødte paa Vindeved d. 24de Juli 1599, og som fik Navnet Holger. Men denne Sigttelse fralagde Kongen sig ved d. 12te Oktbr. f. A. at anklage baade Frederik Rosenkrantz og Rigborg Brockenhus. Faa Dage senere faldt deres Dom. Rigborg blev indespærret i et haardt Fængsel paa Egestov, medens Kongen formildede

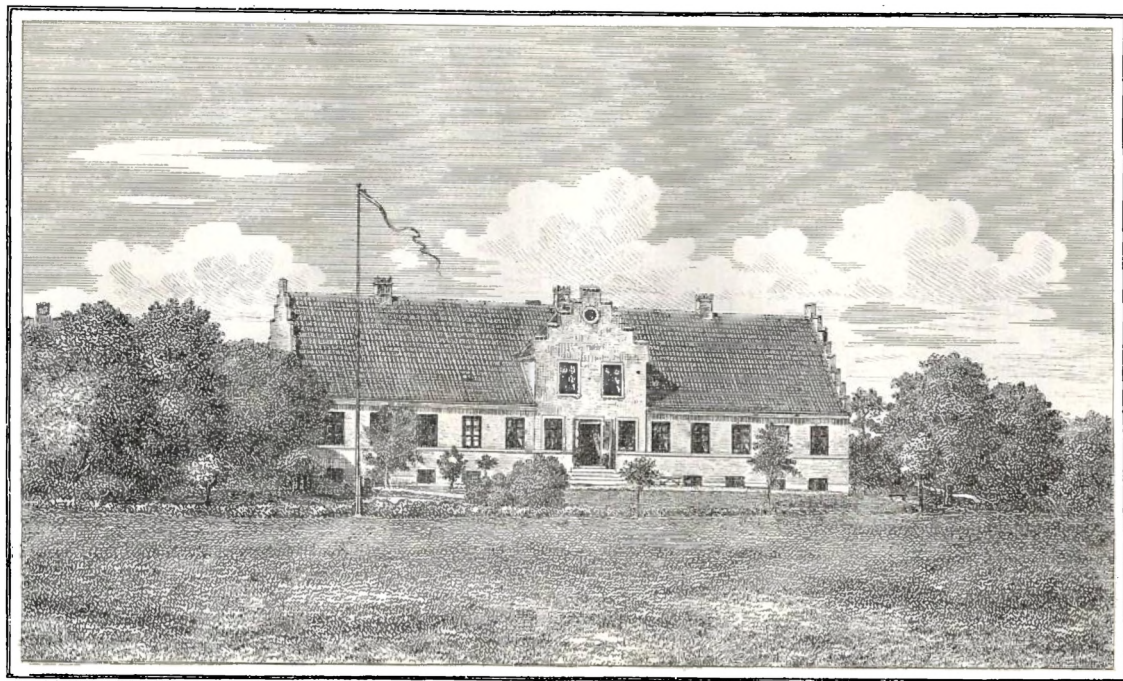
Frederiks Dom, til at han skulde forlade Fædrelandet for at stride mod Tyrken. Imidlertid døde den ubarmhæjertige Fader 1604, og Sjomfru Nigborg blev løsladt af sin Indespærring, „saaledes at der ikke skete Tale derom paa højere Steder“. Efter Moderens Død udlagde de andre Søskende til hende Nyhøllegaard, hvor hun levede meget stikkelig til sin Død d. 16de Septbr. 1641*).

Sjomfru Nigborgs Sønesønner Ludvig og Maximilianus Rosenkrantz afhændede under 4de April 1647 Nyhøllegaard med 1 Bol og 3 Huse paa Hovedgaardens Grund og 5 Gadehuse i Nyhølle, samt Stovsbo i Verninge Sogn og 1 Gaard i Vends Herred, til Rigets Marsk Anders Bille til Damsbo og Løgismose. I 39 Aar hørte Gaarden saaledes under Damsbo, hvorfra den blev bortforpagtet. Den lofthjndige Ditlev Jensen og hans efterladte Enke havde Gaarden i mange Aar. Da hun traadte derfra i Foraaret 1665, optoges en Sønnsforretning, der viser Gaardens flette Tilstand.

„Den østre Lade skulde forbedres med Fod og et Par Skillerum, og den søndre Gavl opføres af nyt. Stalden trængte til 12 Men Fod. Paa den nordre Lade vare 5 Fag ganske brøstfældige og skulde nedtages og igjen opbygges. Den øvrige Del af Laden, otte Fag, maatte rettes. Den vestre Lade med Borten, 12 Fag, heraf vare de 6 Fag ganske øde og maatte nedtages og igjen opbygges, de andre 6 Fag rettes og sættes i Stand, ligesom der fattedes Tag overalt. Paa det store Hus var 18 Vinduer ganske borte og 7 Vinduer brøstfældige. 25 Fag Hus skulde „skelnis“ (spættes og kalkes) overalt. Den vestre Gavl brøstfældig og faldefærdig og 5 Fag Loft ganske borte. Foruden alle disse Brøstfældigheder vilde der medgaa 68 Eldr. for at kline Lervæggene og gjøre Taget i Stand.“

Siden nævnes følgende Forpagtere paa Nyhøllegaard:

*) Orion 3. B. 1840. Thiele Folkes. I. 113. Trap 2. Udg. 2. B. 244.

HAGEN & SIEVEKISTE'S BILDE OG RISEL

NYBØLLEGAARD.

Lavritys Kristensen, Jens Ballefen, Kristen Jensen Smid, Jakobus Habakuf og Anders Jensen.

Jens Ballefen var saa uheldig en Sommermorgen 1669 at faare sin Tjenestepige, saa hun kort efter døde, da han vilde slaa Ild af sin Flint, efter som Ilden paa Skorfstenen var gaaet ud. Men da han samme Dag selv meldte Sagen, slap han med at staa aabenbar Skrifte. — Jak. Habakuf til Lundsgaard boede ikke paa Nyhøllegaard, men han lod 1674 Jon Sørensen faa Husly der paa Gaarden til Majdag 1675. Jon og hans Kone yndede inidlertid Nyhøllegaard i den Grad, at de fandt for godt at blive siddende det ene Halvaar efter det andet, trods Habakufs Søgmaal, og, da der endelig faldt en Dom imod ham, gjorde han et saadant Ulyd paa Tinget, at Dommeren ikke kunde betjene Retten, men maatte rejse hjem.

Under 9de Januar 1686 blev der læst et Følgebrev af 4de Decbr. 1685 fra Anders Bille til Løgismose, at han havde solgt sin Hovedgaard, Nyhøllegaard, med tilliggende 3 Gaarde i Nyhølle og 6 Gadehuse til Landsdommer Peder Luydorf til Fjellebro. Senere kom Gaarden i Degnen Clemens Jørgensens Eje, og han døde paa Nyhøllegaard i Marts 1715. Gaarden var tiendefri med 10 Tdr. 7 Skpr. Hkf. og var ved Skylbsætningen 1688 taxeret til en Høavl af 12 Læs godt Hø og 3 Læs Mosfoder samt Skov til $\frac{1}{2}$ Svins Olden. Gaardens Bygninger bestode af et Stuehus paa 19 Fag med 2 Udbygninger, hver paa 4 Fag, og 3 Længer Ladehus: Østre 17, nordre 25 og vestre 11 Fag, vurderet ialt til 518 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ 8 β , indbefattet et Fæstehus i Nyhølle. Gaardens Besætning var 9 Røer og 3 Heste; den var under 15de August 1713 bortfæstet til Lavritys Møller, der i en lang Række af Aar boede her.

Efter Degnens Død kom Nyhøllegaard under Arreskov og Gjelstov, hvorunder den endnu hørte 1734*), men senere hørte den atter under Fjellebro. Og under 21de

*) Gjelstov Skifteprotokol.

Oktbr. 1797 folgte Theodosius Bøch til Fjellebro, Skovs-
gaard og Nyhøllegaard disse fine 3 Hovedgaarde, med
underliggende Bøndergods og Kirker, til Kammerherre Kr.
Genr. Aug., Baron af Hardenberg-Reventlov til Stam-
huset Kræmkerup, Frisenvold og Kallø for 208,000 Rdlr. I
Kjøbet fulgte hverken Møbler eller Besætning. Han over-
lod Nyhøllegaard til Bolig for Skovrider Jens Larsen og
fulgte den efter tre Mars Forløb ved Skjøde af 3die Januar
1801 til Frederik Wilh. Rasmussen. I Kjøbet med-
fulgte 2 Fæstegaarde og 12 Huse i Nyhølle, samt 20 Tdr.
Land Skov for en Kjøbesum af 18,400 Rdlr. Men Ras-
mussen var ogsaa kun en kort Tid Ejer af Nyhøllegaard,
idet han under 12te Juni 1805 atter folgte den med
Skoven, en Fæstegaard og 4 Huse til Forpagteren paa
Gjelskov, Niels Byfkov, for 19,200 Rdlr.

Fra Niels Byfkov og dennes Søn, Frederik Byfkov,
overgik Nyhøllegaard 1820 til Niels Byfkovs Svigersøn,
Lobotius Strange, indtil denne igjen under 3die Juli
1824 solgte Gaarden til Forpagter Hans Hansen paa
Gjelskov for 14,000 Rdlr. Hans Hansen døde 1840 og
ifølge Testament overdroges Gaarden til Sønnen, Peder
Kristian Hansen, der under 20de Novbr. 1845 folgte
Nyhøllegaard til Baron, Forst- og Jagtjunker Schaffa-
litzky de Muckadell for 41,000 Rdlr., at tiltræde d. 1ste
Maj 1846. Han forøgede Gaardens Tilliggende og folgte
den atter 1854 til Karl Emil Bay, der atter et Par Aar
senere, under 19de Juni 1856, bortskjødede Gaarden til
Gaardejer Fjergen Andersen af Heden for 50,000 Rdlr.
Denne sidste opførte en ny Hovedbygning, tildeels af Ma-
terialier fra det nedbrudte Bernstorfsminde, men han døde
inden Bygningens Fuldførelse. Enken overdrog Gaarden til
Sønnen, Hans Kristian Andersen, der 1870 folgte den
til Henry Alfred Orholm Smidt for 78,500 Rdlr. med
Besætning. Gaarden har nu en stor, ny, grundmuret, tegl-
hængt Hovedbygning, herstabelig indrettet, og 3 ældre
Bindingsværks Væder, foruden Mejeriet, der er opført 1872
og indrettet efter Nutidens Fordringer. Arealen er 180 Tdr.

Band Alger, 16 Tdr. V. Eng, 20 Tdr. Land Skov, 3 Tdr. Land Mose og 4 Tdr. Land Fæsteland.

Paa Højderne syh for Gaarden og især fra de unge Granplantager og nye Bytlanlæg have smukke og hemvendende Udsigter over den hele Omegn med Skove, Kirker, Herregaarde og Byer. Paa selve Gaardens Grund laa forhen den i en vid Kreds betjendte „Maren Lavses Gaard“, Samlingsstedet for nogle af de „første Hellige“ og opvakte Kristne i det sydlige Fyn, men af Gaardens Bygninger og den i sin Tid ualmindelig smukke Have er der ikke mere Spor. Paa den Tid, da gudelige Forsamlinger efterstræbtes af Politiet som „oprørende“ for Samfundet, blev Hans Algerbek 1834 Præst i Espe og Bantinge, og han sluttede sig snart fuldstændig og hjærtelig til de „Hellige“*). I Espe Præstegaard (senere Østerhæsing) og i Maren Lavses Gaard var der et Fristed for Troende nær og fjærnt fra. De opbyggede hinanden med gudelig Sang og Tale uden at agte paa „verdslige Menneffers“ Haan og Spot, eller Kanseliets truende Holdning, der ene holdtes tilbage ved Algerbeks rolige og befindige Optræden, hvorom Birkedal skriver:

— — „Den første steds man foran saa,
Da Troens Morgen brød sin Daage
En Fader var han for Guds Smaa;
Og aabned dem sin Kirkes Daage;
De stimled til ham nær og fjærnt, —
Han stod for dem som Skjold og Værn,
Han aabned dem sit Hus i Trængsel,
Mens andre fasted dem i Fængsel.“ — —

5. Højrup

eller Højerup By, den sydligste i Sognet, omtrent midt imellem Trolleborg og Hillerslev Kirke, er med Undtagelse af Højrupgaard Arvefæstegods under Baroniet Brahetrolle-

*) Jfr. Barfods Fortællinger af Fædrelandets Hist. 3. Udg. II. 608.

borg. Byens hvy Gaarde vare i ældre Tider ofte Gjenstand for Handel. Saaledes fik Hr. Soakim Hardenbergs Enke af Hvedholm, Mette Bertelsdatter, Gods i Højrup og adskillige andre Byer ved et Skifte 1475.*) Fra 1560—70 er der forlænet Sidsel Borgmesters i Faaborg „en Præstegaard“ i Hillerslev Højrup, hvoraf Landgilden var ydet til Gjelstov. I Registrene i Gehejmearkivet meddeles, „at der stander Trætte om denne Præstegaard, hvorom der skal findes nogle Breve i det blaa Taarn overleverede fra Holmenkloster“.

Iblandt det Gods, Ebbe Munk paa Fjellebro fik af Kongen 1578, var ogsaa en Gaard i Højrup**), og, da Anders Wille til Løgismose 1642 købte Hovedgaarden Søbo med underliggende Bøndergods, var deri ogsaa indbefattet Gods i denne By. Noget før hørte 5 Gaarde under Gjelstov, som Henrik Wille ved 1636 overdrog til Palle Kristensen, men som denne atter 1652 overdrog til Kaj Dykke, som lagde dem under sin Hovedgaard Gjelstov. Ved denne Adelsmands Fald 1661 indløste Palle atter 4 af sine Gaarde, men de to af dem tabte han paaant 1664, da hans Svoger, Henrik Wrangel i Sallinge, fik dem udlagt for Penge, han havde tilgode. En tredie Gaard stjødede han til sin Søn, og den gik 1668 ind under Gjelstov, medens han forud havde pantsat denne med to andre Gaarde til sin Svoger, Borgmester Anders Mogensen i Skjelstov, for 1200 Rdlr. Den ene af de 5 Gaarde, som Palle ikke fik indløst ved Udlægget efter Kaj Dykke, blev udlagt til Præsident Hans Mansen, hvis Arvinger afhændede den 1675 til Peder Pedersen Verde til Rygaard. Der var endnu to andre Gaarde deri Byen. Den ene af disse hørte under Fjellebro, den anden under Arrestov. De to ovenfor nævnte Gaarde, som Henr. Wrangel havde faaet Indførsel i (Vresæde og Frydenshjem kaldes de nu), bleve af hans Arvinger d. 28de Januar 1681 stjødede til Brahe-

*) Pergamentsbr. Salling G. N: 29, Gch. Nr.

**) Pergamentsbreve i Gehejmearkivet.

trolleborg. Ved Styldsaetningen 1688 hørte desuden 2 Gaarde til Gjelskov, 1 til Nygaard og 1 til Arreskov. De to Gaarde (nu Lykkenssæde og Engeslyn), som hørte under Gjelskov, bleve senere af Justitsraad Holsten overdragne til Forvalter Bachmann paa Højrupgaard, der atter under 19de Maj 1747 afhænder dem til Bræhetrolleborg. Den Gaard, som hørte under Arreskov, en Halvgaard paa $3\frac{1}{2}$ Tdr. Hk. (nu Bækkelund), og den, der hørte under Nygaard, en Gaard paa over 11 Tdr. Hk. (nu Stjælbo), vare overgaaede i Forvalter Niels Krogstrups Eje, der gjorde dem lige i Hartkorn. De bleve af hans Enke tillige med 6 Huse fulgte til Bræhetrolleborg i Aaret 1740.

Da Forvalter Bachmann i Aaret 1747 fulgte de to Gaarde til Baroniet, fulgte han tillige fra Højrupgaard denne Gaards Fællesjorder (6 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Fdk. Jordstyk og $2\frac{1}{2}$ Fdk. Stovstyk), som bleve delte til de 6 Gaarde der i Byen, der nu kom til at stykkes af hver $8\frac{1}{2}$ Td. Hk. Disse Gaardes Udskiftning fandt saaledes Sted med Baroniets øvrige Byer i Aarene 1786—87, og de modtog Arvefæste og Hovevialøsning d. 14de Septbr. 1788. Til disse 6 Gaarde henlaa omtr. 430 Tdr. Land, til 6 Huslodder 18 Tdr. Land.

I Byens Eng- og Stovlodder „Møllebjerg“ er der et Sted ved Aaen, hvor der findes Spor af en gammel Vandmølle — rimeligvis Højrupgaards Mølle, der endnu var til 1664, da P. Børtning lod indkalde Mølleren Mads Kristensen med mange andre for Restance og Tilgodehavende. I Mester Jakob Madsens Meddelelser om Sognet 1589 nævnes 3 Vandmøller: Lunde-, Gjelskøvs og „Ebbes Mølle“, men nævner ikke Højrupgaards Mølle, saa den har næppe været til paa hin Tid, og tilføjer, at de løbe alle tre af Voltinge Aa, hvad ogsaa er meget rimeligt, thi i Nærheden af Badestedet, den saakaldte „Præstebro“, findes der virkelig Spor af en nedlagt Vandmølle, altsaa „Ebbes“ (Ebbe Munks) Mølle.

Paa Udflyttergaarden Lykkenssæde blev 1794 oprettet det i sin Tid saa vidtberømte Hørablingsinstitut, hvis

Oprindelse skyldes en ung, driftig Mand, Henning Schroll, der i 11 Aar havde opholdt sig i de Egne af Tyffland, Holland og Flandern, hvor Høravlen drives til Fuldkommenhed. Senere rejste han i Skotland. Ved sin Hjemkomst 1790 søgte han om et Forskud til at aflægge en Prøve paa sin Duelighed, der ved Grev Schimmelmanss Bistand blev ham tilstaaet, og Prøven, der anstilledes 1791 ved Brahetrolleborg under Grev Ludvig Reventlows Tilfyn, faldt tilfredsstillende ud. Det blev forestillet Kongen, som heraf tog Anledning til at yde et rentefrit Laan paa 6000 Rdlr. til Indkjøb af en Gaard og Oprettelse af en Lærcanstalt for unge Bønderkarle i Hørens bedre Dykning og Behandling. De to Gaarde Lykkensfæde og Bækkelund bleve indkjøbte i dette Njemed. Bækkelund blev kjøbt d. 23de Decbr. 1793 for 800 Rdlr., Lykkensfæde d. 6te Januar 1794 for 900 Rdlr. foruden at yde adskillige Præstationer til Aftreæderne, der forbeholdt sig hver 6—8 Tdr. Land, med adskillige andre Fordele. Institutet svarede til sin Hensigt, og det staaer som en uomstødelig Kjendsgjerning, at Danmarks Høravl og Maaden at behandle Hørrer paa har faaet sit Op-sving fra Lykkensfæde i Fyn, hvis virksomme Stifter afgik ved Døden d. 17de Januar 1833 i sit 73de Aar. Hans Virksomhed fortsattes af Sønnen Gustav Schroll indtil Krigen Udbrud 1848. Gustav Schroll havde i en lang Række af Aar Sæde i Landets lovgivende Forsamling, først (1844 og 1846) som Stænderdeputeret og siden i 10 Aar (1849—58) som Landstingsmand. Efter Krigen optoges en Del af Institutets Virksomhed paa ny, indtil det ved Gustav Schrolls Død d. 7de Oktbr. 1863 helt opgaves.

Lykkensfæde er nu en Arvefæsteejendom paa 170 Tdr. Land meget gode Jorder med 17 Tdr. Htt. og tilhører Gustav Schrolls ældste Søn, Løjtnant Henning Schroll.

Om Høravlingsinstitutets Virksomhed henvises til Højtrup „Agerdykning i Fyn“ III. 443 flg., Dalgas „Svendborg Amt“ 235 flg., Roms „Den Danske Husflid“ 227 flg. samt „Mindre om Brahetrolleborg“ S. 140.

6. Højrupgaard

tilhørte 1588 Hartvig Raas, en Søn af Erik Raas paa Gjelstov. Han ejede tillige det gamle, navnkundige Møllerup i Felballe Sogn i Sylland, hvor han tildels havde Bopæl. Han ejede desuden Hessel ved Grenaa, som han 1623 folgte til Albert Steel til Fuskjinge. Hartvig Raas var gift med Anna Juul, en Datter af Axel Juul til Willerstrup. Han havde flere uheldige Retstrætter (se Karl Hansens „Ridderborge“ S. 216 flg., hvor det hedder: Ligesom hans Hufommelse ikke var synderlig god, saa var han heller ikke heldig, naar han rippede op i gamle Sager). Han døde paa Møllerup d. 10de Septbr. 1625, og Anna Juul døde d. 2den Decbr. 1633. En stor Ligsten har dækket deres Grav i Felballe Kirke. Da de ingen Børn efterlod, gif Fordegodsjet over i hans Broderbørns Besiddelse, af hvilke Anna Raas var gift med Hartvig Bille. Gjelstov var ved samme Tid ogsaa i Willernes (Henrik Billes) Besiddelse, og Højrupgaard kom atter under Gjelstov, hvilken Gaard den i længere Tid fulgte og afgav da Bolig for Ridefogden. Den var saaledes 1637 beboet af Palle Kristensen, Ridefoged for Erik Dvighau paa Gjelstov.

Palle Kristensen var en Søn af Kristen Pallefen, Ridefoged ved Nyborg Slot. Han var gift med Susanne Mogensdatter, Datter af Mogens Sørensen i Højrupgaard, Herredsfoged i Salling Herred. Som de fleste Ridefogder paa den Tid havde han et praktisk Greb paa at gjøre sig god Fordel af en ringe Tjeneste og samlede sig saaledes en ikke ubetydelig Formue, som han efter Datidens Skik satte i Fordegods. Han ejede saaledes: 5 Gaarde og 1 Hus i Højrup, 2 Gaarde i Nybølle, 1 G. i Hillerslev, 1 G. i Vesterfjerninge, 1 G. i Dongs-Højrup, 1 G. i Egense, 2 Steder i Ollerup, 1 G. i Marslev, noget Fordegods i Sylland og Kjøbstadgods i Odense. Af Kaj Bytke fik han under 6te Febr. 1652 Fri brev paa Højrupgaard for sin og Konens Livstid, imod deraf aarlig at yde 30 Rdl. Men han havde indladt sig med saa meget Fordegods, at han ved

samme Tid, d. 30te Marts s. A., maatte overdrage Kaj Lykke sine 5 Gaarde i Højrup med 1 Gaard og en Gaardspart i Nybølle. De fire Gaarde i Højrup fik han dog atter indløst paa ny 1661, lige som han erhvervede sig Højrupgaard til Ejendom. Det var en Gaard saa stor som 2 af de almindelige Gaarde der i Byen, med Stov til 24 Svins Olden, Eng til 20 Læs Hø og 20½ Td. Hartkorn. Palle opbød alt for at være Herremand, men det var de fleste Ridfogders Agt paa hin Tid, da den danske Adel var kommen i Forsald, nærmest som Følge af det vilde, udsvævende Liv, den i sine Velmagtsdage havde vænnet sig til at føre, og for hvilket hele Rækker af Adelsmænd sank tidlig i Graven, saa den ene Adelsflægt udsluktedes efter den anden. Tillige dog paa Grund af de mange kostbare og blodige Krige, Landet i hele det syttende Hundrebaar førte; og endelig fordi, da Enevældet kom, søgte den enevældige Konge paa enhver Maade at nedtrykke den danske Adel og at fremelske en indført tykk i dens Sted. Men, medens Palle saaledes satte enhver Stilling i Fordegods, undlod han at betale sin Gjæld. Til Peter Børtling skyldte han over 600 Rdl., dels gammel Gjæld og dels Erstatning for Brandstat og andre Ydelser under Krigen. Til sin Svoger Henrik Wrangel skyldte han 227 Rdl. og med disse Hovedkreditorer havde han mange Fortrædeligheder.*)

Af Palle Kristensens Børn kjende vi en Datter Maren, der havde boet baade paa Lejholm (Pilegaard) og Pejrupgaard, før han igjen maatte tage hende hjem til sig selv. En Søn Jens, der i nogle Aar var Forpagter paa Nybøllegaard. Disse to Sødfænde vare saa uheldige i et Aar at maatte staa aabenbar Skrifte i Hillerslev Kirke, Maren for Lejermaal og Jens, fordi han havde saaret sin Tjenestepige med en Bøsse, hvorefter hun døde. (Se foran S. 65.) Kristen var 1660 Ridfoged paa Nielsstrup, da Gaard og Gods blev

*) Se herom min Kaj Lykkes Fald og min Holstenshus og Rattbølle 3. Del 313 fl.

udlagt til Ejler Høegs Kreditorer. Siden kom han hjem til Faderen og hjalp ham med hans uendelige Retsstrætter. Mogens var 1660 Forpagter til Ørelund.

Palle Kristensen døde paa Højrupgaard som en gammel fattig Mand. Han havde i mange Aar vist en utilgivelig Uegnydhed med sine Hegn og Gjærder, hvad der meget mishagede Bymændene baade i og udenfor Byen, saa hele Højrup By's Faar og Kvæg engang blev optaget paa Rybølle Mark og maatte „med stor Besværing atter indløses“. Gaardens Bygninger bleve kun til yderste Nødvendighed vedligeholdte, og da der efter hans Død, efter Ordre fra Amtsfriveren, optoges Syn paa den, viste man Enken bort, og Gaarden blev tilkjendt Kongen for resterende Statter. Af nævnte Synsforretning, der er optaget d. 24. Marts 1679, ses blandt andet følgende: Stuehuset var en gammel Bindingsværks og teglhængt Bygning paa 20 Fag med en Korsstue paa 4 Fag. Der fattedes Fod under 14 Fag, ligesom en Trediedel af Tagstenene vare raadne. Vægeobnen var helt falden sammen, og Skuret over den var borte paa de 4 Støtter nær. I den vestre Gavl vare 12 Vægge nedfaldne. I Stuehuset havde været 43 Vinduer, men de vare aldeles borte paa 6 nær, der vare meget brøstfældige. Jordtjælderen var slet øde og Døren borte; der fattedes endvidere en Del Tærnhængsler paa de andre Døre i Huset. Den søndre Lade (19 Fag) med den øde Port fattedes Fod under 27 Vægge paa begge Sider og den østre Gavl. Der fattedes fremdeles 1 Stolpe, 2 Vøsholter og 13 Spær. Paa den søndre Side var Vægter og Tag forraadnet, og paa den nordre Side var Vægter og Tag helt borte over 4 Fag, ligesom 4 Fag Hus ved Gaardens vestlige Side vare helt nedfaldne og Tømmeret borte paa 2 Bjælker og 2 Fodstykker nær, som laa paa Stedet. Stoven var ganske forhugget og al Gaardens tilliggende Grund øde og ubesaet; Gjærderne baade i Mark og By vare næsten alle øde og borte.

1680 var Gaarden udlejet til Jon Sørensen; 1684 laa den øde; 1686 var den fæstet til Søren Pedersen, og 1687

(d. 12te Decbr.) meddelte Kong Kristian d. 5te Skjøde paa Højrupgaard til

Baldemar Kr. Gabel til Hvidkilde. Gaarden betegnes saaledes: 1 Gaard, som Søren Pedersen i Højrup bor paa, skylder aarlig 3 Pd. Byg, 1½ Ort Havre, 1 Td. Smør, 1 Boelgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Skpr. Gaasehavre, 1 Høne, 2 Mk. Erridspenge, 4 Rdlr. i Høveripenge og en Halvotting Smør af Møllemosen. Kun 6 Mar hørte Gaarden under Hvidkilde, idet Kammerherre Gabel under 3die Decbr. 1693 folgte den til

Charlotte Amalie Banner, der var gift med v. Schönbach. Disse Egtefolk synes ikke at have levet i den bedste Forstaaelse med hinanden. Af Degnen Klemens Jørgensen i Sallinge havde han laant 213 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$, paa det Wilkaar, at Gaarden ikke maatte sælges, før Klemens $\frac{1}{4}$ Mar forud var tilfredsstillet, og at Gaarden desuden først skulde tilbydes ham. Og da de nu ikke længer kunde klare dem i Gaarden, salbød de den til Degnen, men da han kun bød Spotpris for den, kom Forvalter Niels Krogstrup, der ogsaa havde Byst til den, med det Forslag, at laane Schönbach 100 Rdlr., og nu tilbød Degnen at give 800 Rdlr. for Højrupgaard. Da svor Schönbach paa, at Degnen ikke skulde have den, medens Fruen var af den modsatte Mening. Imidlertid lod Krogstrup Gaardens Gjærder sætte i Stand, ved Hjælp af Skov fra Brætteløkkeborg, hvor han var Nidefoged. De Papirer, Degnen havde paa Gaarden, regnede han for intet, „dem vilde ham spille med ham om“.

En Søndag indbød Krogstrup Schönbach og Fruen til Brætteløkkeborg paa Harestep. Fruen vilde ikke med, „thi der stat et Bedrageri under“. Schönbach trak da sin Raarde mod sin Fru og skreg: „Vil Du ikke med, skal Djævelen brække din Hals.“ Og hun maatte med. Wien ved den Visit blev hun tvungen til at underskrive og besejle et Skjøde, hvori hun overdrog Højrupgaard til Niels Krogstrup. — Der begyndte nu en interessant Proces imellem Degnen og den lovfryndige Nidefoged, og Fruen klager over

den skete Medfart og giver sin Degn en Lejekontrakt paa Gaarden fra Majdag 1702 at regne; og Dommeren kjendte tilsidst, „at Degnens Pantebrev skulde gjælde, og Schönbach skulde bøde 100 Lod Sølv og betale Degnen 12 Rdlr. i Sagsomkostninger“, men hvad Schönbach kunde bære hen til Krogstrup af Gaardens værdifulde Bohave, Spejle, Malerier o. s. v., det gjorde han.*)

Nogen Tid efter blev den gamle Herredsskriver Rasmus Nielsen Winther Ejer af Højrupgaard. En af hans Døtre, Gjertrud, var gift med den nye Herredsskriver Niels Krogstrup, og denne blev efter sin Svigerfader Gaardens Ejer for anden Gang.

Niels Hansen Krogstrup var en Søn af Hans Nielsen R., Sognepræst i Vemminge. Han blev 1692 Ridefoged ved Bratholmsborg (og 1720 Godsinspektør), hvilken Bestilling han i Forening med Herredsskriverstjeneren ved Salling Herred beklædte til sin Død. Niels Krogstrup var en ualmindelig dannet og oplyst Mand, og nød stor Anseelse som Lovkyndig, hvorom Tingbøgerne i hans lange Embedstid ere et mærkeligt Vidne, ligesom Haandskriften er pyntelig og nøjagtig. I Baron Niels Trolles Tid blev hans Magt og Myndighed betydelig udvidet, idet han fik Hovedgaardens Aul og Afgrøde i Forpagtning, med Bøndernes Tiende og Hoveri i Ægt og Arbejde. Med en Snildhed, der søger sin Lige, forstod han baade at faa den dovne Hørbonde til at bestille noget og at inddrive resterende Skatter og Landgilde. Ved sin strænge og bestemte Optræden skaffede han sig mange Fjender blandt Bønderne, saa han 1701 nær havde faldet som Offer for disses Hævn. To forvovne Karle, Rasmus Kejleholme og Rasmus Bonnemose, havde svoret ham Døden, „hvis han vovede at lade dem gaa Soldat“. Da de alligevel bleve indskrevne, ventede de ved Ledet til Gjærup, da han om Aftenen kom fra Faaborg. Den ene havde en Sten og den anden sin Buløge,

*) S. Jørgensens Meddelelse om R. Bauner i Høys Stiftstidende.

hvormed de sloge Fogden, saa han faldt af Vognen, men han kom snart op og fik sin Naarde draget, medens han sendte Kufften ind i Byen for at vække Folk, og, da der kom Hjælp, stod Niels Krogstrup med N. Kejleholm i Haaret, medens han truede N. Bonnemose, der stod med Buløren i Haanden. Krogstrup havde faaet 11 blaa og blodige Slag i sit Hoved, 2 blaa Slag paa højre Arm, hans højre Haand var opsvulmet, 4 Slag paa hans Skulder og 2 Hug i den ene Finger. Efter et Par Maaneders Fængsel fandt den ene af Forbryderne Lejlighed til at undvige og rømte bort, skjønt 2 Natte Dage og Nat havde vaaget hos ham i Fængslet, hvorfor disse dømtes til at staffe Fangen tilbage eller bøde 30 Lod Sølv. D. 26. Avg. 1701 faldt begge Forbrydernes Dom ved Brahetrolleborg Birketing, at N. Kejleholm bør fredløs at fare og, hvor han træffes, have sit Liv forbrudt, medens Bonnemose skulde straffes med Arbejde paa Bremerholm sin Livstid.

Da Krogstrup giftede sig med ovennævnte Gjertrud Winther, fik han en Fæstegaard i Højrup (den nuværende Vresfæde) til Bolig og Brug, før han flyttede ind paa sin Svigerfaders Ejendom Højrupgaard. Han havde 3 Sønner og en Datter: Den ældste Søn, Hans Nielsen, døde 1744 som Sognepræst i Gæpe; Herløv Frederik døde 1746 som Sognepræst i Haslund og Ølst. Han var en af Pietismens Høvdinger i sin Tid. Otto Krogstrup blev ogsaa Præst, men drog siden til Herrnhut og lod efter den Tid ikke høre fra sig. Datteren Anne blev gift med Frederik Schurmann, Præst i Haagerup. — Niels Krogstrup havde som de fleste Hidesfogder paa den Tid samlet sig en Del Jordegods og lagt under Højrupgaard, desuagtet fulgte han dog denne Gaard til Birkedommeren ved Brahetrolleborg Birk, den navnkundige Frederik Bagger, uden at det øvrige Jordegods fulgte med, og fra den Tid af begyndte han, da han var en gammel Mand, at afhænde sit Jordegods, hvoraf han Aaret før sin Død solgte et Hus i Naby for 90 Rdlr. og Bilegaard i samme By for 1300 Rdlr., medens hans Enke efter hans Død solgte 3 Gaarde i Naby,

2 G. og 6 Huse i Højrup og 1 Hus i Nybølle til Brahetrolleborg, omt. 33 Tdr. Hartk. for 2,265 Rdlr. Niels Hansen Krogsstrup døde d. 14de Marts 1739 og blev jordet i Hillerslev Kirke, lige ved Prædikestolen.

Frederik Bagger gav ikke sin Formand noget efter i Rlogstaf og Kundstaf, ja han var endog langt mere alsidig, idet han baade var Præst, Læge, Landmand, Kjøbmand og Lovkyndig, hvorved han udviklede en betydningsfuld Virksomhed ad ganske andre Veje og til langt anderledes Velsignelse end den strænge, snedige Ridesfoged. Det var Frederik Baggers Hjærtetsag at danne og forædle de lavere Samsundsklasser. I dette Øjemed samlede han jævnlig Folk omkring sig for at meddele dem lærerige Nyheder og Sandheder og for at advare dem mod de herskende Laster. Han indførte Love og Vedtægter, der maatte agtes og holdes i hele hans Virkekreds. Dog, hans Virksomhed her paa Højrupgaard varede ikke mange Aar. Hans mange Forretninger droge ham til Trolleborg, og han folgte Højrupgaard til Forvalter Bachmann. Senere modtog han Brændegaard i Forpagtning (fra 1746—1760) og tilsidst købte han Juulskov.*)

Hans Bachmann ægtede d. 14. Oktbr. 1740 Ellen Marie Scheel, med hvem han blev Fader til 3 Sønner og 3 Døttre: Konrad Ditlev, f. 1741; Hans Peter, der blev Sognepræst i Østerhæsinge, f. 1742; Kristine Augusta, f. 1744; Frederik Bagger, f. 1745; Marie, f. 1746, og Heninge Marie, f. 1749. Forvalter Bachmann døde d. 19de Decbr. 1760 og blev jordet i Hillerslev Kirke. 1761 folgte Enken Gaarden for 5000 Rdlr. til Konferentsraad

Erik Steel v. Holsten, der bortforpagtede den først til Lars Nielsen og senere til Peder Hansen. Den hørte saaledes under Arveskov og Gjelstov indtil 1784, da den blev solgt til

Rasmus Rasmussen, Forpagter paa Hvidkilde, der atter folgte den 1790 til

*) Om Fred. Bagger se mine Minder om Brahetrolleborg S. 117 og Holstenshus og Rallebølle 356.

Hans Peter Egneborg tilligemed 2 Huse for 5,000 Rdlr. 1803 blev den atter solgt til

Filip Waidtløv for 9,500 Rdlr., som atter 1811 folgte den til Birkedommer

Sohannes Otto Holm for 20,000 Rdlr. Det var en Mand, der med smaa Midler købte store Landejendomme. Han havde saaledes været Ejer af Boltinggaard, som han slap heldig fra. Møllemosegaard købte han 1806 for 4,100 Rdlr. og folgte den i Januar 1813 for 12,000 Rdlr. Men fra Højrupgaard slap han ikke saa heldig; her brast Krediten, og han gik fallit, og fra sit Embede blev han fjærnet 1823. — Højrupgaard blev under 23de Juni 1819 af Skifteretten i Holms Bo overdraget til Hans Førgensen, der d. 7de Oktbr. 1850 atter overdrog den til sin Søn, Gaardens nuværende Ejer, Hans Hansen.

7. Blandede Meddelelser om Høierslev Sogn.

1663 androg samtlige Højrup Mænd Palle Kristensen, Knud Jensen, Jakob Rasmussen, Rasm. Pedersen, Klavs Hansen, Lavrits Madsen og Jens Henriksen om, at maatte blive forstaaet for paa ny at leje en Soldat, da Thomas Wittelsen, som de havde lejet og givet 16 Rdlr., en Klædning, Hat og Sko med videre, og som de nu i langsommelig Tid havde underholdt, nu 8 Dage før Paaste var afgaaet ved Døden. De fattige Mænd vare haardt medtagne af Krigen og dens Følger, saa de ikke saa sig i Stand til, „nogen Soldat igjen at antage, og hver Mand ydmiggelig formoder, at den gunstige Øvrighed dem derfor vil fri.“

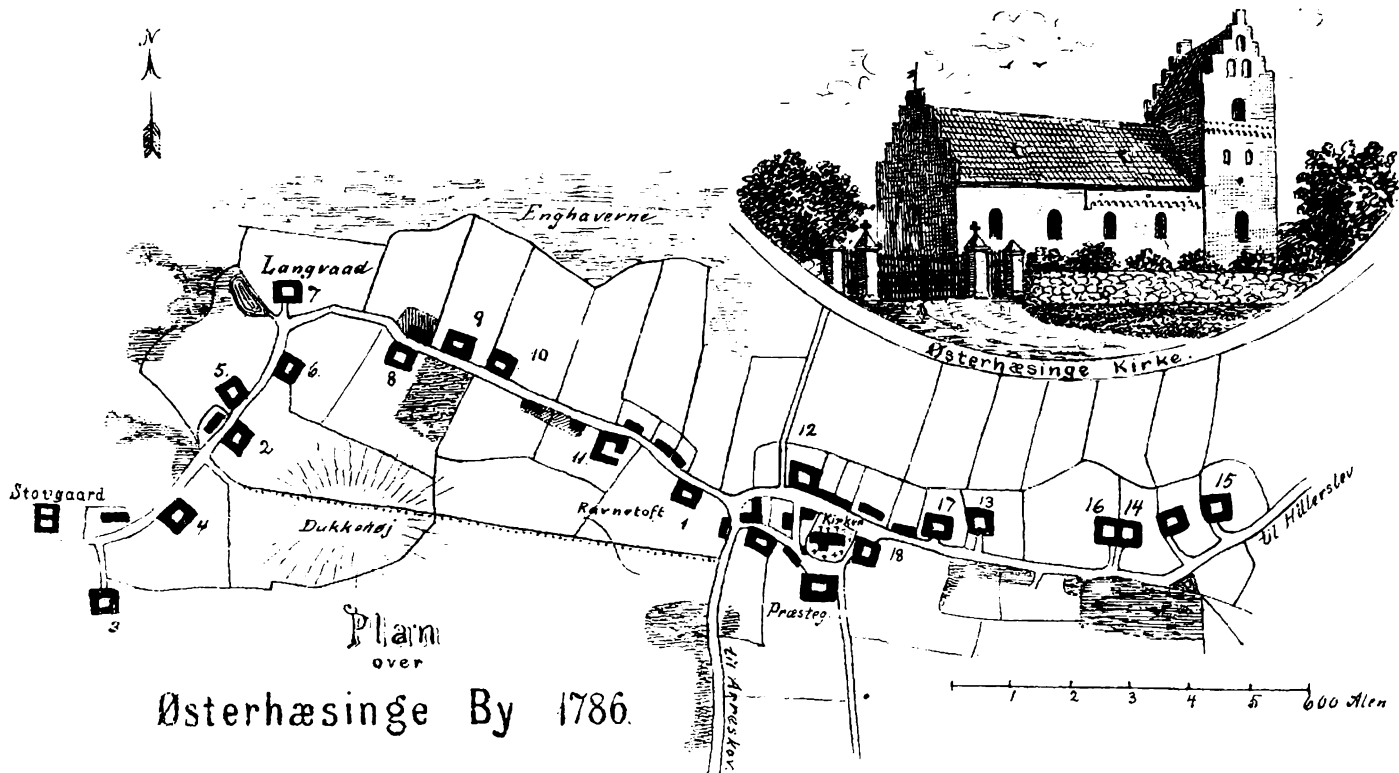
1663 hørte Bjerregaard i Sallinge tilligemed to Gadehuse under Finstrupgaard — det nuværende Hølstenshus. Gaarden stod da for 24 Tdr. 1½ Skp. Htk. og gav i Landgilde: 9 Ørter Byg (det var 13½ Td.), 2½ Ort Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Galt, 1 Foderøye og et Jaar foruden anden Smaaredsel.

Det var ogsaa samme Aar (fra 7de Juli til 7de Au-

gust), at Gjelskov blev overrumplet og udplyndret af den fra Nyborg udsendte graadige Rytterafdeling (som foran Side 46 er berørt). Stjont de nærmere Omstændigheder ved dette paafaldende Overfald alt ere meddelte i min lille Bog „Kaj Lykkes Fald“, maa det dog kunne interessere, og saa de Læsere der ikke kjende nævnte Skrift at erfare, hvad der dengang kunde øves af Krigsfolk under dansk Sold hele tre Aar efter Krigens og Lovløshedens Tid. Under Anførsel af Kornet Nøddebeck opbrød de 14 graadige Ryttere alle Gaardens aflaaede Gjemmer, udtog, ødelagde og bortførte, hvad de lystede, med en Raahed og Raadhed, der søger sin Lige midt i Tjendens værste Plyndringer. Paa Gaarden var der oplagt en Del Tiendekorn, der med dens egen Beholdning af Sædevarer løb op til 479 Tdr. Efter Peter Børtings eget Opgivende fandtes der paa Løftet 146 Tdr. Havre, 17 Tdr. Blændkorn. 122 Tdr. Byg, 166 Tdr. Malt og over 28 Tdr. Rug, der altsammen i de nævnte fire Uger blev ødelagt og bortført paa 20 Tunder nær. Paa samme Tid som saa mangen fattig Mand sukkede for Brødet, øste man Korn og Kjerne i Tøndevis i Staderne for Hestene, og saa maatte fire af Gaardens Karle være Bidner til denne uforstammede Ødelæggelse ved at passe Rytterhestene, skjære Hakkelse af utærstet Havre og desuden slaa Græs og kjøre hjem til dem, hvoraf Hestene kun fortærede det mindste men nedtraadte den aller største Del. Rytterne selv følede sig i Sulevarer og Fløde; der maatte hver Dag leveres dem en Halvotting Smør, ligesom de uafladelig drak af de i Kjælderens værende rige Dplag af Øl, Mjød og Vin. For at møre sig sønderflog de Binduer og Døre, ødelagde Vogne og Seletøjer og gjorde alle vilde Spilopper. Endelig bortførte de fem fulde Vognlæs af alle mulige Sager, som Gjelskøvs Bønder maatte kjøre til Nyborg. Det var ikke alene Peter Børtings gode gamle Øl, Mjød og Vin, at man førte med sig, men det var alle mulige Fødevarer, Klædningsstykker, Kostbarheder og Smykker, ja endog saa Materialier — henved 4000 Søm og Spiger, 10 barkede Drejhuder, en stor Del Hør, Talg, Bøge o. s. v., en Del

Breve og Regnskabsbøger, 30 Kontrafeyer, 2 Spil Regler m. m. m.

Om Degnen Klemens Jørgensen og hans Sønner kunne vi endnu fortælle mange interessante Historier, men det maa gjøres meget kort. Det var især Jørgen Klemensen, der stadig laa i Klammeri, dels paa egne og dels paa Faderens Vegne. Han gjorde alt for at drille Ridefoged Thomas Sørensen, hvis Svøbe han ikke følte sig undergIVEN. Det var ham, der 4de Suledags Aften 1707 stjød Binduerne ind hos Ridefogden, da denne ikke vilde give ham Brændevin. Natten imellem d. 7—8. Maj 1711 var Jørgen Klemensen gaaet hen til Skolemesteren Andr. Kristensen i Hillerslev, hvor han efter Sædvane kom i Trætte med de Tilstedeværende og frægtede mod dem med Kaarden, men han kom galt fra den Veg. Kristoffer Møller fra Gjelskovs Mølle tog Kaarden fra ham, og han blev dygtig mørbanket. Da han under ynkelige Bønner for sit Liv havde faaet sin Medfart, „tolv svære Saar“, lagde de ham paa en Seng, og Skolemesteren gik til Nybøllegaard og bad Karlene hente Jørgen Klemensen, „der var saaret, saa han uæppe kunde leve“. Kristoffer Møller blev stævnet til Ting, og her havde han en god Støtte i Ridefogden, der forstod at blande alt det ulovlige med ind i Sagen, som Klemens Jørgensen og hans Sønner havde gjort, saa Degnen maatte bede om Forlig, og dermed skulde den Sag være glemt og tilgivet. Klemens Jørgensen drev i sin Tid „de mitten Haandværker, der vedte ham thye Ulykker“. Som Degn vilde han tillige være Herremand, men det havde han dog, som saa mange andre den Gang, ikke lært til Gavn, og derfor gik det daarligt for ham til Slutningen. Af Peder Luxdorph paa Fjellebro kjøbte han en Gaard i Sallinge 1701, som dog 1712 kom under Gjelskov. Senere kjøbte han bl. a. Nybøllegaard, hvor han 1715 efterlod et tarveligt og ringe Bo, hvoraf fremhæves 3 gl. Bøger og et ubrugeligt Brændevinstøj.

I. Afsnit.

Sognets Topografi og almindelige Historie.

1. Topografi.
2. Minder fra Oldtiden.
3. Det gamle Sualc, Sollerup og Kistrup.
4. Stabegaarden og Vilhelmsgave.
5. Andre interessante Enkeltheder.

1. Østerhæsinge Sogn er omgivet af Hillerslev, Sandholts-Lyndelse, Vesterhæsinge, Haastrup, Svaninge og Bræhetrolleborg Sogne. — Det ligger i en Bue omkring den vestlige Del af Arreskov eller Fleninge Sø. Til Sognet hører foruden Østerhæsinge By, $1\frac{1}{2}$ Mil fra Faaborg og $3\frac{1}{2}$ Mil fra Odense, med Kirke, Præstegaard, Skole og Hospital, Mabhlund (2 større Bøndergaarde), Kistrup Skovhuse med en Skole, Hovedgaarden og Herresædet Arreskov med Vand og Bejrmølle og Ulsøgaarden Sollerup. Hele Sognets Areal angives til 3,165 Tdr. Land (hvoraf 222 Tdr. V. Fredstov) med $259\frac{1}{2}$ Td. Alger og Engs og $6\frac{3}{4}$ Td. Stovskjlds Hartkorn, med 559 Indbyggere. Sognets sydvestlige Del gaar ind i det under Navn af „de fynste Alper“ bekjendte Højdedrag, der her i „Ganumelskov“ har et af sine højeste Punkter c. 400 Fod. Der findes her dejlige Udsigter saavel mod Syd over det lavere, men dog stærkt bakkede Kystland, Østersøen og Als som mod Nord og Øst, hvor den herlige Arreskov Sø med den derved liggende

smukke Borg danner Forgrunden i et dejligt Landskab.

Langs Bakkeræftens Fod er der en Mængde stærke Rildevæld, der paa nogle faa nær flyde ud i Søen. I Sognets smalle midterste Del er Sypigens Høj Topunktet af en stor Rullestenssandknude, der ved et Par dybere Indsænkninger skilles fra Sognets sydlige og nordlige Dele; sidstnævnte Indsænkning dannes væsenligst af Hellebjergs Dam og Bøltelung. Byen Østerhæjinge ligger paa en Bakke, der for en Del er omgivet af Enge eller lave Strækninger, uden om hvilke ligger en Rreds af Bakker, hvis mest fremtrædende Punkter ere: Hellebjerg, Ris-høj, Bavnehøj, Kalskøj, Engelskøj, Sejerskøj og Dukkehøj.

Den ny Landevej fra Odense til Faaborg, der ved Ristrup Skovhuse støder til den gamle, skærer Sognet i næsten hele dets Længde; den førtes over Sognegrunden 1868 og 1869. Den gamle Landevej fra Odense til Faaborg passerer Sognets sydvestlige Del.

2. Fra Oldtiden er ikke levnet mange Minder i Østerhæjinge Sogn. I Fredskoven Tranes (egentlig Tranekjær) Bænge er en smuk og velbevaret Stendhøjsse med Spor af flere forstyrrede. I Lillemarken var Dukkehøj, der efter en gammel Præsteindberetning blev udgravet i Midten af forrige Aarhundrede, ved hvilken Lejlighed der fandtes „mange Dødeben, en Kniv af Flint saa og et Glas med Vand i“. Flere af de Høje, der omgive Byen, have dog ogsaa sikkert nok været Gravsteder for Oldfolket, men de ere for længe siden forstyrrede; der findes dog endnu ikke saa fjældent Oldsager af Sten, stundom ogsaa af Bronze; saaledes fandtes 1876 i Stenshøj et Stykke af et Bronceværld, der af Gaardsfæsteren, Hans Jakob Pedersen, ved Forfatteren blev indleveret til det oldnordiske Museum. I Hellebjergs Dam fandtes et Par Aar før en stor Bronceving, der kom til en privat Samling af Oldsager. Ved en Sløjfning, der

for nogle Aar siden foretoges af en Grusgrav paa Gaardfæster Peder Jørgensens Mark, viste det sig, at Højen havde været Gravsted for en hel Slægt, idet der langs Højens Rand fandtes Spor af omtrent en Snæs Urner (Verkrutter, hvori Afken af de brændte Lig havde været opsamlet). — Paa Bakkerne i Sognets sydlige Del findes en Mængde smaa kvadratiske (rigelig 1 Alen i Kvadrat), brolagte Pladser, hvor Stenene ere saa skjønnede af Jlden, at de ofte gaa itu ved Opgravningen. Det er vistnok Levninger af Stegeovne. Jeg har fundet dem saavel i Ugersider, der stødte til Kjærhuller, som paa Toppen af Bakker; paa et enkelt Sted har jeg ved Siden af en saadan Plads fundet Stykker af Flintknive.

3. Nigere er Sognet paa Minder fra Middelalderen. Flere af Urrefkøvs Ejere hørte til den Tidsalders mærkeligste Mænd, og de tre Borgpladser ere betydningsfulde Mærkepæle i den Tids Historie. — En ikke mindre Interesse har Sognets sydlige Del derved, at det efter al Rimelighed var her, at det Sogn Suale, hvis Præst nævnes 1348, (Suhms D. H., 13. B., pag. 815.) men ikke senere kjendes, fandtes. Der er adskillige Omstændigheder, der tale herfor. At Suale i nævnte Fortegnelse nævnes mellem Kirkeby og Jordløse, tør der vel næppe lægges megen Vægt paa, skjønt det ikke stemmer ilde med vor Anskuelse af Forholdet. Større Betydning har det, at Navnet i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede var bevaret. 1613 laa her en Suollerupgaard, hvis Beboer, Rasmus Sørensen, den 16 Februar i. A. fik Thingsvidne af Salling Herredsting, at han til Mænd i Svaninge, Jordløse, Pejrup og Ristrup havde udredet Bøder for et Drab, han havde øvet. Straks efter forsvinder ogsaa denne Gaard, og det er at formode, at den har delt Skjæbne med en anden større Gaard, Skadegaarden — ogsaa paa det gamle Sogns Grund, om hvilken et Thingsvidne af Salling Herredsting siger, at den blev afbrændt af Svenskerne, medens de laa her i Landet. Da

Generalmajor J. de Bruin i Slutningen af det 17de Aarhundrede paa denne Egn opførte en større Avlsgaard, maa Traditionen om det gamle Suale endnu have været levende, thi efter nogle Aars Forløb blev den ny Gaard kaldt Sollerupgaard, medens den fra først af kaldtes Ristrup Skovgaard eller den ny Gaard paa Ristrup Skov. Endelig lever der endnu et gammelt Sagn, der beretter, at paa Vilhelmsgaves Mark er der under en stor Hvidtjørn i en Fællesgrav nedlagt en stor Mængde Lig, hvorfor samme Tjørn ikke maa fældes, uden, at mærkelige Ulykker ville ramme Gjerningsmanden. Rigtignok vil Sagnet vide, at disse Lig hidrøre fra den svenske Krig, men det er vist ikke for dristigt at formode, at Sagnet her har forvildet sig mellem de tvende største Ulykker, der have hjemført Thyens Land i den historiske Tid, og at Tornen er en af de saakaldte Pesttorne, der plantedes over Fællesgraven, der optog de i Pestens Tid afdøde. Flere saadan Torne staa endnu omkring i Thy, navnlig ved Vesterhøisinge, og en mere bekendt paa Skamby Kirkegaard.

Den nævnte Pest, der hos os kaldes den sorte Død, havde sit Udgangspunkt i det østlige Asien, hvorfra den langsomt men sikkert arbejdede sig mod Vest og skal have bortrevet 30 Millioner Mennesker paa sin Vandring. 1347 kom den til Konstantinopel, hvis daværende Kejser har efterladt sig en Skildring af Sygdommen; han udtaler, at ingen Diæt, ingen nok saa kraftig Konstitution kunde sikke mod dens Angreb; den rev de stærke med sig saavel som de svage. Hos nogle viste den sig som en Brand i Lungerne, hos andre som Pestblyder paa Arme, Rjæber og andre Legemsdele; staves der Hul paa disse, udflød der en ilde lugtende Materie, og undertiden kom den syge sig. 1350 kom Pesten her til Danmark, hvor den efter Sagnene og de enkelte spredte historiske Notitser huserede meget ilde, om det end er en Overdrivelse, at de jydste Heder skrive sig fra den Tid. — Paa den Egn, hvis Historie vi her beskæftige os med, fremkaldte dens Ødelæggelse en stor Hede- og Skovstrækning, hvor Suale havde ligget. Det kan spores, at

Kongen har ejet den hele Jordstrækning. En betydelig Del deraf, circa 600 Tdr. Land, findes i Midten af det 16de Aarhundrede at høre under Herregaarden Sandholt som dets Enemærke; det ligger nær at formode, at det er kommet derunder i Kong Hanses Tid. I dette Enemærke laa en hel lille By, Ristrup Skovhuse, og en større Gaard, Søllerup. Næsten af Enemærket stod over med Skov, hvilket efter Datidens Forhold vil sige, at der mellem spredte Trægrupper var større græsrigge Pletter. Denne Del af Enemærket, hvortil ogsaa hørte en 50 Tdr. Land stor Mose umiddelbart ved Søen, blev vistnok omtrent samtidig med, at Jorden kom til Sandholt, overdraget Sandholts-Lyndelse Gaardmænd til Brug. Et Pergamentsbrev af 1577, udstædt af Erik Rud til Sandholts Arvinger, udtaler, at Lyndelse Mænd hos deres Forfædre havde havt Tilladelse til at nyde Græsningen i Søsosen og paa Ristrup Skov, hvilken Tilladelse Ruderne bekræfte og stadfæste. Den Del af Enemærket regnedes at høre til Lyndelse Sogn, der i Havbækshus holdt en Bogtex til at passe Vedet i Stjeldet mellem Lyndelse og Svaninge Grunde. Ristrup Skovhuse derimod, skjønt de laa helt omgivne af Enemærket, hørte til Østerhæsinge Sogn og svarede Præsten der sin Rettighed. — I Tidens Løb svandt Skoven ind, og i de store Misvækstaar i det 17de Aarhundrede gav Gehjneraad Corffig Trolle, Sandholts daværende Ejer, Lyndelse Mænd Tilladelse til at dyrke og drive Enemærket med samme Rettighed, som han selv havde. — Et Træk fra hans Tid fortjener at medtages: Ved Omlægning af et Stykke Tag paa en Gaard i Lyndelse fandtes i det gamle Tag indstuffedt Byloben og nævnte Pergamentsbrev af 1577, der der havde været gjemte for Svenskerne. Da Ridefogden paa Sandholt, Zacharias Boesen, hørte det, red han til Lyndelse og spurgte Mændene, om han maatte se Brevet, hvilket de tillode med den Bemærkning, at de ikke kunde læse det. Han læste det da for dem og bade dem passe vel derpaa, thi derpaa grundede sig deres Rettighed til Søsosen og Ristrup Skov. — Da Panthaverne bemægtigede sig Trolles Gods,

vilde en af dem, Konrad Hefs, for sig havde dette Ene-
mærke, som han omgav med Hegn, og hvis Ved han af-
laafede. Hermed vilde Baronessse Fiuren ikke lade sig nøje;
hun havde 8 Gaarde i Byndelse i Pant, og deres Ret til
Somosen vilde hun have. Hefs havde sat sig i Besiddelse
af Pergamentsbrevet paa den Maade, at han havde forlangt
at se det. Oldermændene og en Mand til gik da til Sand-
holt dermed, men Hefs erklærede, at han ikke den Dag havde
Tid til at læse det. Han gav dem noget at drikke og lod
dem gaa hjem. Kort efter døde Oldermændene, og da By-
mændene samledes for at efterse Papirerne i Oldermænds-
kisten, fandtes Brevet. De forlangte det da af Hefs, men
denne afviste dem med haarde Ord og sagde, at han havde
afleveret det til Oldermændene Dagen efter Laanet. — Hefs
lod nu — som forhen sagt — et nyt Hegn og Ved sætte
om Enemærket og forbyd Mændene at komme paa hans
Grund.

Men det var ikke blot de fattige Bønder, Hefs havde
med at gjøre; Baronesssen var en af den Tids ikke faa i
aandelig og legemlig Henseende herligt begavede Kvinder,
der som Godsejere synes at have havt mere praktisk Sans
end Mændene. Efter en for Hefs meget ydmygende Proccs
maatte han tilstaa, at han havde stjaalet Brevet og ved en
Lugn søgt at skjule Tyveriet; han maatte atter udlevere det
til Mændene, borttage sin Laas og erstatte Bønderne det
Tab, de havde havt, ved at undvære Græsgangen, medens
Sagen stod paa; derhos maatte han udrede store Bøder og
Sagsomkostninger. — Denne Strid ruinerede Hefs. Han
havde som Borger i Kjøbenhavn været en rig Mand, men
det gif ham som faa mange andre borgerlige Godsspekul-
anter, at han gav sig af med mere, end han kunde magte,
og for at bøde paa sine økonomiske Forlegenheder greb han
til det uheldigste Midde af alle, nemlig at plage og for-
rette sine Bønder. Da det til en Termin kneb for ham
med at udrede Skatter og Renter, forstrakte hans Føypagter,
Oberst S. de Bruin, ham med 2000 Rdlr. og „gjorde sig“
— som Hefs udtrykker det — „saa lækker for ham, at han

fik ham til at sælge sig Sandholt Gaard og Gods." — Oberstens hele Kapital var nok de 2000 Rdlr., han havde overladt Hæsz, men han var en Mand, der forstod at skaffe sig Kredit, og han indløb sig paa mange vidtløftige Foretagender, blandt andet et Inddæmningsforetagende i den holfstenfke Marst. Her gjorde han ogsaa Forsøg. En tidligere Ejer af Sandholt havde lagt Jord til Stovhusene paa Ristrup Stov, saa at de vare blevne til Bol eller Smaagaarde; men der var en uheldig Stjæbne over den lille By. 1686 rømte en af Mændene af Landet med en Pige fra Horne og efterlod sin Kone og store Restancer; omtrent ved samme Tid blev en af de andre Mænd ihjelslagen af et Træ i Stoven. Boligerne vare ikke lette at faa bortfæstede, og Oberst Bruin fattede nu den Plan at oprette en større Avlsgaard paa Sandholts Enemærke. Han opførte 1699 den nuværende Søllerupgaard eller rettere en Gaard paa samme Sted, thi den stod ikke ret længe; den var at se til meget prægtig; Stuehuset var to Stokværk, men som Bruins øvrige Værk var det usolidt fra Grunden af; det revnede og var meget forfaldent, da det om Aftenen fælde den 27de Oktober 1719 afbrændte i en hæftig Storm. Oprættelsen af den ny Avlsgaard medførte forskjellige Processer, saaledes med Arveskøvs Ejer, Kaptajn Erik Steel, og Præsten i Østerhæsinge, Hr. Morten Henriksen Griff, angaaende Tienden af de Jorder, der havde hørt under den nedlagde Ristrup By. Efter et Par Aars Trætte endes de stridende Parter ved et Møde paa Sandholt d. 19de April 1702 om, at Bruin og Arvinger skulde til hver Martini betale 14 Rdl. i Stedet for alle Slags Tiender, der skulde deles mellem Kongen, Kirken og Præsten. Hvis Bruin eller Arvinger bleve betænkte paa atter at oprette de nedlagde Gaarde, skulde disses Beboere tiende som andre Bønder. De, der bo eller tjene paa den ny Avlsgaard, skal ofre til Præst og Degn i Østerhæsinge paa de 3 Højtider, ligesaa skal de Mænd, der bo paa de fire Gaardspladser, ofre ligesom andre jordløse Husmænd. I øvrigt betragtedes Jorden og Avlsgaarden som hørende til Lyndelse Sogn. De første

Forpagterens Børn paa Søllerupgaard ere døbte i Byndelse Kirke, hvilket Kirkebogen, der begynder 1711, udviser. Hermed havde det sit Forblivende til 1764, da Arrrestovs Sjer, Landsdommer Erik Steel v. Hølstien, og Provst Hee i Østerhæsinge inddroge Søllerupgaard fuldstændig i Østerhæsinge Sogn. Den daværende Stamhusbesidderinde paa Sandholt var, som hun selv skriver, for fattig til at udholde Proces derom, og Provst Nye Kirk i V. Hæsinge-Byndelse gif paa Gravens Mand (han døde 19de Juli 1765).

Hvad Sømosen angik, havde Oberst Bruin gjort store Bekostninger paa den, ryddet og udgravet den, til hvilke Arbejder han havde laant Soldater. Efter nogen Trætte om Rettigheden til den, overlod han Byndelse Bymand en af Sandholts Marker til Græsning i Stedet, og dermed var der roligt i hans Tid. Efter Bruins Fallit kom Sandholt og Gods til Statsraad Nobel*); denne forpagtede Gaard og Gods til Sønnen, Justitsraad Nobel, og nu blussede Striden op, meget heftigere end før. Sagen førtes ved alle Retter. Den 6te Oktober 1732 faldt Herredsthingsdommen, der tilkjendte Byndelse Mænd Ret til at græsse Sømosen ved Søllerup. Den 13de Maj 1733 blev denne Dom stærket ved Landstthinget, og den 1ste December 1734 blev den stadfæstet af Højesteret, hvorhos det tillodes Byndelse Mænd at søge Erstatning for det Tab, de havde lidt ved at maatte undvære Græsgangen. De gjorde ved Herredsthinget Paaastand paa 775 Rdlr. 1 4/9 R for deres Affavn i nogle og tredive Aar, men Dommeren fandt, at de ej kunde fordrø for længere Tid end de 4 Aar, Sagen havde svævet under Proces. — Den gamle Afford kom nu frem og viste, at hver Mand havde havt Lov til at græsse 4 Høveder mod en aarlig Betaling af 3½ Skp. Havre. Byndelse Mænd kom alligevel ikke til deres Ret. De havde

*) Nobel kom i Besiddelse af Sandholt 1723. Af Sandholt, Søllerup og andet tilhørende Gods oprettede han 31te Oktober 1725 et Stamhus for Sønnen Hans Hansen Nobel.

tabt deres Penge, havde maattet sælge deres Hø og fodret deres Kvæg med gammel Taghalm for at skaffe Penge til Processen. De lode sig derfor affinde med Nydamsmose; senere bleve et Par Gaarde nedlagde og Jorden fordelt mellem de andre, saa Sømmosen endnu hører under Sollerupgaard, men det har i mange Henseender været en kostbar Jordplet.

Paa Sollerupgaard virkede i forrige Aarhundrede en Række af Forpagtere, hvis Navne den Gang hørte til de anseteste blandt Landbrugerne, saaledes Søren Tilemann, en dygtig Landøkonom og en baade af høje og lave almindelig agtet Mand. Han var besvovret med Stifteren af den Hempelste Familie i Danmark, Chirurgus Simon Hempel i Faaborg; den bekendte Søren Tilemann Hempel i Odense blev optaldt efter ham. S. Tilemann døde i Vesterhæfinge 1757, 84 Aar gammel, og ligger begravet i Kirkens Gang. — Hans Atte var ogsaa en anset Forpagter, ligeledes Jakob Goldbek, Lyng og Holm for ikke at tale om den rige Thyker Senevind, der tillige var Fæster af Sandholts Mølle. Dette hænger sammen med, at Gaarden den Gang ansaas for at være en god Avlsgaard. En Eng, som Sømmosen var efter Bruins Kultur af samme, maa ogsaa have været et helt Særsyn. I Tilemanns Forpagtningstid kunde der avles ni Sæse Læs godt Hø i almindelige Aar. — I vort Aarhundrede har Gaarden ikke vedligeholdt dette Hø; dog skal Thykeren Stanius ved Anvendelse af Sandmergel have opnaaet smukke Resultater.*)

4. Tæt op til Sandholts Enemærke laa Stadegaarden, der var en Gaard, der med Skov og Moser havde et Areal paa omtr. 250 Tdr. Land**). Af denne Gaards Skov havde Præsterne i Vesterhæfinge en aarlig Udvisning af 2 Træer og Døngjælden. Et Boel, der

*) Her fødtes 16de Juni 1812 Seminarieforsøger, Professor Dr. theol. F. C. Schurmann, R. af Dbg.

***) Ogsaa en Levning af det gamle Sogn.

grænsede op til denne Gaard, hørte under Kirken og svarede til denne eller Præsten sin Landgilde, 1 Otting Smør. Denne Kirkegaard „i Skovhusene“, som det betegnes i det Kgl. Skjøde, magelagdes den 8de August 1579 af Kong Frederik den 2den til Fru Edel Hardenberg til Hvedholm; den hører endnu derunder og svarer den Dag i Dag 1 Otting Smør til Præsten. 1584 kom Skadegaarden, der da var beboet af Hans Greve, til Fru Helvig Hardenberg paa Arrestov ved Magesfiste med Kongen. I Magesfistebrevet er Brændsel og Oldengjæld ikke udtrykkelig refereret Præstekaldet, og af Biskop Jakob Madsens Visitationbog Pag. 21, 266, 267 ses det ogsaa, at Fru Helvig har benyttet sig af denne Omstændighed til at fratage Præsten hans Rettighed. I den svenske Krig mistede Præstekaldet i Vesterhæsinge sine Adkomstbreve, hvorfor Præsten den 8de Februar 1660 erhverver sig Sognevidne paa de Rettigheder, han i Mands Minde havde haft. I dette vidnes om det Bøelsted i Kirkestoven, at det altid aarlig har ydet 1 Otting Smør og al Tienden.

Skadegaarden var imidlertid kommen til Hvedholm, til hvilket Tidspunkt ved jeg ikke, men 1637 hørte den derunder. I den svenske Krig blev den afbrændt, og Skoven stærkt forhugget af de Svenske, der brugte Træet til Bavn og Bagtpost paa Visebjærg. Kirkebolet blev ogsaa ødelagt, og Jorden blev fæstet ud til Trente Møller, der svarede deraf blandt andet 1 Otting Smør til Præsten i Vesterhæsinge. Senere blev Jorden dreven fra Hvedholm, og da dette fandtes for lidt lønnende, laa den til Græsning, og der opførtes to Huse, det endnu liggende Ristrup Skovhus, der svarer til det gamle Kirkeboel og yder Smørlandgilden til Præsten — 1730 beboedes det af Henrik Kej — og Stenhuset, der laa tæt op til Sandholts Enemærke; det var 1730 beboet af Peder Pedersen Lindegaard, efter hvilken Mand et Ved endnu har Navn. Denne kom for gjentaget Skovthveri og Vold mod Sandholts Skovbetjente i Slaveriet, og Huset blev øde. Provst Nyckirk i Vesterhæsinge havde ført Process med Løjtnant Preben Brahe til Hvedholm om Tienden af

disse tvende Boel 1737 og følgende Aar, hvilken Strid endte med et Forlig for en Kommission d. 27de Februar 1738, efter hvilket Provsten afstod sine Fordringer paa Tienden for sin Embedstid. Hvad denne Eftergivenesshed har kostet P. Brahe kan nu ikke ses, men noget har det, hvilket fremgaar af nedenstaaende Billet, der gjemmes som en Helligdom blandt Præstekaldets Papirer.

Velærværdige

Højtærede Hr. Provst!

Formedelt at jeg ej kan faa Sommeresmør faa godt, som jeg gjerne vilde unde Dem, saa sender jeg herved 2 Rd. for den Otting Smør for afvigte Sommer, item videre efter Aftale. Hvoernæst jeg næst flittig Hilsen til Deres gode Kjæreste ftedse lever

Velærværdige

Højtærede Hr. Provstes

tjenstskyldigste Tjener

P. Brahe.

Hvedholm d. 5te Marts 1738.

Udenpaa Brevet har Provsten tegnet: „Fra Løjtnant Brahe efter Aftord.“ Denne Pengegodtgjørelse har senere været erstattet af en Brændeudvisning, der har fulgt Kaldet, indtil den nuværende Præst kom i Embedet. For omtrent 60 Aar siden blev en Del af Stadegaardens Jord lagt til en ny Gaard, der opførtes af en Jorpagter Svendsen, der havde den uheldige Ide at kalde den efter sit Hjemsted „Bommerlund“. Den gamle Ristrup Skov maatte saa ogsaa finde sig i at blive omdøbt til „Bommerlundstoven“.

En tredie Levning af den gamle By var vel Gaarden Vilhelmsgave, eller som den i det 17de Aarhundrede skrives Vildholmægaff, hvad der passer med Udtalen endnu den Dag i Dag. Dens Jorder, der tilbels vare overgroede med Skov, havde en meget betydelig Udstrækning, over 300 Tdr. Land. Kun lidt af dette Areal dyrkedes, men der var gode Græsgange, og det var en Fæstegaard, der var meget søgt. Bonden havde Tilsyn med Skoven og skulde svare

til, hvad Skovhugst der skete. Gaarden regnedes til Østerhæsinge Sogn, skjøndt den laa fuldstændig adskilt derfra ved de Stykker af det gamle Suale, der vare komne til Vesterhæsinge og Vindelse Sogne. Arrestovs gamle Adkomstbreve paa denne Gaard ere forlængst gaaede tabt og vare det allerede 1738, da Fru Ida Steel til Arrestov maatte udholde en langvarig Proces med Statsraad Hejn angaaende Kongetienden af Gaarden, der til den Tid skulde svares til Østrupgaard. Fruen vilde hævde, hvad ogsaa var sandt nok, at Gaarden var tiendefri, og at det, Fæsteren havde givet Præsten, var en godvillig Gave. — 1779 afbrændte Gaarden, og den gamle Ejer, Lars Rasmussen ogsaa kaldet Lars Skov indebrændte; han vilde frelse sine Penge men tilfattede Livet. Han blev begravet Langfredag. — Wilhelmsgave blev senere delt i 2 Gaarde, og da den ene Fæster ikke kunde bestaa, blev den største Del af Jorden tilplantet med Naaletræer, der nu danner en af de smukkeste Skove af den Slags her i Landet. Tranekjærsk Bøenge er nu en herlig Bøgestov.

Det kan endnu bemærkes, at Brahetrolleborgs vestligste Skov, der støder op til Sandholts gamle Enemærke, ogsaa har Navnet Sollerup.

5. Vi ville nu til Slutning foretage en lille Vandring over denne Egn for at betragte de Minder om tidligere Liv og Virksomhed, der endnu kunne spores. Ud for den nuværende Sollerupgaard, tæt ud til Søen, er en lille Bakke, paa hvilken en mægtig Hvidtjørn langt borte fra tiltrækker sig Opmærksomhed. Komme vi til Stedet, finde vi en gammel Voldplads med mange store røde Mursten og Grave udenom. Følge vi saa Søfanten om, komme vi til en større Bakke med en smul Trægruppe. I Ø af denne og halvt overgroet af Slaantorn og Brombærranter ligger en Dngc mislykkede, brændte Mursten, hvis Form tydelig nok vidner om, at her have vi for os et Teglbæreri fra

meget gammel Tid; Stedet hedder endnu Teglgården; regelmæssige Sænkninger i Terrainet vise os, hvor Begravene have været.

I Ristrup Skov findes et mægtigt Boldsted, hvor Gravene til de tre Sider ere vel bevarede. Det har et Gjennemsnit af 150 Alen fra den ene Boldkant til den anden. Bloven har i flere Aar „vandret over Grundmurens Grus“, og nu er Tomten overgrovet med Bøgestov. — Tæt ved Boldstedet er en Hule, som en dyb og temmelig stor Kjælder. Om den gaar der Sagn, at da Bejen gik der forbi, boede der Røvere i Hulen, som havde anbragt et Ringeredskab, der varede dem ad, naar Folk rejste over Bejen. Sagnets Troværdighed skulle vi gjerne lade være et aabent Spørgsmaal, men at Bejen (den vestre Landevej til Odense) tidligere har gaaet der forbi, kan tydelig nok spores, ligesom det ogsaa stadfæstes af Bejsynet 1670. Ved den Tid var det heller ikke ualmindeligt, at den Besjarende her blev overfaldet, men det var rigtignok ikke af Røvere, der boede der paa Stedet; det var derimod oftere de forhenværende Arbejdere ved den i Krigen 1657—60 ødelagde Baabenfabrik i Brobyværk, der her agerede Røvere. Følge vi den nævnte gamle Vej, der tydelig nok kan spores over Gaarden Bommerlunds Marker, komme vi tæt forbi den gamle Stadegaard, hvoraf der endnu pløjes Mursten op. Efter saa at have passeret den vestre Landevej staa vi paa Kirkebjerg, en gold Grusbakke, hvorfra der have den dejligste Udsigt over Ristrupskovens og Typholmenes Trætoppe og Urrestovsøen med de prægtige Herresæder, Urrestov og Brahetrolleborg. — Om Bjærget selv gaar der Sagn, at der paa det brænder Uds, og Kirkehaven har forskrækket flere indtil den nyeste Tid. Nær derved er Kirkestoven, som den tidligere hed, indtil den blev kaldt Bommerlundstoven. En Forstmand vil jagtens ikke føle sig tilfreds ved at se den, men for os andre har den stor Interesse; dens Bestand af Bøgetræer bestaar saa godt som udelukkende af Rodstud, der ere opvoxede paa de Stubber, der fremkom ved Skovens Ødelæggelse i den svenske Fejde. Her findes en Mængde

Egern og Spætter, der lettelig finde Næring og Bolig i de mange hule Træer. Her voge ogsaa de smukkeste Exemplarer af Kongebregnen, der findes her i Landet.

Østerhøisinge Byes Historie frembyder kun lidt af Interesse; den findes sjældn nævnt i de Kilder, der have staaet til Raadighed. Den har ogsaa altid været Fæstegods og hørt under Arrestov, hvorfors dens Wilkaar paa det nøjeste have været knyttede sammen med denne Gaards Historie.

Det var at formode, at en saa betydelig Naturgjenstand, som Arrestov-Søen er, ikke har kunnet lade sig uden Vidnesbyrd i Befolkningens Overtro. Det er ogsaa saa; den sthlder jo som bekjendt, en Sætte sin Tilværelse; han grov den en tidlig Morgenstund, før han fik sin Døvre; ved den ene Side fik han ikke Jorden strøet ud; deraf kom de slyngste Alper. — Hvorledes Tomfru „Ba“, der kom fra Søen, tugtede en næsvis ung Karl i Østerhøisinge, har Thiele fortalt i sine Folkesagn. Det mærkeligste turde dog endnu være, at Søen har sin Huldre. Nordmændene vilde sagnetens forarge sig derover, hvis de vidste det, men det kan ikke nytte, thi det forholder sig virkelig saa. Den, der ikke vil tro det, faar selv overbevise sig om, at paa Anabegaardens Mark i Søens Nærhed findes en kratbevoget Jordhøning; det er Huldrens (Hylrens) Hule. I en Indsænkning i Eggen, der udmunder i Søen, drive nogle grønklædte Puslinger sit Spil; de sthldre sagnetens ogsaa Søen deres Tilværelse.

De mange Høje have naturligvis ogsaa her som andre Steder i Landet spillet en vigtig Rolle i Befolkningens Overtro, været Boliger for Bjærgmænd eller Underjordiske, til sine Tider staaet paa glødende Bæle osv. Det er nu intet nyt; men derimod har jeg aldrig før hørt, hvad her fortælles, at ved Ristrup var en Dame af dette Folk forskudt af sine egne og boede uden for Højen.

II. Afsnit.

Osterhæfinge Kirke og Præsterne ved samme.

1. Osterhæfinge Kirke. 2. Sognepræster. 3. Degne og Skolelærere.

1. Osterhæfinge Kirke

ligger paa en temmelig høj Bakke. Et Blik paa høsstaende Tegning viser strax, at den har været opført til to eller vel snarere tre forskjellige Tider, og at den oprindelig maa have været meget lille. Taarnet har været meget højt og smukt, næsten en halv Gang højere; det havde 4 Gable med Takker, men Underbygningen var altfor svag til at bære en saa stor Vægt; der gik store Revner i Murbærket, og det tegnede stærkt til, at Taarnet skulde falde sammen. 1701 blev der da undertastet Kirken men dog særlig Taarnet en gennemgribende Reparation; $\frac{1}{3}$ af Taarnets Højde blev nedtaget og ny Overbygning paasat. Til Minde herom staar paa Taarnet E. S. 1701 (s: Erik Steel 1701). Derved var vel foreløbig Faren for Indstyrtning fjærnet, men Murene vare dog sprængte, og den nuværende Kirkeejer har for et Par Aar siden ladet det svage Murbævt udhugge til Grunden. Paa Biskop Jakob Madfens Tid (300 Aar siden)

stod der paa Kirkens Østende et lidet Spir opmuret paa en Pille; i Spiret hang en lille Klokke; det var tækket med Bly, ellers havde hele Kirken Tegltag. Det har været en af de fattigste Kirker i Landet. Alt det Jordegods, den 1588 ejede, var som følger:

„Bed Møllen har Kirken en Jord, er 1 Ort Land, item nogle Eggestubbe og nogen Bløjejord ved Nabhylund, item en Eng. Denne Jord bruger Jørgen Hansen i Nabhylund, som har den i Fæste af Lehnsmanden og giver deraf 12 Skpr. Havre, som Præsten oppebærer til Brød og Vin.“*)

Tienden var ogsaa kun ringe og utilstrækkelig til dens Vedligeholdelse, saa Arrestovs Ejere have kostet meget paa den, før den kom i deres Besiddelse. Saaledes gav Erik Rosenkrantz 1560 en ny Prædikestol og øvrige Kirkestole. 1615 lod Jakob Rosenkrantz en Klokke omstøbe paa egen Bekostning. 1653 gav Mogens Høeg en ny Altertavle af sort Marmor med forgyldte Stenpiller til Indfatning, i Stedet for den gamle, malede Tavle fra Jakob Madsens Tid; 1656 lod samme Mand opsætte Pulpituret, der kostede 48 Rdlr. 1 $\frac{1}{2}$ 14 $\frac{1}{2}$, hvilket han forærede Kirken. I de sørgelige Aar, der kom efter den svenske Krig, kunde Tienden endnu mindre tilstrække til Kirkens Vedligeholdelse, og Kirkens Regnskabsbog udviser, at Fru Christense Rosenkrantz, da hun 15de Okt. 1678 købte Kirken af Kongen for 156 $\frac{1}{2}$ Rdlr.,*) havde et større Beløb til gode hos Kirken, end Kirken agtedes værd.

I en noget tidligere Tid havde Kirkens Indtægter dog nok været noget bedre, thi Præsten, Hr. Hans Knudsen, og Nidfogden, Niels Stougaard, der fra 1588—1605 vare Fæstere af den, stode ved den aarlige Regnskabsafslæggelse altid i Gjæld til den. Fra 1605 ere Arrestovs Ejere stadig Fæstere, og Kirken hynker Aar for Aar dybere i Gjæld.

*) Kirkens gl. Regnskabsbog i Arrestovs Archiv.

**) Kirketienden var 5 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn; Kirkejorden 6 Skpr. Hartkorn, altsaa ialt 6 $\frac{1}{2}$ Td. á Td. 25 Rdlr.

Hertil kom dog ogsaa, at der fra den fattige Kirke som fra alle andre oftere udstreves Bidrag til Kirker i Landets andre Egne. Fra Kirken blev der paa Nyborg Slot 1602 afleveret en Klokke efter Kongens Befaling. 1605 blev Kirkens største Kalk bortstjaalen.

Den nuværende Kalk og Dist er givet til Kirken 1769 af Erik Skeel v. Holsten. 1816 fik Kirken et Orgel, givet af daværende Kirkepatron, Grev Erik Skeel Schaffaligh de Muckadell; det var nok ogsaa omtrent samtidig hermed, at Kirken fik en ny Altertavle, malet af Lund, der forestiller Kristus i Emaus og er et stjønt Arbejde. Thorvaldsen har besøgt Østerhæsinge Kirke for at se dette Arbejde af hans Ven. Det var nok paa denne Rejse, at Thorvaldsen kom ind i Byndelse Kro og forlangte et Krus „Gammelt Øl“. Krokonen antog ham for en rejsende Haandværksvend og spurgte: „Haa Profession er F av“. — „Jeg er Stenhugger“, svarede Thorvaldsen. — „Det er nok kun smaat med det i disse trange Tider“, gjentog Konen. „Na jo“, svarede Thorvaldsen, „Jeg har jaamæn havt ret godt at bestille“. Kort efter fik Krokonen saa at vide, hvad Stenhugger det var. — Den nuværende Kirkeejer har ladet foretage flere omfattende Reparationer ved Kirken. Ved den ene blev der ogsaa 1863 ryddet op i Ligkapellet, hvor Kisterne vare sammenfaldne. De forefundne Kyster af 6 Lig bleve samlede i en Bentskiste, der staaer i Kapellet. To Raarder fra Frederik den 2dens og Christian den 4des Tid samt de fundne Kisteplader og Baaben bleve henlagde paa en i Kapellet staaende større Blykiste; der sikkert nok indeluttes Erik Rosenkrantz's Lig. Indskriften paa Pladerne vare følgende:

(A.) „Her ligger begrafen erlig og velbyrdig Frue Helvig Hardenberg til Arrestof, 1g. Erik Rosenkrantz's Esterleverfke som døde y. Otense d. 14. Juli Anno 1599 ætatis 59. Gud gifve hende en gledelig Opstandelse.“

(B.) „Her hviler erlig og velbyrdig Frue Pernille Gyldenstjerne, Jakob Rosenkrantz's til Rjestrup, som blev

født paa Bahus i Norge Anno 1578 d. 13. December, og fallede Gud hende paa Steensgaard d. 7. Mbr. Anno 1622. Gud forlene hende med alle Guds udvalde Børn en ærefuld og glædelig Opstandelse."

(C.) „Her haver Døden nedlagt den høiædle og velbaarne Junker Jørgen Kristoffer v. Holsten, hvilken Anno 1708 d. 1. April paa sin Fædrenegaard Gjelskov er fød. Anno 1715 d. 15. Mbr. er han død, som formedelst Gudsfrugt og andre Dyder baade hos Gud og Menneſter var kjær og yndig; denne hans alt for tidlige Død har sin Hjertensklage og med hans salige Død igjen kristelig Trøst medbragt, Gud give hannem paa den yderste Dag en glædelig Opstandelse til det evige Liv."

(D.) Her under hviler høje og velbaarne nu hos Gud flg. Sofie Amalia v. Holsten, som var høje og velbaarne Hr. Wolff Sigfred v. Holstens og velbaarne Fru Ida Steel deres Datter, blev født paa sin Fædrenegaard Gjelskov Anno 1709 d. 22. Maj, og fallede Gud hende sammesteds Mar 1709 d. 12. Juni, udi hendes Alder 7 Uger og 2 Dage. Gud give hende en glædelig Opstandelse paa den yderste Dommedag."

I Sakristiets nordre Væg er indmuret en Vigsten med Erik Rosenkrantz og Frues Billeder og Baaben. I Baabehuset er henlagt 3 Vigstene over Præster ved Østerhæsinge Kirke. De paa dem meddelte personahistoriske Oplysninger blive meddelte i det følgende, og selve Indskrifterne findes tidligere trykte. Paa Kirkens søndre Væg hænger et Træepitaphium over Hr. Morten Henriksen Griff, og over Bjælken næst Chorhvælvingen er et Trækrusifix. — Kirken har ogsaa i de senere Aar faaet et nyt Orgel og er en smuk, lys og venlig Kirke.

Kirkegaarden omgiver Kirken paa alle Sider. Ved Kirkens nordlige Side har blandt andre betjendte Personligheder to af de sidst afdøde Præster Zeuten Euler Sviger og Hans Algerbek fundet Hvile. Paa Kirkegaardens sydlige Side, paa en dertil indtaget Plads, har Herskabet paa Urrestov anlagt et smagfuldt Familie-Gravsted, der paa de tre

Sider omgives af en meget smukt Granitmur opført af Sognets dygtige Stenarbejdere, Brødrene Kristen og Niels Johansen i Ristrup Skovhuse. Paa den fjerde Side, der vender ind mod Kirkegaarden, værnes Pladsen derimod af et Jernstakit med en dertil passende Indgangsport.

2. Sognepræster.

1. Hr. Lavrids Sørensen levede som Sognepræst i Østerhøjsinge 1513 og har saaledes været den sidste katolske Præst. Han var den femte Paafsteddag 1535 med øvrige Præster i Salling Herred i Vesterhøjsinge, hvor Hyltingseden til Kristian den tredje underskrevs. Som hans Eftermand nævnes

2. Hr. Mourids, om hvem jeg ikke ved andet end Navnet. Dennes nærmeste Efterfølger var vistnok

3. Hr. Hans Knudsen, der blev født i Hjerteminde 1539. Biskop Jakob Madsen, der visiterede her 3. Juli 1589, beretter om ham, at han i sin Tid havde været Huslærer paa Røgsbøl, det nuværende Holstenhavn, og at han var vel lærd. Men forøvrigt var han en i alle Maader slet Person. Som Entemand forførte han en Pige, han senere maatte ægte, og han maatte derfor staa aabenbar Strifte. At han desuagtet blev i Embedet, kunde han takke Fru Helwigs og Svigersøn Brede Ranzaus mægtige Forbøn for. Han viste sin Taknemmelighed mod Fruen paa en ejendommelig Maade, idet han stjal Løv og Brænde fra denne myndige Dame, som selv Personer, der vare fuldstændig uafhængige af hende, kun nærmede sig med betydelig Respekt. 1597 sender Degnen, Anders Skomager, en meget beavgelig Klage over Hr. Hans til Bispen, hvori han meddeler, at Præsten og hans Broder true med at slaa Degnen ihjel, at han uden Grund negter Degnen Sakramentet, samt vækker det til døende uden først at consecrere det. — Han havde 3 Børn, hvoraf en var „til Hove“ (tjente paa Herre-

gaarden), en var i Faaborg (i Skolen) og det tredje Barn, en Pige, var hjemme.

Tiendehvernes Antal var i denne Præsts Tid 31.

4. Hr. Jens Rasmussen.

5. Hr. Mads Jensen Lomborg. Han blev født 1588. 1616 d. 9de August blev han i Graabrødre Kirke ordineret af Biskop Dr. Hans Mikkelisen til at være Sognepræst for Hillerslev Menighed, og det var den første Ordination, denne Biskop holdt. Da Hr. Jens i Østerhæsinge afgik, udgik der Kongebrev, at begge Sognene skulde samles, hvilket Brev Biskoppen oplæste ved Visitationen i Østerhæsinge Kirke d. 24de September s. Aar, men nogle af Bønderne fremstode og svarede i Alles Navn, at de intet kunde sige dertil, før de fik talt med deres Herstab. — Hr. Mads blev 1629 gift med Elisabeth Nielsdatter Haurvad, der var født i Haderslev St. Hans Dag 1600. I dette Ægteskab havde han 8 Sønner, der døde som smaa, og 1 Datter, Mariche Lomborg, der blev gift med Hr. Claus Pedersen til Nørrelyndelse og senere med dennes Eftermand, Hr. Christen Fischer. Hr. Mads Jensen døde 1648.

6. Hr. Hans Gregersen Nyborg. Han blev født i Saaderup, Kullerup Sogn, den 5te Marts 1618. Til Embedet i Østerhæsinge blev han ordineret d. 4de November 1649. Aaret efter giftede han sig med Formandens Enke, hvilket Ægteskab blev barnløst. Han levede paa den svenske Krigs Tid, men synes at have sluppet godt gjennem den. Den 23de Maj 1663 optoges der Syn over hans Præstegaard i Østerhæsinge. Der var 23 Fag Stuehus, 23 Fag Fæhus, et Þorthus paa 10 Fag og en Kornlade paa 20; den blev i alt vurderet for 150 Rdl.; dens fuldkomne Reparation kunde koste 23 Sldr. 1 Mk. Samme Dag var han med alle Herredets Præster samlede i Hillerslev Kirke, hvor de understrevede et Bønskrift til Kongen om at blive fri for at kjøbe deres Præstegaarde. Den 28de Juni 1665 opkom i en nærliggende Bondegaard i Præstens Fraværelse en Ildbrand, der lagde 9 Gaarde foruden Præstegaarden i Aske; det var hele Byen fra Kirken til Langvaad, der

brændte. Præsten mistede alt, og der brændte ved samme Lejlighed de ældste Kirkebøger og en Del gamle Breve. Hr. Hans døde d. 6te Juni 1678 og Enken d. 30te Marts 1679.

7. Hr. Morten Henriksen Griff. Han blev født i Faaborg 1649 og var en Søn af Sognepræsten der, Hr. Henrik Mortensen Griff og Hustru Anna. Han blev kaldet til Østerhæsinge som Hjælper og Succesfor for den svage- lige Hr. Hans den 17de April 1678. Han var gift med Maren Hansdatter Drøstrup, der var født 1646. Deres Egteffab blev barnløst, „men Præstegaarden blev et Hjem for mange fattige Børn“, lyder det i Samtidiges Beretninger. Hr. Morten Griff var aabenbart en meget betydelig Personlighed, at dømme efter det Indtryk, han har gjort paa sin Tids Menneſter. En priser hans Digtergave — han efterlod sig en skreven Samling af danske og latinske Salmer; en Anden taler i høje Toner om hans sjældne Hæbe, hvori han viste fine grundige botaniske Kundskaber. Videre var han en meget søgt og heldig Læge, „hvad der kom mange fattige Menneſter til gode“. Først og fremmest var han dog en nidkjær og duelig Præst.*) Mandens sjældne Egenſkaber gjorde, at hans Selſkab blev meget søgt af alle baade Høje og Lave, og i hans Hjem kunde man ogsaa lære at kjende et Præstehjem af den gamle Skole. I den mægtige Dagligstue stod 2 Borde; ved det ene, der var lidt smukkere, og hvis Bænke vare belagde med Hyn- der, sad Præstefamilien og dens Gjæster, ved det andet Tjenestefolkene. Det er Skiftet efter hans Hustru, der viser os dette, men det viser ogsaa, at Husfliden har været ivrigt dyrket. Af Luxusgjenstande fandtes ingen, men Præsten havde en stor og fortrinlig Bogſamling, og der var mange rede Penge, trods den store Godgjørenhed, der havde været udfoldet.

Fra Hr. Mortens Tid haves en Beretning om Præste-

*) Blochs og Bircheros Manuskripter i Universitetsbibliotheket. Førstnævnte meddeleer en latinsk Salme af ham.

kaldets Indkomster 1690, der vise disse som ringe nok, da en Del af Hillerslev Sogn var halvt øde. I Østerhæfinge var der 26 hele og halve Gaarde og 5 Skovhuse. Af Korn- og Kvægtienden nød Præsten den tredje Del i begge Sogne; af Føl, Bier, Hør og Hamp nød han Tienden alene; af Boghvede og Urter havde Præsten efter Sigende nydt den hele Tiende til Hr. Hans Gregersens Tid. Præstegaarden havde han kjøbt af Formandens Arvinger for 400 Sldr. og bygget paa den for over 100 Rdlr.

Hr. Mortens Hustru døde 1710, og han tog nu til sig som Kapellan sin Søstersøn, Hr. Morten Christensen Mølmark, der fik Løfte om Kaldet efter Morbroderens Død.

8. Hr. Morten Chr. Mølmark var en Søn af Tolder Christian Ibsen Mølmark i Faaborg og Else Henriksdatter Griff. Han blev født i Faaborg 1678 men opdraget og holdt ved Universitetet af Gudfaderen, Hr. Morten i Østerhæfinge. Han blev gift med Hr. Bangs Datter i Barløse, Maren Bang, med hvem han havde 2 Børn, Hans Christian Mortensen Mølmark, senere Præst i Horne og Nsdal, hvor hans Minde lever i en gammel Vise om Præsterne, hvori han sammenlignes med Solv. En Datter døde i Haagerup Præstegaard som ung Pige; hun var saa from og god og bar sine Lidelser med mageløs Taalmodighed. — Hr. Morten Mølmark døde 1721. — Hans Eftermand som Kapellan med Successionsret blev

9. Hr. Korfik Frederik Sparre, Søn af Sognepræst Hieronimus Sparre i Vester-Nabj og Anne Marie Rosenkilde. Han blev kaldet hertil 13de September 1721. Han blev gift med Mølmarks Enke, der døde 1724. Senere giftede han sig med Birthe Marie Fabricius, Datter af Hr. Christen Fabricius i Nise paa Wrø. Den gamle Præst døde først 1726, og de sidste Aar, han har levet sammen med Hr. Sparre, have sikkert ikke været meget behagelige, thi større Modsatninger gaves ikke, hvilket klarlig fremhæves af Skiftet efter Hr. Sparre, der døde 1737. I de 11 Aar havde Østerhæfinge Præstegaard skiftet Udscende. Værelserne vare blevne finere, og Herstabet var ikke længere i samme

Stue som Folkene. Præsten havde smukke Bøgne og Heste, prægtige Klæder, mange og kostbare Parykker, Spadsere-stofte, Kaarder og Geværer — men kun faa Bøger. Provst Hee blev hans Børn en god Stedfader. En Søn, Løjtnant Sparre, blev 16de Oktober 1767 gift i Østerhæsinge Præstegaard med Hfr. Beate Katrine Højer. En anden, Erik Sparre, døde 1751 som Student paa et Besøg i Præstegaarden, begravet 4de Jan. 1752. Den 7de August 1763 døde Hfr. Ida Sparre i Præstegaarden.

10. Hr. Jakob Jensen Hee blev født i Odense 28de November 1710, hvor hans Fader Hr. Jens Hee var Præst ved Hospitalet og Sognepræst for Baarup Menighed, senere Stiftsprovst. Hans Moder var Else Pedersdatter Lund, hvis Fader, Peder Lund, var Byfoged i Korsør. Han kom i Odense Skole 1717, deponerede derfra 1727, gik derefter i 2 Aar paa Gymnasiet samme Steds og sendtes derfra med Testamonium af Professor Søren Andersen til Universitetet. I Maj 1730 tog han Examen philosophicum og Baccalauri Graden. Derefter vendte han hjem til Odense, hvor han blev Huslærer hos Borger- og Politimester, Etatsraad Erik Torm. I November 1733 tog han Examen under Professor Hans Stenhuck og Professor Marcus Wølbite, hvilken sidste prøvede hans Prædikemaade. I samme Aar fik han af Oberst Rabe v. Kalkreuz Kaldsbrev paa Gyrstinge og Flinterup Menigheder, naar daværende Præst og Provst Hr. Peder Ladorph døde. 1744 blev han af Professor Thomas Naby kaldet til første Lektiehører i Odense, gik derfra til tredje Lektie, hvor han forblev, til han 1737 d. 7de Juni blev af Fru Ida Steel kaldet til Østerhæsinge. Den 21de s. M. blev han ordineret, og den 8de Maj 1738 blev han gift med Formandens Enke. I dette Ægteskab fødtes dem 7 Børn, 3 dødsfødte, 3 Sønner naaede ikke at blive et Aar, og kun en Datter, Else Hee, døbt 19de Juli 1742, overlevede Forældrene. Hr. Jakob Hee blev 1766 Provst over Salling Herred. Han døde 1771 og blev begravet d. 30te Marts s. A. Provstinde Hee blev begravet d. 11te December 1776.

11. Hr. Hans Peder Hansen Bachman. Han blev født paa Højerupgaard i Annerfognet d. 18de Oktober 1742 og var en Søn af Godsforvalter Hans Bachman. Han blev privat dimitteret til Universitetet 1759, blev Kandidat 1767, blev Kapellan hos Provst Hee 14de Marts 1771, ordineret den 31te Maj, efter at han d. 17de s. M. var kaldet til Sognepræst samme Steds. Den 2den Aug. 1771 holdt han Bryllup med Formandens Datter, Sfr. Else Hee. Han blev Provst over Salling Herred 1787. Han skrev en sjælden smuk Haandskrift og har ført Kirkebøgerne meget pynkteligt og nøjagtigt. — St. Stefans Dag 1774 fortæller han, at han jordede Husmand Jakob Hansen, der Dagen forud omkom i Querne af en Ildbrand, der opkom Kl. 5 Sulemorgen og fortærede Jakob Hansens og Anders Andersens Huse. — Han havde følgende Børn:

Erik Bachman, døbt 15de Septb. 1772, begravet 16de Juni 1791.

Helene Birthe Marie Bachman, døbt 8de Decbr. 1773, gift 8de Oktober 1790 med Hans Adolf Algerbet, Kapellan i Faaborg.

Johanne Jakobine Bachman, døbt 14de Decbr. 1775, gift 30te Marts 1792 med Sekretær i det udenlandske Departement Frederik Adeler Blohen.

Else Petrine B., døbt d. 4de Febr. 1778, gift 19de Maj 1797 med Faderens Eftermand.

Albertine Birthe Kirstine, døbt 1781 d. 16de Juli, begr. 24de Marts 1789.

Provst Bachman døde den 9de Oktbr. 1796, begravet 17de Oktober.

12. Hr. Beuthen Guler Sviger blev født d. 19de Juni 1769 paa Gislingegaard, der Hedes af hans Forældre, Justitsraad Erik Clausen Sviger og Marie Felten Schjøtt. Han blev Student fra Odense Skole 1785 og theologisk Kandidat d. 10de Juli 1795 med første Karakter. Som Student havde han i nogle Aar forrettet Høvertjeneste ved Nyborg Latinstole. Den 2den December 1796 blev han kaldet som Sognepræst til D. Højsinge-Hillerslev, og den

19de Maj 1797 havde han Bryllup med Formandens Datter, Else Petrine Bachman. Den 22de Juni 1798 fødtes deres første Søn, Hans Peter Sviher, der senere blev Præst her. Det var i en mærkelig bevæget Tid, han her blev Præst. Den forfærdelige store franske Revolution havde vidt omkring i alle civiliserede Lande vakt stærk Bevægelse i Sindene og delt Folkene i to Lejre, eftersom de betragtede Revolutionens Resultater for et Gode eller et Onde. Der gaves vel næppe det Hus i Landet, hvor der ikke var kommet den Følelse til Live, at ethvert Menneske havde Rettigheder som saadant og kunde forlange at faa dem respekterede. Det er nu viselig ogsaa sandt, men hvis denne Forderung tilfidsætter andres Ret, hvad den kun altfor let gjør i dens første Opblussen, faa kommer den til at tage sig ud som Trods og Raahed. Det er kun faa givet under saadanne Forhold at blive faste i Mildhed, og til deres Tal hørte ganske vist Hr. Sviher ikke. Hans Forhold over for sin Menighed kom ofte til at bære et Præg af Strængthed, der ikke godt passede for hans Stilling som Præst, men det var, som vi ovenfor have søgt at paavise, ikke faa meget noget, der laa i hans Naturel, som noget forkert, der fremkaldtes af Omstændighederne. Flere af hans Nabopræster paa samme Tid, havde ogsaa Ord for at være „strænge Herrer“. I sin snævrere Kreds som Husfader var han tværtimod hjærlig og omhyggelig ikke blot mod sin egen talrige Børneflokk men ogsaa mod de mange, der i hans Hus fik en omhyggelig Opdragelse. Han døde 8de September 1838 om Morgenen Kl. 6; han havde da været Præst her i 42 Aar. Hans Son og Eftermand, der har indført Dødsfaldet i Kirkebogen, tilføjer: „Som sin kjære Menigheds mangeaarige Præst, Lærer og Ven tog han dens bedste Velsignelser med sig i Graven.“ Hans ~~Enke~~ døde i Kjerteminde 19de Marts 1850.

13. Hr. Hans Peter Sviher blev som ovenfor sagt født her og opdraget sammen med flere unge Mennesker, der privat bleve dimitterede til Universitetet 1816. Han blev Kandidat d. 18de Oktbr. 1822 med første Karakter.

Den 22de September 1826 blev han residerende Kapellan i Bøsser; den 25de Febr. 1829 forflyttet som Sognepræst til Roldby, hvor han blev udnævnt til Provst over Samso Herred d. 29de April samme Aar. Den 9de Februar 1836 blev han forflyttet til Nykjøbing paa Sjælland, hvorfra han atter d. 6te November 1838 efter Faderens Død blev kaldet til Østerhæsinge. Her blev han, til han den 1ste August 1841 blev kaldet til Stiftsprovst og Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense, hvilket Embede han den 14de September 1857 ombyttede med Odense Frue Kirkes Præstekald. Han døde d. 29de April 1871. Den 28de Juni 1845 var han af Kongen bleven udnævnt til Ridder af Dannebrog. Han var gift med en Slægtning, Elise Henriette Ploen, Datter af Gehejmelegationsraad Frederik Adeler Ploen. I dette Ægteskab havde han 5 Børn, 3 Sønner og 2 Døtre.

14. Hr. Hans Agerbek var en Søn af Hans Adolf Agerbek, der som Kapellan i Faaborg den 8de Oktober 1790 i Østerhæsinge Præstegaard blev gift med Helene Birthe Marie Bachman. Hans Agerbek blev født i Skydebjærg, hvor Faderen da var Præst, den 1ste Februar 1798. Han mistede sin Fader, da han var 1½ Aar gammel og Moderen ved 7 Aars Alderen, hvorefter han kom til Østerhæsinge Præstegaard og der fik en god Opdragelse og Undervisning sammen med Præstens egne Børn. 1816 blev han Student. Den 22de Juli 1822 blev han Kandidat med første Karakter. Den 19de Marts 1823 blev han personel Kapellan hos Provst Lemvig i Bemmelev, hvorfra han den 23de Februar 1827 blev forflyttet til det residerende Kapellani i Thisted. Samme Aar den 21de April blev han i Østerhæsinge Præstegaard gift med Marie Frisenberg, Datter af Johannes Frisenberg til Gislinggaard. I dette Ægteskab havde de 3 Børn, hvoraf en Søn døde som Barn, en anden Søn i ung Alder. Datteren Susanne Helene blev 16de Maj 1855 gift i Østerhæsinge Præstegaard med Magnus Christian Lund Poulsen, den Gang Læge i Lemvig. Hun døde i Østerhæsinge Præstegaard 13de Septbr. 1862 og efterlod sig en

lille Datter, der opvoktede i Bedstefaderens Hus. — Den 5te Marts 1830 blev Agerbek Sognepræst i Bredstrup, Vejle Amt, hvorfra han fire Aar senere forflyttedes til Espe og Bantinge i Thy, og 30te September 1841 til Barn-domshjemmet i Østerhæsinge. Her brændte Præstegaarden tillige med flere andre Gaarde og Huse Natten mellem den 9de og 10de December 1843. Arkivet, Kirkebøgerne indbefattede, frelstes ved Agerbeks Omhu; hans egen fortrinlige Bogsamling blev i Luerne. Den 1ste Marts 1854 døde hans Hustru. Paa Kong Kristian den niendes Solvbryllupsdag d. 26de Maj 1867 blev han Ridder af Dannebrog. Han døde d. 13de Septbr. 1869 og blev d. 20de s. M. jordet paa Østerhæsinge Kirkegaard under stor Deltagelse af de mange, der havde ham kjær.

Der udkom ved denne Lejlighed et lille Skrift „Præsten Hans Agerbeks Minde“, indeholdende foruden de ved Fordefærden holdte Taler en fortrinlig Levnedstegning af Agerbek, skrevet af hans Plejebroder, Stiftsprovst Sviger. Til dette Skrift henvises. Derfor endnu kun dette om Agerbek, at han i sine sidste Aar paa Grund af Svagelighed antog til sin Medhjælper en ung Mand, Wilhelm Axel Bah. Og ligesom Agerbek ved sit barnlig-fromme og gudhengivne Sind, sin jævne og fattelige Maade at udlægge Evangeliet paa, havde samlet Menigheder i sine Kirker, der nærrede den dybeste Højagtelse for deres gamle Præst, saa slog den unge Medtjener fuldstændig ind i hans Spor, og den stadige Kirkegang og aandelige Vækkelse, som Agerbek i sine unge Dage havde fremkaldt, er endnu den skønneste Prydelse i Hillerslev og Østerhæsinge Kirker.

Wilhelm Axel Bah var født den 10de Avg. 1836 i Alsens, hvor hans Fader var Skibsfører, men senere Landmand i Jylland. Fra Aarhus Skole blev han 1854 Student med bedste Karakter og 1859 Kandidat, ligeledes med bedste Karakter. Han tilbragte nu 5 Aar som Huslærer paa Holsteinborg, kom saa i Efteraaret 1866 til Østerhæsinge og blev ordineret i Januar 1867. — Efter Agerbeks Død søgte man om at faa det store Sognefald delt i

to selvstændige Embeder. Man troede tillige, at der derved var Mulighed for at beholde Nzel Bay som Præst. Dette af Menighederne fremsatte Ønske blev kun opfyldt derhen, at der af Rådets Indtægter aarlig henlægges en større Kapital for engang i Tiden at kunne kjøbe en Præstegaard i Hillerslev Sogn, og de Præster, som efter Agerbet kaldes til Østerhøjsinge, ere kun under denne Betingelse midlertidige Sognepræster for Hillerslev.

I Juli 1870 blev Bay kaldet til Sognepræst og Førstelærer paa Thuro, hvor han døde det følgende Aar.

15. Hr. Carl Edvard Thorup blev saaledes Agerbets Eftermand. Han er født i Ribe den 17de November 1818. Hans Fader var den som Skolemand og Historiker højt fortjente Professor Dr. phil. P. N. Thorup, Rector ved Latinstolen i samme By. Moderen var Frederikke Dorothea Abramovig, en Datter af Slotsforvalter Jakob Abramovig i Kiel. Fra Latinstolen i Ribe blev C. E. Thorup dimitteret 1836 og fik til Examen artium første Karakter. Til Embeds-examen den 4de Juli 1841 fik han ligeledes første Karakter, og den 31te s. M. blev han konstitueret Adjunkt i Ribe, hvor han henved to Aar senere fik fast Ansættelse. Han blev Præst i Borde, Tjffbæk og Romlund i Viborg Stift den 26de Maj 1852, blev 1856 Provst over Rinds og Nørhng Herreder. Den 15de Oktober 1862 blev han forflyttet til Besterhøjsinge og Sandholts-Byndelse, hvor han 1867 blev Provst over Salling Herred. Den 12te Januar 1870 modtog han Kaldet som Sognepræst til Østerhøjsinge og Hillerslev, hvorfra han den 20de Marts 1879 blev forflyttet til Skuldelev og Selsø i Sjælland. Den 28de Januar 1876 var han bleven udnævnt til Ridder af Dannebrog. — Som Lærer ved Latinstolen blev han den 10de Marts 1850 gift med en Datter af Amtsforvalter Justitsraad Bertelsen, Emilie Henriette Kristiane B., der døde den 11te August 1853. Den 15de Marts 1855 indgift han Ægteskab med Betty Julie Karoline Kruse, Datter af Procurator Chr. W. Kruse, af hvilket Ægteskab lever 2 Sønner og 4 Døtre.

16. Hr. Julius Sophus Emil Juul, Sognepræst paa Strynø, blev 23. Juni 1879 kaldet til Præst i Provst Thorus Sted.

3. Degne og Skolelærere.

Allerede fra gammel Tid af, da Mester Jakob Madsen, den tredie evangeliske Biskop i Fyen, foretog sine grundige Visitationer i Stiftet — det er nu omtrent 300 Aar siden, var der en fast Sædedegn med Bolig og Jord i Østerhæsing. Hans Navn var Anders Povlsen eller Anders Skomager. Vi have allerede foran haft Lejlighed til at støde sammen med denne Degn, idet han 1597 indgiver en Klage til Biskoppen over sin Sognepræst, Hr. Hans Knudsen. Anders Povlsen ansattes som andre faste Sædedegne til at give Skolebørn til Faaborg Skole og lovede ved Visitationen 1594 at give 4 Skpr. Byg. Han fandt sig dog ikke tilfreds i Østerhæsing, thi han gav i Aaret 1600 den befalede Kjendelse til Nyborg Slot med 2 R 4 B for at faa Lov „til at fare“, og han drog saaledes s. A. til Svendborg.

Efterretningerne om de nærmest følgende Sædedegne i Østerhæsing ere mangelfulde. Senere hen ved den Tid, da Sognene bleve forenede under en Præst, betjente ogsaa en Degn begge Menigheder. Saaledes var Niels Nielsen Hee, der døde den 4de Decbr. 1727, Sogndegn til Østerhæsing og Hillerslev. Han var gift med Marie Buchholtz og boede i Østerhæsing. Medens Skolelæreren Gabriel Bølle i Hillerslev tillige overtog Degnetjenesten dersteds, blev

Lars Iversen Bang Degn i Østerhæsing. Han havde en ringe, brøstfældig og skrøbelig Bolig. I sit Ægteskab med Katrine Sofie Boesdatter havde han 6 Børn, hvoraf Sver Larsen Bang blev mathematisk Instrumentmager; Boe Larsen B. kom i Kjøbmandslære i Slagelse; Margrete Katrine blev gift med Kjøbmd. Winding i Fa-

borg, og Anne Kirstine blev gift med Estermanden. Lars Bang døde den 23de Marts 1774.

Bernt Holmsted var Degn i Østerhæsinge i henved 40 Aar. Han var to Gange gift. Efter Ane Kirstine Bangs Død giftede han sig med Ingeborg Truelsdatter, der 58 Aar gl. den 30te Marts 1818 som Enke efter Holmsted giftede sig med Karl Frederiksen, der tjente Hans Hansen i Østerhæsinge. Bernt Holmsted blev begravet den 16de Januar 1814, 69 Aar gammel.

Christen Nielsen Østergaard var Degn og Skolelærer i nogle og fyrgetyve Aar. Han var gift med Valborg Kirstine Hansdatter. De havde 7 Sønner og 2 Døtre. I Østergaards Tid afbrændte Degneboligen ved den ulfkelige Ildbrand, der overgik Byen 1843. Den 4de Oktbr. 1855 døde hans Hustru og et halvt Aar senere, den 28de Maj 1856, fulgte han hende i Døden. Han var 74 Aar gammel. Herefter blev

Søren Brøndum kaldet til Degn og Skolelærer i Østerhæsinge d. 4de April 1856.

Kistrup Skole

blev bygget paa Arrestovs Enemærke i Kistrup Skov og har den Mærkelighed, at dens Distrikt omtrent falder sammen med det gamle Sogn Suale; der mangler lidt, der nu hører til Gjærup, og det har en lille Smule for meget fra Vesterhæsinge. Den første Lærer her ved Skolen var

Christian Nicolajsen Ripper, der den 24de Oktober 1814 blev gift med Ane Racine Jensdatter og havde med hende 3 Børn, 2 Sønner og 1 Datter. Ripper døde 1837 og efterfulgtes af

Jes Frellesen, der 5te April 1838 holdt Bryllup med Rippers Enke, hvilket Egtefælle var barnløst. Han tog sin Afsted 1864 og efterfulgtes af

Søren Sjørgensen, der den 23de April 1864 blev kaldet hertil.

III. Ufsnit.

Arrestov med dens ældre og nyere Historie.

1. Det gamle Arrestov. 2. Jakob Hardenberg. 3. Rosenfrangerne og Mogens Høeg. 4. Jørgen Steel og hans Familie. 5. Greverne Schaffaligky de Muckadell.
-

1. Gaardens Navn skreves i ældre Tider *Arneæs hugh* (o: *Arvestov*). Men *Arve* var i det oldnordiske Sprog Navnet paa en Græsart, der formodentlig har hørt til Starflægten. (Jævnfør *Njals Saga* Kap. 124, hvor der fortælles om gamle *Svunn*, at hun tog en Stok og pryglede *arfasatuna* (o: *Arvestakten*) og ønskede, at den aldrig maatte trives). Det er det samme Forhold, der træder os i Møde fra alle gamle Borge, at Navnet hidrører fra en eller anden Mærkelighed ved Byggepladsen, som *Bregentved* (*Bregnestoven*), *Gjelskov*, *Vindskov*, *Hvidkilde*, *Rødkilde* o. s. v. At opkalde Herregaardene efter Gjerne skriver sig først fra en senere Tid. Et lignende Forhold finder jo forresten Sted ved vore Landsbyer.

Det ældste Arrestov laa paa den vestlige *Perdeholms* (o: *Hesteholms*) *Nordspids*. Paa de tre Sider har Gaarden været beskyttet af en Arm fra Søen — om Vinteren staa Engsladerne endnu under Vand — paa den fjerde Side var der dobbelte Volde og Grave. Voldstedet har en

Omkreds af omtrent 500 Alen. Den yderste Vold, af hvilken noget er bortgravet, er endnu saa stejl, at man ikke uden Møje kan bestige den; ovenpaa er den saa smal, at to Mennesker næppe kunne mødes. Den indre Vold er næsten udjævnet i Gravene. Ved Afgravning paa Voldpladsen er fundet en Mængde Tag- og Mursten, hvis Form og Beskaffenhed tydelig vise, at vi her have med en Bygning at gjøre, der er opført, medens Teglblænderiet var i sin Barndom. Videre er der fundet en Del Færntøj. Større og mindre Stykker forfullet Træ findes mellem Murstenene og stadfæste saaledes tydelig nok den gamle Efterretning om Borgens Odelæggelse ved Id.

Hvad man ved om denne Borg er, at den paa Kong Valdemar Sejers Tid ejedes af Dronning Dagmars Hofmester Knud Urne, der levede 1210 og var gift med en Glob, der kom med bemeldte Dronning her i Landet, hvoraaf Adeler slutter, at hun var af de Globber med Ornen i Vaabenet. (Adelers Manuskript, Lykkesholms Archiv.) Fra ham kom Gaarden til Kongen, der maatte betragte som en vigtig Besiddelse denne Borg, der laa midt i en stor Stovegn og umiddelbart ved Aaen, der til den Tid sikkert har havt stor Betydning som Vandvej. (Om Odenseeaens Betydning som Vej til Dens Indre se Biskop Engelstoft Odense Byes Historie 2. Udgave S. 13—14). Som et mærkeligt Minde fra hin Tid, da Alaløbet var den vigtigste Vej, kan jeg ikke andet end betragte en Dannelse af Menneskehænder i Nærheden af det gamle Arrestov, der synes at have været en Havn for den Tids smaa Skibe. Fra hine Tider ere ogsaa de Stanser og Volde talende Minder, som findes en lille Mil nordligere ved Aaen i Nærheden af Erikshaab, som foran Side 50 ere omtalte. Borgens Vigtighed fremgaar ogsaa noksom af Datidens magre Annaler. Efter Kong Valdemars Død kom Borgen med meget andet Gods til at tilhøre Hertug Abel, der her havde en Besætning, der plyndrede og brændte i Omegnen i Broderkrigens Tid. Dette foranledigede, at Kong Erik i egen Person drog for Borgen, indtog og afbrændte den 1247, som den gamle Annalist fra

Esrom beretter (Langebets Scriptores I, 245). Man fejler næppe ved at formode, at Arreskovs Fald tildels var foranlediget ved en Opgroen af Landet eller Sænkning af Vandet i Søen, thi da Arreskov nogle Aar senere af Abel blev overladt til den navnkundige Partigænger Henrik Wemeltorp,^{*)} opførte denne den nye Borg et godt Stykke vestligere paa en spids Odde, der stød sig ud i Søen. Henrik Wemeltorps Borg har vissefelig været en Bygning, der var et værdigt Vidnesbyrd om Bygherrens Rigdom og Magt. Murstenene have haft en smuk Form og bestaa af et fortrinligt Materiale, ligesom Kalken har været særdeles god og endnu binder godt. Paa de tre Sider, Nord, Vest og Syd, har Slottet været beskyttet af Søen, medens den fjerde Side har været skjærmet af en Vold, der nu næsten er bortført, og to meget brede og dybe Grave. Der har uden for den yderste Grav været fundet Bygningsrester, der gjøre det sandsynligt, at der har været et Udenværk. Slotstøtten er omtrent 200 Alen lang og 100 Alen bred, og skjønt mange Mursten deraf ere brugte som Vejstyd, hæver den græs- og skovklædte Ruin sig endnu mægtigt over sine Omgivelser.

Der hvilede en uheldig Stjæbne over dette stolte Slot. Fra Wemeltorp kom det til den yngre Hertug Abel, der overdrog det til Rigsdrosten Peder Findsen Gynde (Stensstrup Studier over Kong B. Fordebog 37). Denne Herres sidste Færd fortælles omstændelig af Hvitseldt (Danmarks Riges Hist. Tom. 1, 263 og 64, Folioudgaven). Paa den før de danske Vaaben uheldige Slag Aften (28de Juli) 1261 vare han og Sver Tagesøn (Rigsmarsken?) Anførere for Kongens Hær imod Hertug Eriks Holstener. Det danske Fodfolk havde nogen Fordel, men Rytteriet med begge Hærførere flygtede, og dermed var Dagens Stjæbne afgjort. Den unge Konge og hans Moder toges til Fange; Erke-

^{*)} 1257 overlod Kong Abel sit fjerde Arvegods, Svendborg, Arreskov og andet mere til H. Wemeltorp (Suhm D. Historie 10, 182).

biskop Erlandsen kom igjen ind i Riget og udvirkede, at Dronningen fik et haardere Fængsel. Hvitfeldt formoder, at de to Hærførere vare Forrædere, men hvad han ellers fortæller om deres Færd thder ikke derpaa. Saaledes vidste de paa en lige saa dygtig som behændig Maade at udfri Biskoppen af Slesvig, Kongens og Dronningens tro Mand, af sit Fængsel hos Hertugen, hvad der meget harmede denne og de mod Kongehuset fjendtlige danske Prælater. Naar Dronningen senere lod dem forraske ved den ny Droft, Mathias af Flortop, og skjænkede dem Forrædernes haanlige Død i Galgen ved Nyborg Slot, var det vel nærmest for at finde et Sonoffer for sit forsmædelige Fangenskab. Efter Dronningens Ordre drog Riggsforstanderen, Hertug Albrekt, for Arreskov, som han indtog med stormende Haand og lod nedslaa til Grunden.

Fra denne Begivenhed (1263) skriver sig vist Nedlægningen af det store Antal Mønter, der 1840 bleve fundne ved Grøftegravning paa Østerhæfinge Mark. Møntstykkernes Alder stemmer godt hermed, idet de ældste ere fra Kong Valdemar Sejers Tid, medens der ingen yngre forekommer end fra Kong Christoffer den første's Dage. Det er kun Smaaamønter af ringe Værdi, og det har sikkert været enten Kongen eller Droftens Krigskasse, som en Mand har skjult, men ikke været saa heldig at slippe derfra med Livet, saa han kunde nyde godt af sit Rau.

2. I de næste to hundrede Aar fjendes intet til Arreskovs Skjæbne. Som Gods, der havde tilhørt en henrettet Forræder, maatte det jo falde til Kronen. Men i det femtende Aarhundrede nævnes et Par Ejere eller Beboere af Gaarden: Tue Hardenberg 1426 og Jep Tvesen 1453. Den sidste var efter D. Aftl. 6, 795 en Brydes Søn, men det er vel ogsaa utvivlsomt, at han var en Søn af Tue Hardenberg, der har et for en Bryde mærkeligt Navn, og som jeg

snarere vilde formode hørte til den bekendte gamle Adels-
slægt, der førte dette Navn.*) Saa meget er da aldeles
vist, at den Fløj af det nuværende Arrestov, der ligger ud
til Søen, maa være mindst saa gammel. Det er en an-
seelig Vænge, 59 $\frac{1}{2}$ Alen lang og 16 $\frac{1}{2}$ Alen dyb med en Mur-
tykkelse af 1 $\frac{1}{2}$ Alen. Den har mod Syd havt et Taarn,
hvis Windeltrappe til den seneeste Tid har været bevaret;
den har ogsaa havt Udfaldsgange og har hvælvede Kjældere.
Som den nu staar, restaureret og moderniseret, dog uden
sit Taarn, er den dog et herligt Mindesmærke om Bygnings-
konsten i det 15de Aarhundrede; men hos Beskueren frem-
staar der rigtignok en temmelig stærk Tvivl om, at sliq en
Bygning rejstes for en Bryde, det vil sige Forvalter.

Imidlertid er Jakob Hardenberg den første af
Slægten, om hvem det kan bevises, at han var Ejer af Arre-
stov. Han blev ogsaa Ejer af den ved den Tid ikke meget
betydelige Gaard Hvedholm, og ved Giftermaal med Torben
Billes Datter, Edele V., (ved 1516) fik han Sandholt,
som han beboede. Hans Frue stjænkede ham før sin Død
en Søn, der overlevede hende længe nok til at gjøre
Faderen til eneste Arving af hendes betydelige Fordegods.
Han arbejdede heldigt paa at udvide og befæste sine Be-
siddelser og Herligheder. Den 24de November 1524 fik han
Forlehningsbrev paa Faaborg By. Til Hvedholm lagde
han mere Jord og den store Eng, Horne Dam, hvorom
han 1532 fører Strid med Didrik Dwigou. Samme Aar
havde han Strid med en af Kronens Bønder, Sep Lavridsen
i Horne, om en Ager i Bjerne Mark, som denne brugte,
men som Hardenberg paastod tilhørte en af hans Bønder.
(Fr. 1stes Regist. ved Erslev og Mollerup.) Niels Bild til
Kavnholt, Ejer Eritsen til Rakkebolle, Claus Olsen til
Fjellebro og Knud Oken til Rødkilde fik Kgl. Befaling at

*) Adelslexikonnet lader Familien Hardenberg indvandre med Chri-
stoffer af Bavern 1489, medens D. Atl. 3 lader den være bosat
paa Skjoldemose 1365.

hende i Sagen, men denne blev dog først senere afgjort til Fordel for Hvedholms Ejere. Den 13de April 1532 fik han Kongens Stadfæstelse paa et Pergamentsbrev, som Prior og menige Konventsbrødre i Hellig-Nauds Klosteret i Faaborg havde givet ham paa Husbondehold, Forsvar og anden Herlighed over deres Kloster og Tjenere, som de havde undt ham for Livstid. Munkene vare dog allerede fra 1530 borte fra dette Kloster, der fremtidigt virkede som Hospital og senere lagdes under det store Hospital i Odense.

Det er bekjendt nok, hvorledes Præsten i Svaninge, Hans Madsen, i Grevens Tid frelst Hardenbergs vorlige Gods, saa denne Bedrift skal ikke her omtales; kun skal jeg paapege en naturlig Løsning af det omtvistede Spørgsmaal, hvor den Herregaard laa, hvorfra Hans Madsen brød ud og over Vandet undkom til Horne. Den laa sikkert nok i Faaborg og var det Klingenberg, der i et Par hundrede Aar omtrent beboedes af Adelsfolk. Gaardens Have gik ned til Sundet, og herfra var Flugten til Horneland ikke vanskelig, ligesom en Humlestige paa denne natlige Færd let kunde falde ham i Hænderne. Gaarden ejedes tilmed nok af Hardenberg, i alt Fald af hans Enke, der en Tid beboede den, og fra hvem den kom til Sviger sønnen Erik Rud.

1541 er Jakob Hardenberg Rigsraad og bliver i samme Aar Stiftslehnsmand paa Odensegaard. 1542 giver han 5 Bøndergaarde, hans anden Hustrues Fædre havde lagt til Klofretet i Faaborg, til Odense Hospital, dog saaledes, at hvis denne Stiftelse hæves, skulle hans Arvinger have Ret til at tage dem tilbage. — Samme Aar døde han og blev begravet i St. Hans Kirke i Odense. — Med sin anden Hustru, Sophie Lykke,*) havde han 3 Døttre, Edel, Anna og Helvig.

3. Helvig Hardenberg blev i sit attende Aar gift med den rige Erik Ottesen Rosenkrantz til Kjørstrup paa Taa-

*) Om denne Dames Fataliteter efter Mandens Død henvises til Sotildes Bog over Brahetrolleborg.

singe og mange flere Godser (navnlige ejede han store Besiddelser i Norge). Han var en Søn af Otto Rosenkrantz til Boller og Fru Margrete Ganz. Det unge Egtepar tog Bolig paa Arreskov, der næppe tidligere til Stadighed har været beboet. Erik Rosenkrantz tog sig nu ogsaa for at samle den under Arreskov hørende Jord til et Enemærke. Der er i Arreskovs Archiv bevaret et Pergamentbrev, hvori Hans Jensen i Bøjstrup, Herredsfoged i Salling Herred, med Befeglingsmænd gjøre bitterligt, at Tirsdagen næst for St. Olaf regis Dag 1568 havde Hans Lindegaard i Nabylund paa Erik Rosenkrantzes Begne delt 12 Ejere til at stene om Arreskovs Enemærker. De tolv Ejere: Niels Bonde i Naby, Lavrids Vyhinge i Pejrup (d. v. s. Pejrupgaard), Rasmus Pederfen i Naby, Niels Jensen *ibid.*, Jens Knudsen og Mads Fjindsen i Højerup, Mads Hansen *ibid.* Hans Madsen, Peder Knudsen og Rasmus Knudsen i Tørringe, Mikkel Jensen og Niels Fjindsen i Sallinge fremstode og forklarede, at de beghndte i Søbrynet mellem Arreskov og Flelinge og gif langs det gamle Skjæl til en Ellestub i Louensmose, det indstenede de til et ret Enemærke for Arreskov og satte Arreskovs Tærn og Holmeklosters Tærn paa Skjæltræerne*).

1568 opførte Fru Helvig „det Stenhus næst Luedam“, det er den østlige Fløj, som paa Tegningen ses til Højre. Den præsenterer sig strax som en smuk Bygning fra Frederik den andens Tid. Gavlen er dog ny; indtil for en halv Snes Aar siden dækkedes den af et Halvtag, der naturligvis ikke kan have været det oprindelige; omtrent som den nu staar, maa den have set ud, da den stod færdig i Fru Helvigs Dage.**)

*) Ejere 5: jordegne Bønder, hvis Hverv det var at sværge og skille imellem Tost og Fortaa, Tofte og Agerland, Skov og Agerland, Ager og Høfde og Kongens Hærstræde. Nydse Lov 1 Bog, Kap. 52.

***) Det østre Hus har en Længde af 51 og en Dybde af 15 Alen. Man tør dog formode, at nogle af Gavlprydelserne, der nu findes, næppe høre med til den oprindelige Stil.

omtalt, har vistnok ogsaa da faaet en Overbygning og Gavl tilsvarende Fru Helvigs Bygning, hvorved er fremkommen den Række Buezirater, der gaar henover Binduerne i 2den Etage, men som meget ilde harmonerede med Bygningens Sjørnezirater, der tydelig ses paa Tegningen; Buezirater manglede naturligvis ogsaa aldeles paa Bygningens Sidenure jaavel som mellem første og andet Stokværk i Gavlen og viser os tydelig nok, at vi her have en Bygning for os, der er langt ældre end Fru Helvigs Dage og Renaissance-tiden. Det falder vist enhver Bestuer af Tegningen i Øjnene, men det ses endnu tydeligere af Bygningens Fundament, Murstensskifte, endogsaa Materialet er et andet. I Tidens Løb har det vestre Husets Gavl været skjæmmet af et Halvtag, der — som det ses — nu ogsaa er borttaget og erstattet med en Gavl fra Renaissance-tiden, maaste som i Fru Helvigs Dage. Ved Restaurationen for nogle Aar siden blev den forhøjet med en Halvetage (Mezzanin-Etage). 1573 forbandt Erik Rosenkrantz de to Huse med en Portfløj, der har en Dybde af 10 Alen. Den ses ikke paa Tegningen, men er opført i samme Stil som det østre Hus. Sydsiden har sikkert været lukket med en Mur; det søndre Hus og Taarnet ere forholdvis ny Bygninger. Det søndre Hus var opført af daarligt Materiale, Murbrokker og simple gule Sten, muret i Ver. Taarnet er god Bygning. Den nuværende Greve har ombhgt Fløjen saa godt som af nyt. I Porten har Erik Rosenkrantz og Frue ladet indsætte en Sten med Billede af den hellige Trefoldighed, hvorunder læses:

„Hjelp the helligh Trefoldelighed.

Var teg for Styld, Løgen, løst Vefnet, Parlament och Rif, eller tv bortkaster thin Erre Helbrede och maffe Lif. Arrestov funderit som den nu stahr ArMDLVIII (1558) Erich Rosenkrantz lod sete thete Borthus och Stentafle Anno MDLXXIII Det Stenhuss nest Tvdam er bigt Ar MDLXVIII. Frv Helvig Hardenbierch“.

Baade Hovedbygningen og Væderne vare befæstede med Grave og Bastioner; det var jo kun saa kort siden, at de

ufri Stænder havde vist, hvad de kunde gjøre ved Herreborgene. Af Fru Helvig er der anbragt et Billede over Indgangsdøren fra Porten; det er skøabeligt, af Træ og Gips i ophøjet Arbejde. Figuren er meget slet proportioneret og har ganske bestemt aldrig lignet noget Menneske, men Ansigtet gjør Indtryk af at ligne; det ligner ogsaa Billedet paa Vigstenen i Kirken. Klædebragten giver ogsaa med nogen Moderation et Billede af Datidens Mode.

Erik Rosenkrantz og Fru Helvig havde følgende Børn:

Sofie Rosenkrantz, der 1ste Marts 1579 blev gift paa Roldinghus med Brede Ranzau. Hun døde 1594 og blev den 6te Februar begravet af Biskop Jakob Madsen.

Margrethe Rosenkrantz døde paa Arrestov om Eftermiddagen den 22de Maj 1577.

Anna Rosenkrantz blev født 1565. Hun blev den 4de Oktober 1584 i Svendborg viet til Franz Ranzau til Schöneweide. Den 30te August 1585 blev hun paa Arrestov forløst med en Søn, der fik Navnet Erik Ranzau. Hun døde 1618.

Jakob Rosenkrantz blev født paa Sandvig ved Bergen den 14de Oktober 1567.

Erik Rosenkrantz var Rigsraad og Ridder. Som Lehusmand paa Bergen tog han hæderlig Del i Syvaarskrigen mod Svenskerne, da han 1565 hjalp den tapre Evert Wild, Lehusmand i Trondhjem, at drive Tjenden ud af Norge (Hulbergs D. S. 2, 449). Han døde paa Arrestov d. 8de November 1575. Hans Lig blev bisat i Østerhæfinge Kirke den 5te Februar 1576.*)

Fru Helvig overlevede i mange Aar sin Husbande og styrede sit Fordegods med megen Kraft og Dygtighed. Som de fleste andre Gudsbedfiddere foretog hun adskillige Wagesjifter med Kronen, hvorved hun afrundede sine Besiddelser, blandt andet ogsaa Arrestovs Gods.

*) En Del af disse Angivelser skyldes Ejler Brodenhujes Kalenderoptegnelser i Saml. t. Fyens Topografi og Historie 6te B.

Hvorledes Samtiden domte om hende fremlyses af følgende Sng.

Da Præstegaarden i Bregninge paa Taafinge nogen Tid før 1577 afbrændte, fik hun Præsten i Landet Sogn, Hr. Niels, til ogsaa at besøge Gudstjenesten i Bregninge, og i Begyndelsen med Provstens Minde, men da hun ikke gjorde Mine til at opføre Præstegaarden men uden videre lod Hr. Niels vedblive at forrette Tjenesten, satte Provsten sig i Bevægelse, som det ses af følgende Tingsvidne:

„Den 11te Februar 1577 vare Kasmus Skriver, Borgmester i Svendborg, Oluf Bang, Bonde Lavridsen, Mikkel Duffen, Raadmænd, Morten Bradholst, Borger samme Steds, og Lavrids Skriver, Nyl Wifferts Tjener paa Nyborg Slot, Vidne til, hvad Ord Hr. Hans Eskildsen til Frue Kirke i Svendborg, Provst i Sunds Herred, og Hr. Niels i Landet havde med hinanden. Da beklagede Hr. Niels sig, at en haard Byrde var lagt paa ham, idet han skal gjøre sin Tjeneste til Landet Sogn og Bregninge Sogn, og han ønskede, at Gud skulde straffe den her i Verden og bevare Sjælen, der først var Marsag til, at han nogen Tid i sine Dage kom udi samme Tjeneste, hvorhos han var begjærendes, at Hr. Hans som hans Provst, der havde paalagt ham denne Tjeneste, at han igjen vilde fratage ham den. Hr. Hans svarede ham, at han vel efter Bispens Befaling havde befalet ham nogen Tid at forrette denne Tjeneste, indtil han kunde forhøre sig om en anden Person; dette var ogsaa sket, men Hr. Niels havde endda forestaaet Kaldet. Vilde han nu endelig være forskaaet for den Umage at forestaa samme Bregninge Kald, da vilde han gjøre den største Flid dertil hos Øvrigheden, at han kunde faa Lov til at forhøre sig om en Person.

Ordene ere satte saaledes paa Skruer i dette Tingsvidne, at den uindviede umulig kan faa Mening ud deraf, men et samtidigt Brev fra Provsten til Biskoppen taler mere uforbeholdent; der ndtales deri: „at Gud nu endelig har rørt Hr. Nielses Samvittighed, saa han fortryder den Handel med Bregninge, og Provsten beder derfor Bispens, at han vil

opfordre den gode Frue, at hun vil lade være med at trænge ind paa den stakkels Mand, men at hun vil give sit Bidrag til, at Præstegaarden kunde blive opbygget paa et belejligt Sted, og at den almægtige Gud maatte nyde nogen Part og Del iblandt det meget Gode, han hende forlenet har (Original i Bispearkivet).*)

Den 2den April 1581 døde hendes Søster, Fru Edle, Enke efter Frank Wille til Hvedholm, hos hende paa Arrestov.

Den 6te August 1588 fik Fru Helvig den halve Part af Hindema ved Indførsel i Boet efter Frants Urnes Død for Wenge, han havde været hende skyldig. Hun overdrog den til Svigersønnen Brede Rangan, der afkjøbte Claus Urne den ham tilhørende Part (Abelers Manuskript i Lykesholms Archiv).

1599 skulde hendes Søn Jakob Rosenkrantz fejre sit Bryllup med Bernille Gyldenstjerne, født 13de Decbr. 1576, Datter af Henrik Gyldenstjerne til Aagaarde og Fru Mette Rud. Festen skulde holdes i Odense i en rig Borgers Hus, som Stik og Brug var. Det var Richard Knudsen Seeblad, der, som gift med den navnkundige Oluf Baggers Datter Lisbet, sikkert nok indtog den første Plads blandt Odense Byes Handelsførster, der var udset til denne Ære. Fru Helvig rejste derud for at have Djesyn med, at alting blev ordnet paa en Maade, der var hendes Stand og Formue værdig; men under Arbejdet hermed blev hun syg og døde i Seeblads Hus den 14de Juli 1599. Bryllupet fandt dog alligevel Sted den 17de Juli, men Dødsfaldet gjorde sikkert nok Skaar i Glæden. Den 24de Juli var der atter en stor Forjæmning af Adelsfolk tilstede i Odense, thi den Dag blev hendes Lig med et stort Følge af den talrige fynske Adels fort til Arrestov, hvorfra det den 23de August blev flyttet til Østerhøisinge Kirke og nedsat i Kapellet ved Siden ad hendes Mandes.

*) Som bekjendt frugtede dette slet ikke. Landet og Bregninge vare i mange Aar forenede.

Jakob Rosenkrantz til Kjørstrup blev nu ogsaa Arrestkøvs Ejer. Han var Lehnsmænd over forskjellige Lehn, saaledes paa Nyborg og Hagenstov Slotte. 1610—11 var han Gesandt i Sachsen og Brandenburg. Paa Arrestkøvs har han vist sjældent opholdt sig, og der mangler alle Vidnesbyrd om, at han har grebet noget ind i Godssets Bestyrelse. Hans Ridefoged var Niels Stougaard, der boede paa den Gaard i Byen, der ses paa medfølgende Kort. Han synes at have været en Mand af en vis Anseelse; han var saaledes Beseglingsmand paa Salling Herredsting. 1613 havde han paa sin Herres Begne en ikke umærkelig Retsjag med Haastrup Mænd. Disse havde hængt en Tyv paa Jakob Rosenkrantz Bondes Grund udenfor Falsled; den 16de Marts 1613 har han stævnet Johan Norby fra Tagermosegaard mod Vidne, en Mand i Falsled ogsaa mod Vidne og de andre Mænd i Falsled til at vidne i denne Sag. Næste Thingdag har han stævnet 4 Mænd i Haastrup, der fremkomme og love at ville tale i Minde med velb. Jakob Rosenkrantz inden fulde Thing efter Paaste eller lige Høringstid for dette Rettersted, der er sat paa hans Jord udenfor Falsled. Da de ikke efterkom deres Løfte, bleve de den 13de April fordelt for samme Galge og Rettersted.

Jakob Rosenkrantz og Frue Pernille havde følgende Børn:

Erik Rosenkrantz født paa Kjørstrup den 3die April 1600. Han blev trolovet med Kirsten Munk, Datter af Admiral Peder Munk til Sæbygaard og Sofie Brahe, men faldt i Slaget ved Luther am Varenberg den 27de August 1626.

Helvig Rosenkrantz født paa Kjørstrup 4de April 1601. Hun blev gift med den berømte Burchard Rud til Sæbygaard og Otterslev paa Laaland den 9de Juli 1620; deres Bryllup stod i Odense. B. Rud havde rejst udenlands i 12 Aar. Samtiden beundrede hans store Kjendskab til Agerbrug og Bygningskunst, og Menigmand holdt ham for en Troldmand. Deres Ægteskab blev barnløst. B. Rud døde 1647 den 20de Januar. Hans Enke besad Sæbygaard

til 1660, da hun tabte den i en Proces med Vene Rud. Siden boede hun paa Otterslev, til hun døde 1671.

Sofia Rosenkrantz blev gift med Anders Bille til Løgismoje, Damsbo, Søbo og fl. Gaarde, Danmarks sidste Rigsmarsk, hvis uheldige Skjæbne i den svenske Krig kun er altfor vel bekendt. Hun døde 1667, 63 Aar gammel og ligger begravet i Haarby Kirke.

Mette Rosenkrantz blev gift med Otto Brahe til Torbenfeld og Krogholm (i Skaane).

Henrik Rosenkrantz f. d. 13 Juni 1614 (se nedenfor).
Christence Rosenkrantz.

Margrete Rosenkrantz til Gundestrup var forlovet med P. N. Rosenkrantz, der faldt i den tyfste Tjende.

Anna Rosenkrantz til Brobygaard, født 10de September 1610, døde ugift 4de November 1645. Ved dette Dødsfald kom Brobygaard til Svogeren Anders Bille.

Edle Rosenkrantz til Søbo blev gift med Gabriel Laxman til Totterup og efter hans Død med Knud Ulfeld.

Bernille Rosenkrantz var gift med Gunde Rosenkrantz til Windinge, bekendt ved sin Lærdom og ved sin umilde Skjæbne. Fru Bernille optraadte ogsaa som Forfatterinde og har skrevet: „Guds Børns Tro og Tillid, som forlader sig Paa Retfærdigheds Konge I Drøvelse“, hvor de fremhævede Bogstaver vise Forfatterindens Navn: Bernille Rosenkrantz Jacobs Datter.

Jakob Rosenkrantz døde i Bergen 9de Juni 1616. Hans Enke gav 25de Febr. 1618 den for den Tid betydelige Sum 2000 Rd. til et Hospital i Østerhøisinge. Kapitalen hæfter ved Hovedgaarden, og Renten 5 pCt. skal uddeles til 6 Fattige i Hospitalet. Hun døde paa Stensgaard den 7de November 1622.

Henrik Rosenkrantz var ved Moderens Død et Barn paa 8 Aar. Ved det foreløbige Skifte fik han Arvestov udlagt i Arv. Godset administreredes i hans Navn. I Kirkens Regnskabsbog nævnes han 1625 som den, der har fæstet Kirketienden og er Kirkeværg. Selv opholdt han sig i 2 Aar hos sin Svoger Buchard Rud og var senere paa

Rejser for at uddanne sig.*) 1630 synes det endelige Skifte at være holdt i Kjøbenhavn, og det store norske Gods skal ved denne Lejlighed være bleven delt (W. S. Ruderne 2 B. 225). Henrik Rosenkrantz døde ugift i Frankrig 1633 af „Kopper og Sprinkler“ 20 Aargl. Ved hans Død udløste Søsteren Fr. Christence de øvrige Arvinger til Arrestov, til hvilken Gaard hun skrives saaledes i Kirkens Regnskabsbog, hvor hun endnu 1636 kaldes Jomfru; men Aaret efter er hun gift med Mogens Høeg, der da er Kirkeværge.

Den 14de Maj 1643 kjøber Anders Wille til Løgismose en Gaard i Højerup til sin Svoger, Mogens Høeg til Arrestov. Sep Oluffen beboede Gaarden, der skulde aarlig 1 Pd. Byg, 1½ Otting Smør, 9 Skp. Havre, 1 Jodernød, 12 Skp. Erritzpenge. Den 8de Juni kjøber samme Herre 1 Gaard i Haarby, 2 Gaarde i Summerup, 1 Gaard i Vesterhæstinge, 2 Bol og en Mølle i Stenderup til Svogeren Mogens Høeg, der da kaldes Landsdommer i Nørre-Jylland og Befalingsmand paa Åsmildkloster. 1655 kjøber han en Gaard i Vesterhæstinge af Borgmester og Raad i Åsens. Han er da Befalingsmand paa Silkeborg.

Mogens Høeg var en Søn af Styge Høeg til Wang og Anna Alfstand Gregerisdatter. Denne Dame havde ved Giftermaalet med Styge bragt denne Hovedgaarden Kjargaardsholm i Haasum Sogn, Rødding Herred, og Sønnen arvede denne Gaard. Efter sin Søster Sidsel Høegs Død 1648 arvede Mogens Høeg Hovedgaarden Stensgaard i Svaninge Sogn. Bønderne paa Strøgodsset var mindre vel tilfredse med den ny Herre. Saaledes lod Fogden Iver Nielsen paa Arrestov indstævne Johan Madsen i Wolfstrup og Niels Hansen i Boltestov for resterende Gjesteri, Erritz- og Frihedspenge. Men Johan Madsen beviste, at han ved at overlade Fruen et Par graahjelmmede Stude for 20 Dkr. var foruden sit Landgilde o. s. v. konunen over 6 Dkr. i Forstud, som man havde lovet at kvitere i næste Mars Regnskab. Efter Fruens Død maatte han føre Gjødniing paa Stensgaard og betale 9 $\frac{1}{2}$ 12,3 for Tærkning, som han ikke

*) Han havde studeret 1 Aar i Kbhvn. og 6 Aar i Sorø.

havde gjort i den salig Frues Tid. Han var hos. Sver Jøged om at nyde den gamle Frihed igjen, men det vilde Jøgeden ikke føje Bonden i, og derfor bad han om, at Stigen maatte opsættes, til Mogens Høeg kom tilstede. Hofman giver ham (Danske Adelsm.) det Lov, at han var en meget fornuftig Mand og god Raadgiver; han vidste at holde den rette Middelvej mellem Efterladenhed- og Strengthed. Han blev ogsaa brugt i mange offentlige Hverv og havde, som vi have set, forskjellige Forleninger; til de nævnte kan føjes, at han 1637 var forlenet med Lund Slot paa Mors (D. Atl. 5. 585), og at han døde som Lensmand paa Odensegaard den 29 Januar 1661. Af hans Forretninger som Diplomat kan anføres, at han 1653 sendtes som Ambassadør til Sverig. 1657 den 28de Februar var han som Rigsraad med at forhandle med de Deputerede af Borgerstanden i Odense om Hjælp for Kronen til Krigen mod Sverig. I denne Krig synes han at have taget aktiv Del, thi ved Indtagelsen af Frederiksbode blev han Krigsfange (Dr. P. W. Becker S. t. D. Hist. 1, 52, 174, 388). Af dette Fangenskab maa han dog snart være bleven udløst, thi 1658 finde vi ham i Følge med Christen Steel at opsoge den svenske Konge i Ringsted for at erfare Grunden til Fredsbrudet, ligesom han ogsaa Aaret efter var med ved den mislykkede Forhandling om Fred, der førtes i et Telt mellem Kjøbenhavn og den svenske Lejr. Mogens Høeg døde den 29de Januar 1661 i sit 68de Aar. Hans Enke lod ham oprejse et prægtigt Vreminde i Sorø Kirkes Kor.

I den svenske Fejde slap den Del af Østerhøisinge Sogn, der hørte til Arrestov, saa temmelig fri for Plyndring, da det ikke kunde falde det rige Herfskab svært at skaffe Godset Salvogarde. Strøgodset derimod gif det ud over, og 11 Gaarde i Tved Sogn bleve næsten fuldstændig ødelagde*).

Fra Fru Christences Besiddelsestid er bevaret et Syn over Østerhøisinge Sogns Beje (fra 1670), der har nogen Interesse, ikke mindst ved de gamle Navne:

*) Disse 11 Gaarde udlagde Kongen ham 2° 1653 for 4068; RdLr., Mogens Høeg havde givet i Forstrækning til Flaadens Udrustning.

„Ved Hillerslev Bro skal Jordbroen fyldes og lægges med Sten i 70 Alens Længde; ved Huadet skal en Hulvej 50 Al. lang jævnes; ved Hulbro skal 80 Alen Vej fyldes; ved Hedsøse skal en 120 Alen lang Hulvej jævnes; ved Snogbjærg skal en Hulvej jævnes; ved Kirkesti skal en 40 Alen lang Vej fyldes og brolægges med Sten; en Vej i Østerhæfinge ved Langbaad skal fyldes og lægges med Sten: en Vej vesten for Stougaard 400 Al. skal fyldes; en Hulvej paa Højtost skal jævnes; en Hulvej østen for Skovhusene 50 Al. skal jævnes; en Hulvej ved Niasmus Thygesens Gaard i Skovhusene skal jævnes og fyldes, ligeledes en Vej vesten for Laurids Tjorgensens Gaard i Skovhusene. Fremdeles be- fandtes Vejene igjennem Østerhæfinge By at være for smalle, hvorfor Pilene skulde afhugges og Gærderne paa begge Sider flyttes hele Byen igjennem, saa Vejene fik en Bredde af 14 fjællandske Alen.“

Fru Christence døde 1679 uden at efterlade sig Livs- arvinger. Af hendes mange Slægtninge paatog Tjorger Steel til Broholm, der var gift med Elisabeth Wille, Datter af Rigsmarsken og Sofie Rosenkrantz, sig at udløse de andre Arvinger, og vi skulle nedenfor gjøre Rede for, hvorledes dette skete.

4. Tjorger Steel var den femte Søn af Otto Steel til Ratholm, Odden, Broholm, Birkelse og Kalbhgaard. Af Otto Steel findes der paa Arrestov et smukt Maleri, Knechtstykke i naturlig Størrelse, malet 1637 af Remert Peters, og ligesaa et Billede i samme Størrelse og af samme Kunstner af hans Frue Ida Lunge, der var en Datter af Tjorger Lunge til Odden og Sofie Brahe.

Den 20de April 1680 skjoder Mogens Rosenkrantz til Glimminge paa sin Hustru Sofie Willes Vegne al hendes Arvpart efter sin Møster i Arrestov Gaard og Gods til Tjorger Steel. Et lignende Skjøde modtager han, udstædt i Kjøge den 19de Juni 1680, af Fru Edle Rosenkrantz flg.

And Ulfelds, der ogsaa tilskrives ham hendes Arvepart efter sin Søster. Ogsaa under 19de Juni 1680 har Pernille Wille sig. Børge Trolles paa Brobøgaard tilskjødet ham al hendes Arvedel i Arrestov Gaard. og Gods efter hendes sig. Moster. Endelig modtager han den 24de September 1682 Skjøde af Erik Rosenkrantz efterladte Enke, Margrete Krabbe, paa $\frac{1}{3}$ af Arrestovs Bygninger, Jorder og Gods samt jus patronatus til Østerhæsingø Kirke, som hun og hendes Mand havde faaet for en anseelig Sum Penge, hvilken hans Broder, Gunde Rosenkrantz, og Hustru, Pernille Rosenkrantz, skulde dem. Etatsraad Jørgen Steels meiste Virksomhed er dog nærmest knyttet til Broholm, hvor han oftest opholdt sig. Samtiden beskylde ham og ikke mindre hans Frue for Nærighed, og som det synes ikke uden Grund, thi hun holdt sig 1680 ikke for god til at rejse til Hesselagergaard og tigge en Bøg af Fruen der (Hesselager Virks Dombog). Arrestov forpagtede Jørgen Steel til Kaptajn Henrik Bertram Reventlo, der var gift med Anna Margrethe v. der Vieth, og som havde forpagtet flere Gaarde til samme Tid, saaledes ogsaa Gjæstov. Han havde mange Processer, der i Grunden viste ham som en brav og rettænkende men overmaade hæftig Mand. En Datter af ham, Hedevig Marie Reventlo, blev den 1ste December 1684 paa Arrestov gift med sin tidligere Huskærer, Hr. Jakob Ludvigsen, der under 16de Februar s. A. var bleven Sognepræst i Horne.

Fra 1685 habes en ret mærkelig Retsag, hvis Udfald blev, at Etatsraad Jørgen Steel dømtes til at sætte en Thynd i Arrestov Fangehul. Denne Sag er ikke enestaaende. I en tidligere Tid, da Velstand og Overmod var større hos Bonden, kunde det maaske betale sig for Godsejeren at besørge hans Afstraffelse, men til den Tid og senere søgte Herstaberne at sno sig fra denne Rettighed eller Forpligtelse, hvad man vil kalde det.

Af Etatsraad Jørgen Steel er der paa Arrestov et Brystbillede i naturlig Størrelse, malet af Obvandt, ligeledes et Billede af hans Søster Wibekke Steel, født 1633, gift med Baron Jens Juul, og død 1685.

Statsraad Jørgen Steel døde 24 Decbr. 1696, og Sønnen Christoffer Steel, Kaptein i Livgarden, paatog sig at udløse sine Medarvinger af Arrestov. 1698 tilskjæder Jomfru Ida Steel sin Broder Christoffer Steel til Broholm og Arrestov sin Part efter Skiftet af 2den Decbr. 1697, bestaaende af $\frac{1}{4}$ af Arrestov Hovedgaard og Gods. Skjødet er medundertegnet af Anders Steel Jørgensen til Broholm og Jørgen Steel Jørgensen, Skibskaptajn. Der 19de Februar 1698 købte han Kongetienden af Vesterhæsinge Sogn; ligeledes forhvervede han Kongetienden af Bantinge Sogn til Arrestov. Men Aaret efter d. 5te April døde han, og hans Moder optræder da som Ejerinde af Arrestov; hun kjøber som saadan af Raadmand Christian Ottesen i Jaaborg en Gaard i Aabylund, beboet af to Mænd, Hans Thygesen og Søren Pedersen, der skyldte 1 Pd. Rug, 1 Pd. Byg, 1 Pd. 2 Skp. Havre, 1 $\frac{1}{2}$ Ort Gjæsterihavre, 1 Voelgalt, 1 Td. Smør, 1 Mk. 6 Sk. 1 Alb. Erritspenge, 1 Lam, 2 Gjæs, 4 Høns, 1 Mk. Lyssegarn, 20 Wg og 1 Foderøxe; ligeledes en Gaard i Vesterhæsinge, som Jens Hansen paaboede og som skyldte aarlig $\frac{1}{2}$ Pd. Rug, 1 Pd. Byg, 1 $\frac{1}{2}$ Ott. Smør, 10 $\frac{1}{2}$ Sk. Erritspenge, 3 $\frac{1}{2}$ Sk. Abodspenget, $\frac{1}{2}$ Voelgalt, 1 Gaas, 1 Skp. Gaasjehavre, 2 Høns, 20 Wg, $\frac{1}{2}$ Pd. Gjæsterihavre, 1 Foderøxe. Samme Aar har hun dog nok overdraget Arrestov Gaard og Gods til en anden af sine Sønner, Erik Steel. Der er paa Arrestov et herligt Maleri, der forestiller en Søn af Jørgen Steel, og som næppe kan være nogen anden end denne Christoffer S., der døde i sine bedste Aar; han har et fint og aandfuldt Ansigt.

Erik Steel var Vøjtnant, senere Kaptein ved det fynske Regiment. Han giftede sig med Anud Urne Sivertsens Enke, Anna Beate Walkendorf, ved hvilket Wgtestab han kom i Besiddelse af Bjørnemosogaard med tilhørende Gods og en efter Tidens Vejlighed stor Formue. Han var en god Ven af Adolf Hans v. Holsten til Gjæstov, i hvis Regnskabsbog der endnu paa løse Sedler findes Udkaft (paa thst) til poetiske Epistler til Erik Steel, Oberst Coppelau (i Jaaborg) og Casper Due paa Ølstedgaard, i hvilke disse

Herrer i meget artige Vers indbydes til paa v. Hølstens Navnedag (St. Hansdag) at hjælpe ham at drukne hans Sorger i Vinen. Dette sidste maa dog forstaaes med nogen poetisk Frihed, thi af samme Bog fremgaar det, at de hos Apothekeren indkjøbte Partier Vin ikke forsløge til deri at drukne mange Sorger — Tider vare jo meget knappe. Ogfaa af Eric Steel, der døde som Statsraad 1729, er der bevaret et Brystbillede i naturlig Størrelse paa Arrestov.

Efter E. Steels Død blev der stor Trætte om Arven mellem hans Arvinger og de Walkendorfer. Sagens Udgang er mig ikke bekjendt, men i et Thingsvidne, taget paa Salling Herredsthing den 12te Juni 1734, vidne flere, at Walkendorfernes Foged fra Klingstrup havde sagt, at de steelste Arvinger havde løjet for Kongen og Højesteret, og at Statsraad E., som var paa Arrestov, havde vidende filuteret de Walkendorfer deres Arv fra, og at disse uvitterlig havde folgt deres Arv.

E. Steels Arving til Arrestov blev hans langt yngre Søster, Fru Ida Steel. Hun havde været gift med den for sin Tapperhed og Skjønhed berømte Major Wolf Siegfried v. Hølst til Gjelskov*). (Et herligt Billede af ham, Brystbillede i naturlig Størrelse, findes paa Arrestov.) Fra 1718 var hun Enke efter ham, og med Gjelskov forenede hun nu baade Arrestov og Bjørnemose. Fru Ida var ligesaa rig paa Penge som paa Jordegods, og hendes Naboer maatte i Pengesørlegenhed ty til hende.

Statsraad Nobel til Sandholt laante kort før sin Død 1109 Rd. af hende, hvorfor han pantsatte Vindhølle Kirke. Hans Enke laante 3000 Kurantdaler af hende, hvorfor Fru Ida den 30te Juli 1736 erhverver Dom over hende; ikke desmindre maa hun atter forstrække hende 540 Rd. den 11te Januar 1737, hvorfor hun faar det meste af hendes prægtige Indbo i Pant. (Som bekjendt havde Statsraad Nobel

*) Denne Gaard tilfsjøder hans Moder Fru Ida Katou ham den 12te December 1698.

og Fruen været lige saa vige, som de bleve arme og elendige, før de fandt Hvile i Graven. Da den 12te Sept. 1730 efter Fru Birgitte Balslevs Begjæring holdtes Auktion over Nørrebroj Kirke, kjøbtes den af Fru Ida.

1736 gjorde Fru Ida Steel et jørgæves Forsøg paa at reklamere en Karl af Gjelskov Gods, Rasmus Simonsen. Han havde med Herskabets Minde lært Murerprofessionen og bosatte sig i nævnte Aar i Faaborg. Da hun lod ham stævne, forklarede han for hendes Stævningsmænd, at han blæste ad hendes Stævnemaal. 1738 maatte hun stride ind mod en Fæstebonde Peder Kristoffersen i Sallinge, der havde spillet en vis Rolle. Mulig havde han i sin Tid havt Penge, men han var ellers kun Fæstebonde under Arreskov og tilmed en forfømmelig Mand. Han havde i flere Aar ført et flot Liv og gjort en efter hans Forhold urimelig stor Gjæld, mest ved at gaa i Caution for andre. Hun fik ham fradømt Gaarden og lod ham føre til Arreskovs Borgerstue, hvor han sad arresteret. Da en Karl af Bagten lod ham undløbe, blev han i den andens Sted taget til Soldat og maatte betale 2 Rd. i Omkostninger.

Følgende Thingsvidue giver et godt Billede af de daarligere Landbosforhold i hine Dage: Den 2. Maj 1740 sendte Fru Ida Steel 2 Mænd til Hans Christensen, der sad til Huse hos Otto Rasmussen i Ø. Hæsinge, med Anmodning om, at han vilde antage en fæsteledig Gaard paa følgende Vilkaar:

- 1) Gaarden modtages fæstefrit.
- 2) Herskabet leverer fornødent Egetømmer til Gaardens Opbyggelse.
- 3) Fæsteren er hoverifri til St. Hansdag.
- 4) Fæsteren er fri for alle Restancer og Afgifter for hele Sommeren, fgl. Skatter deri indbefattede.

Indsidderen vilde dog ikke gaa ind paa den Kontrakt. Siggende Besvær havde alle Herskaber netop i disse Aar med at faa Gaardene bortfæstede. Amtmand Adeler, der ved den Tid kjøbte Lyksholms Gods, maatte i de første Aar som Regel give Fæsterne Jødekorn og Sædekorn for et

halvt Aar, samt Besætning, hvis saadan ikke var i Gaarden. Det var ikke gode Tider for en Godssejer, men det kan ses, at det betalte sig at hjælpe Fæsterne godt i Gang, thi 10—18 Aar senere kunde Afdeler faa 20—30 Rdl. i Fæste af en Gaard. Paa Godsfer, hvor ogsaa Herstaberne vare forarmede, saa det endda værre ud, og saa kom Kvagsggen til. De daarligere Tider gjorde Fru Ida Skiel træt af at beholde Godsset, og da hendes Datter Ida v. Holsten den 5te Maj 1741 var bleven gift med Kaptein Jens Juul, bestemte hun sig for at skifte mellem de voksne Børn. Ved dette Skifte gik det noget voldsomt til. Jens Juul og Fruen følte sig forurettede ved Delingen og satte ondt i Løjtnant Christian Adolf v. Holsten, saa denne teede sig som et galt Mennekte, og Fru Sehested, Erik Skiel v. Holstens Søster, g. med E. Chr. Sehested, fik den gamle Fruen luftet inde paa et Bærelse, hvor hverken Juul, Fruen eller Løjtnanten kunde komme til hende. Paa Skiftet bød E. S. v. Holsten Jens Juul Gjelstov Gaard og Gods, og Broderen, der for sit vilde Liv var erklæret umyndig, bød han 200 Rdl. og fri Ildbebrændsel. Da Etatsraad Juul og Fruen søgte at føre Tingssvidner, negtede Frøken Sehested at aflægge sit Vidne, hvorfor hun dømtes at betale sit Faldsmaal til Kongen og Sagsøgeren med 10 Lod Solv til hver. Med dette var Landsdommer Erik Skiel v. Holsten ilde fornøjet og lod anlægge Sag mod Herredsfoged Mølmar og Landfiskalen Wolrath Holm, der var E. N. v. Holstens Sagsfører. Sagen synes dog at være hævet; Landsdommeren har sikkert nok fundet det fornuftigst at tilfredsstille Landfiskalen, der synes at have været den rette Ophavsmand til Trættens, med en Sum Penge. Den 24de April 1743 stadfæster og konfirmerer Landsdommerne navnte Skifteforretning. Etatsraad Juul fik ingen af Herregaardene, og Broderen E. N. v. Holsten forblev i sit gamle Hjem paa Arrestov, til han afgik ved Døden den 5te August 1763. Han blev nedsat i Begravelsen i Østerhæsing Kirke den 12te Januar 1764. Den gamle Fru Ida Skiel v. Holsten døde 1746, 73 Aar gammel. Hun blev begravet i Tved Kirke. Af hende er der paa

Arrestkov et Billede, Angøstykke i naturlig Størrelse, malet som Børn af Dvaandt.

Erik Steel v. Holsten, født paa Gjelstov 4de Junij 1710, blev Ejer af Arrestkov og Gjelstov Gaarde og Godser. Han indkjøbte ikke saa faa Ejendomme til Godset. Paa en Auktion i Odense den 2den Juni 1758 over Gods fra Vejlegaard lod han sig tilslaa 2 Gaarde i Sønder Allerup for 5157 Rdl. 5 Mk. 7 Sk. Den ene Gaard havde 17 Td. 1 Fd. Hartkorn og 2 Stp. 1 Td. Skovstyld, den anden 11 Td. 1 Stp. 2 Fd. 1 Alb. S. og 3 Stp. 1 Fd. 1 Alb. Skovstyld. Ved Auktionen over Hans Nobels Dødsbo den 21 Januar 1757 købte han P. Hansen Bæks Gaard i Haarby. Den 1ste Maj 1759 købte han 2 Gaarde og 3 Huse i Sallinge og 1 Gaard i Salling-Bunde af v. Peng til Sjellebro. Den 9de April 1761 købte han af Frøken Adolfine Leth til Vejlegaard, Datter af Oberst Mathias Leth til Sanderumgaard, 2 Gaarde i Sønderbroby Sogn, Allerup By. Den mærkeligste Erhvervelse i historisk Henseende var det dog, da Morten Hansen i Mosegaard i Haarby Sogn den 27de Juni 1767 tilkjøbte E. Steel v. Holsten denne Gaard, mod at han fik den i Fæste for en aarlig Afgift af 30 Rdl. Ved denne Lejlighed kom alle Gaardens gamle Breve, og de ere ikke saa endda, ind i Arrestkøvs Archiv. Det ældste er fra 1546, et Thingsvidne, udstædt Tirsdagen næstf. Dvasimødg. Søndag af Hans Jensen i Bøhstrup, Herredsfoged i Salling Herred, om Sandemandsgang mellem Salling Herred og Baag Herred: „De toge deres Gang ved „Rafnebjærg“ og saa frem midt ad „Dyndemose Kjær“ og saa frem ad gammelt Stjæl indtil Strandby Stjæl“. Det næste er et Tingsvidne udstædt paa Baag Herredsthing Mandag 9de November 1607 af Simon Andersen i Vilstoft Herredsfoged, indeholdende, at Niels Andersens Medarvinger i Haarby give ham Stjøde paa deres Andele i den fri Maalsbondegaard i Haarby. Maalsbønderne havde i sin Tid en anset Stilling, de vare fri for Hovning, Landgilde og Skat; de havde kun at yde lidt Gjæsterihavre og nogle saa Stilling Maalspenge. I Krigs Tider vare de forpligtede til

at indfinde sig paa det kongelige Slot, hvortil de hørte, og gjøre Tjeneste som Portvagt.*) Hvorvidt det er den samme Maalsgaard i Haarby, der omtales i Fr. 1stes Registrant (Møllerup og Erskov Bog. 196), skal jeg lade være usagt, men det kunde dog være troligt nok. Vagt-tjenesten kunde de fritjære sig for ved at give aarlig 2 Mk. dansk. (M. M. Pedersen Saml. Afhandl. 3 D. 296.) En Datter af Niels Andersen kom til Nabylund i Østerhøjsing Sogn, hvor hun blev gift med Thyge Hansen. — Fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede og til 1767 havde altsaa Forholdene saaledes forværret sig for Selvejerne, endog som vi her se for den første Klasse blandt disse, at de betragtede det som en Fordel, „som en Forbedring og Lettelse i deres Vilkaar“, som det omtrent udtrykkes i Morten Hansens Skjøde, at blive Fæstere i Stedet for Selvejere. Der ligger et stort Stykke Landbohistorie, men intet lyst og glædeligt Stykke i de faa Ord.

Den 2de Februar 1762 tilskjødte Poul Abraham Vehn til Hvidkilde E. S. v. Holsten en Gaard i Vøjstrup, Nørrebro Sogn.

Der gaar mange Sagn om Erik Steel v. Holsten, at han skal have været haard til at bruge Pisten paa Bønderne, naar de vare i Hovmarken o. s. v., men jeg anmærker det kun for at tilføje, at jeg ikke har fundet Kjendsgjerninger, der tale derfor. I denne Sammenhæng maa jeg fremhæve, at Arrestkov og Gods gennem Aarhundreder har havt det Held at ejes af de første og rigeste Adelslægter. I alle de Aar, Salling Herreds Thingbøger ere bevarede, har Herfsabet (indtil E. Steel v. Holstens Død) kun en Gang ladet Bønderne sagsøge for resterende Afgifter, som var 6te

*) Fra en anden Maalsgaard, Eskelundsg. i Ravnstrup, nuværende Ravnstrupgaard, har jeg fundet en stor Del Aftistykker i Svendborg Amtsbibliotek, deribl. Copi af et Kongebrev fra Baldemar Atterdags Tid. Det er i Genhold hertil, at Maalsbondens Stilling er bestemt i Texten ovenfor.

Februar 1675, da Fru Christence lod 6 Mænd af Østerhæsinge fagsøge for større Belsøb.

1747 havde en Underofficer, Jens Andersen i Østerhæsinge, givet sig af med at brænde Brændevin i Smug og derved foranlediget, at Taget brændte af Huset; ved stærk Hjælp blev videre Skade forkommet. Men derved kom Brændevinstøjet for Dagen, og v. Holsten befalede Karlene at tage Tøjet, hvilket de ikke vovede, da Underofficeren mødte dem i Døren med dragen Kaarde. Holsten sagde da, at de vare nogle usle Karle; han turde vove at binde an med ham alene. Det lykkedes ham ogsaa at underløbe Kaarden, men Karlen stødte saa haardt til ham, at han faldt over en Kiste i noget Skramleri. Folkene gif da imellem; men aldrig saasnart var Landsdommeren kommen paa Benene, før han for ind paa Underofficeren, rev Kaarden fra ham og fremviste den hoverende for sine Folk. Underofficeren brummede da: „Ja, det ser ud til, at du er en Karl!“ Denne ufriwillige Indrømmelse af Landsdommerens Overlegenhed synes at have virket saaledes paa denne, at Underofficeren slap fri for videre Straf. I det hele synes Erik Steel v. Holsten at have holdt særdeles meget af sin egen kjære Person, hvoraf det ogsaa forklares, at han saa mange Gange og i forskjellige Størrelser har ladet sig male. Andre ville mulig finde, at hans Ansigt hverken er smukt eller ædelt; der er noget lurende i hans Øje, der ikke svækkes ved, at han holder Hovedet noget fremadbøjet; men ond ser han ikke ud.

Statsraad og Landsdommer E. S. v. Holsten var to Gange gift, den første Gang med Sofie Hedevig Zinecke, Datter af Oberst Zinecke og Fru Clara Levegau til Dallund, født den 7de Januar 1742. Hun døde den 19de Oktober 1760 (begravet 3die November s. A. i Østerhæsinge Kirke). Af hende er der paa Arrestov et Brystbillede i naturlig Størrelse, malet af Brünicke. Af hendes nærmeste Slægt findes ogsaa Portraiter paa Arrestov, saaledes et særdeles smukt Brystbillede af hendes Moder Clara Levegau, malet af Deuner, ligeledes af hendes Fader, Farbroder, General Zinecke, Fæster og Søster. Anden Gang giftede Statsraaden

fig med Birthe Kristine Juul Ntz, født 23de December 1739. Den 29de Maj 1767 erhvervede de tvende Ægtefolk lig. Tilladelse til at disponere over deres Ejendele, naar den ene ved Døden afgik. Den 19de Januar 1768 oprettedes derpaa Testamente, hvori der bestemtes, at hvis Erik S. v. Holsten først døde, skulde Arrestov og Gjelstov med underliggende Gods tilfalde Fruen imod at udrede 20,000 Rd., Halvdelen strax og den anden Halvdel, naar hun selv er død, til Bedste for Stamhuset Søbysgaards Enker. Hvis Fruen døde først, skulde v. Holsten til hendes Arvinger betale 10,000 Rd. I sine sidste Leveaar blev Landsdommeren Conferentsraad og nævnes med denne Titel i Østerhøvsinge Sogns Kirkebog, hvor det under 12te Juni 1772 meddeles, at den Dag blev han begravet.

Kirkebogen indeholder i de nærmest foregaaende Aar følgende Notitser angaaende Arrestov:

Den 23de 1759 havde højædle og velb. Kaptajn Zylow og Fruen v. Sehested paa Arrestov Bryllup. D. 4de 1767 bleve giste Grev Frederik Christian Schack og Fruen Ida Steel Wille paa Arrestov.

5. Med 1773 kommer en hel ny Slægt til at raade paa Arrestov, thi Fru v. Holsten sad ikke længe Enke. Den 29de Oktober 1773 indgik hun Ægteskab med Gehejmeraad Schaffaligky de Muckadell paa Brobygaard. Slægten som saadan var ellers ikke ny, men tværtimod af meget gammel mæhrisk Adel. Efter et Sagn skal dens Stamsæde være bleven ødelagt i Religionskrigene, og den slog sig derefter som saa mange andre i den Tid igjennem med Baabenshaandværket, og flere af dens Medlemmer kæmpede sig frem til ansete Stillinger. Dette var saaledes Tilfældet med Bernhard Schaffaligky de Muckadell, der i det 17de Aarhundredes Krige tjente i den franske Hær og blev Oberst. (Af ham er der paa Arrestov et Maleri, Kæmpestykke i naturlig Størrelse, malet af Ravn efter et ældre Billede.)

Den 8de Maj 1681 fødtes i Strasburg hans Son Heinrich Bernhard S. de M. Denne gik senere i dansk Krigstjeneste, hvor han blev General og hvid Ridder. Han døde 1751. (Hans Billede, Brystb. i naturlig Størrelse, findes paa Arrestov.) Han havde mindst 2 Sønner: Albrekt Christoffer og Jakob. Begge tjente i Hæren, og Jakob blev General-Major, medens Albrekt Christoffer tog Afsted som Oberst 1769. Som Officer havde han ægtet Frøken v. d. Lyhe, Datter af Geheimeconferentsraad Adolf Andreas v. d. Lyhe. I dette Ægtekab havde han en Datter, Frederikke Louise S. de M., der blev gift med Geheimeconferentsraad H. Levetan. Samme Aar, som han tog Afsted fra Krigstjenesten, giftede han sig med Fru Chr. Sofie Ernst Wink til Brobygaard. Som bekendt er der en meget romantisk Historie om hans Frieri, der fortæller, at han forklædt som Krammer gjorde sig bekendt med Fruen. Derved ville vi ikke videre dvæle, men derimod er der et andet karakteristisk Forhold her tilstede, der fortjener nærmere Dntale.

I Slutningen af det 17de Aarhundrede fik Hagenstov eller Afsens Amt, som det nu kaldes, en ualmindelig dygtig Amtsforsvalter, der hed Christian Nielsen. Han var en udmærket Lovkyndig, hvorom mange Blade i Amtets Thingbøger bære Vidne, men han var næsten endnu bedre Økonom. Det var ikke smaa Midler, der kom under Amtsforsvalterens Administration, og af disse gjorde han Fremlaan, navnlig til Adelsfolk, der i hine Aar næsten altid vare i Pengeforslegenhed. At det ikke blev dem billige Penge, kan et enkelt Exempel udvise. Den 10de August 1689 laante han Fru Mette Wille til Skafogaard, Grevinde af Holck, 400 Rd. Børnepenge, hvorfor hun pantsætter ham 2 Gaarde i Fjellsted og 1 i Fjellerup, ialt 26 Tdr. 5 Skp. 1 Fdkr. Hartkorn. Da hun ikke kunde betale Kapitalen, bleve Gaardene ham den 1ste Juli 1701 tilkjendte som Ejendom. Selv efter den Tids Ejendomspriser var det meget store Renter. 1700 kjøbte Christian Nielsen Brobygaard og Gods af Anders Trolle, og som Herremand antog han Navnet Fogh, ligesom han ogsaa forhvervede sig en Kammerraads

Titel. Af nedensaaende Thingsvidne, ført paa Salling Herreds Thing d. 11te September 1705, vil det ses, med hvilke Dine Bønden betragtede sit ny Herstab:

Da Herredsfoged Falenkamp en Dag i Høsten nævnte Nar fjørte fra Thinget til sit Hjem i Tommerup, holdt han ved Møllen i Sønderbroby for at kjøbe nogle Kal. Da Møllerkonen kom ud, spurgte han halvt spøgende, om hun var ligesaa ond i Dag som hun plejede, hvortil hun sagde nej, at hun ikke var saa ond, som hun burde. „J maa tro, sagde hun, at det gnaver paa mit Hjerte for den Brændevinskjedel, J tog fra mig“. Herredsfogden sagde, at han intet kunde gjøre derfor. „Jo“, sagde hun, „havde J sagt, at det var en Mølle og talt lidt godt for mig, da var det ikke sket. Men havde jeg den Gang været saa klog, som jeg er nu, og havt det Herstab, som jeg nu har, saa havde jeg slaaet jer lige i Panden med en Øxe, og kommer J tiere i den Forretning, skal jeg tage en Buløxe og slaa jer i Panden med, saa J skal vælte paa Stedet.“

C. N. Fogh døde 1716, 64 Aar gammel. Sønnen Niels Fogh døde ugift 1747; dennes Broder Cancelliraad Marcus Fogh arvede saa Brobygaard. Han var gift med Christiane Sophie Ernst, men døde barnløs. Den 2den December havde han erhvervet Bevilling paa at testamentere alt sit Gods til sin efterlevende Enke. Fru Fogh giftede sig anden Gang med General-Major Wing, blev atter Enke og giftede sig tredie Gang med Oberst A. C. Schaffalikh de Muckadell (1769).

Det er ret mærkeligt, at de to Amtsforvaltere, Christian Nielsen (Fogh) og Jens Christensen (Hejn) begge begyndte deres Løbebane i meget bestedne Stillinger i Afsens Amt, begge erhvervede sig Rigdomme ved at udsuge den højere Adel, begges Børn bleve barnløse, og endelig, at den enes Formue blev Grundlaget for Grevsfabet Muckadell og den andens for Grevsfabet Brahesminde. Thi at gamle Christian Nielsens Penge endnu vare i Behold, kan ses deraf, at Gehejmeraad Schaffalikh Aaret efter sit Giftermaal med Foghs Enke kunde kjøbe Ølstedgaard og Gods for 15,600 Rd.

Fruen døde 1771 og testamenterede for sin Død 2000 Rbd. til Brobhygaards Guds Fattige. Gehejmerraad Schaffaligky de Muckadell erhvervede sig snart Navn som en dygtig og brav Godsejer, og det var næppe med Sorg, at Arræskov og Gjelstovs Godsers Bønder saa ham indgaa Egtefæb med deres Hærskab, Landsdommer v. Holstens Enke. Havde end den gamle Landsdommer ikke været saa slem en Bondeplager, som Sagnet har gjort ham til, saa havde han dog heller intet gjort for at hæve sine Bønder, og deres Tilstand var ikke videre god. Her var en god Arbejdsmarkt for en virksom Mand, der ikke savnede den fornødne Kapital, og Gehejmerraaden tog strax fat. Han var blandt de første, der tænkte paa at ophæve Fællesskabet, men det var et Arbejde, med hvis Forberedelse det tog lang Tid. Østerhærvinge Sogn havde været særlicg uheldig stillet i Fællesskabets Tid, thi paa Grund af Sognets store Vængde i Forhold til dets Størrelse og Folkemængde, var det en Umulighed at faa Sognegrunden ordentlicg indhegnet; det havde derfor Græsgange og Overdrev sammen med Lyndelse og Stenderup Byer, hvad der tidt gav Anledning til Trætte og langvarige Forhandlinger. Paa Bredholdt havde det ogsaa været vanskeligt at hegne, at ej Kvæget skulde gaa til Skade paa Sollerup Grund; noget lignende var Tilfældet med Hillerslev Grund, hvor Naen fra Arilds Tid havde været Hegn; men ved ringe Vandstand kunde den give slem Uhegn, hvad der saa ogsaa gav Anledning til Thingfærd. 1780 begyndte Gehejmerraaden forskjellige Mageskifter for lettere at kunne iværksætte Jorddelingen. 1786 var Planen særdig. Den 14de Oktober 1788 blev Præstegaarden udskiftet. Af Lille Marken fik den 421162 □ Al. Ugerland og 158599 □ Al. Engbund og Tørveskjær (Luc Mose og Skjolde Mose). Dumme Have i Bromarken fik den Lov at beholde for de der værende store Træer og Engbunden. Af Nabhunds Indhegning fik den en Strimmel Vand, kaldet Helvedes Krog, hvor der var store Træer. 4 Tdr. Vand Kirkejord, som Præsten altid havde havt i Brug, bleve afslagde paa den nordre Ende af lange Nyes Agre. Det Vandsted

i Vilemarken, der kaldtes Ertenz Bading, forbeholdtes Præstefaldet. Det bestemtes, at Hegnene skulde være i komplet Stand til 1ste Maj 1789. Det bemærkedes udtrykkelig, at da Østerhøisinge Bys Jorder for det første blev i Fællesskab, beholdt Degnen sin Græsning hos Beboerne. Udførelsen i Østerhøisinge er i øvrigt et godt Stykke Arbejde for sin Tid. Rigtignok have de allerfleste Gaarde en Udlod i Bredholt et godt Stykke borte, men den Del af Sognegrunden egnede sig den Gang i Følge sin naturlige Beskaffenhed ikke til derpaa at opføre Boliger. 1793 opførtes paa en Del af Arreskovs Enemærker i Ristrup en ny Mølsgaard, kaldet Erikslund. Den blev forpagtet af en B. Bredsdorff. Det var dog en besværlig Gaard at drive, og nogle Aar efter Bredsdorffs Fratrædelse blev den nedlagt som Mølsgaard og Jorden beplantet med Naaletræer. Nu er Halvdelen af Bygningen med lidt Jord bortfæstet. Resten afgiver Bolig for Skovfogden.

Ratten mellem 20—21 Oktober 1795 afbrændte Stougaard i D.-S. Det var en Dobbeltgaard, der i tidligere Tider havde været Fogedgaard. Den ene Gaard blev lagt nær ved Hillerslev Bro (Brogaarden); den anden blev lagt i Nærheden af Bækken, der skiller mellem Østerhøisinge og Ristrup Grund. Den kaldes Knabegaarden, fordi den blev bortfæstet til Peder Knabe fra Sønderbroby, en Mand af den i Brobyerne gennem flere Aarhundreder udbredte og ansete Knabeslægts.

Jævnfides med Udførelsesarbejdet havde Gehejmeraad Schaffaligh de Muckadell et andet, der ogsaa lagde noget Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft. Under 26de November 1784 fik Herstabet af deres fire Godser oprettet Grevskabet Muckadell. Af den i den Anledning forfattede Jordebog kan maaske følgende Uddrag have Interesse: Bøndergodset bestod af 994 Tdr. Stp. 1 Fd. 2 Alb. Hartkorn, Stovskyliden 22 Td. 1 Stp. 3 Fd. Den aarlige Landgilde var 120 $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 185 $\frac{3}{4}$ Td. Byg, 254 $\frac{1}{2}$ Td. Havre, 38 Fd. Smør, 75 Svin, 159 Gjøes, 276 Høns, 2154 Æg og 1217 Rd. i Penge.

Da Kongen havde forundt Birkeret paa Grevsfabet, bestiftede Greven under 28de December 1784 Procurator Andreas Loftgaard til at være Birkedommer og Skriver, og Birkethinget holdtes første Gang den 9 Marts 1785 i Gaardfæster Søren Pedersens Gaard i Østerhøisinge.

Erectionsbrevet bestemte, at af Erector og Frue forblev den Længstlevende i fuld Besiddelse af Grevsfabet til sin Dødsdag. Derefter tilfaldt det Grev Erik Steel Schaffaligky de Muckadell tilligemed Hovedgaardens Kvægbesætning, Færnouvne, Skilberierne og fire af de største Spejle paa Arrestov. Efter E. S. er ældste Søn arveberettiget, og har han ingen Sønner, da ældste Datter og hendes ældste Søn. Skulde den Linie uddø, er Grev Albrekt Christoffer S. de M.s ældste Datters Afkom arveberettiget, og fra den Linie gaar Grevsfabet over til Kammerherre, General-Major Jakob Schaffaligky de Muckadells Afkom, siden til Efterkommerne af Kammerherre Kæg til Halsgaard og endelig til Grevens udenlandske Slægtninge. Stamherren maa ej tiltræde Grevsfabet, før han er 18 Aar gammel. Til Grevens Datter af første Ægteskab skulde udbetales 40,000 Rd., og 10,000 Rd. til Stamhuset Søbhjogaard.

Greven og Grevinden havde 2 Børn: Erik Steel S. de M., født 5te Oktober 1774, og Christiane Sofie, der blev døbt 1ste Marts 1776, men allerede 1783 afgit ved Døden. Grev Erik var saaledes eneste Arving til en ret anseelig Formue foruden et Grevskab, der vel ikke var stort men i fortrinlig Stand; Grev Albrekt havde repareret alle Hovedgaardene, Grevskabets 5 Kirker og opbygget mange Bøndergaarde af nyt. 1794 angiver den gamle Greve selv Godssets aarlige Indtægt til 10,000 Rd.

Grevinde Birgitte Kirstine Schaffaligky de Muckadell døde Juledag 1790 og blev den 17 Januar 1791 bisat i den af hende og Mand indrettede Familiebegravelse i Hillerslev Kirke. Den unge Greve holdt den 5te Juli 1794 Bryllup med Froken Susanne Birgitte Sofie Raas (f. 6te August 1777). Et Maleri paa Arrestov viser hende som en Dame af sjælden Skjønhed. Hun synes at have været den gamle

Greves Yndling, thi i Anledning af Sønnens Bryllup forhøjer han den i Erectionsbrevet bestemte Entepension meget betydeligt. Det kom nu ikke hende til gode, thi allerede den 20de Marts 1796 afgik hun ved Døden, og 15de Juli døde hendes omtrent 14 år gamle Datter Birthe Kristine Zuul S. de M. Den gamle Greve overlevede næppe sin Svigerdatter et Aar. Den 26de Februar 1797 afflutedes hans lange og ualmindeligt virksomme Liv. Et Minde om hans Tid i Ungdommen, da han næppe anede en saa glimrende Løbebane, bevares paa Arrestov; det er et Manuskript i 2 store Bind, en „Keiserhistorie“. Han døde som Kammerherre, Ridder af Danebrog og Union parfaite.

Greve Erik Steel Schaffaligky de M. tiltraadte nu Grevestabet. Han indgik 1799 Ægteskab med Comtesse Charlotte Amalie Reventlov, Datter af den før sin store Interesse for Skolevæsen og Landøkonomi med Rette saa højt ansete Greve Ludvig Reventlov og hans ikke mindre højt skattede Grevinde Sybille f. Schubart. Af dette herlige Ægtepar findes paa Arrestov to fortrinlige Billeder (af Zuul). Grevinde Charlotte Amalie var født paa Brahetrolleborg 3die Juli 1780. Hun blev Moder til følgende Børn:

Greve Albrekt Christoffer S. de M., f. 24de Marts 1800.

Comtesse Birthe (Betty) Susanne Sybille, f. 31te August 1801, gift 17de Juli 1824 paa Arrestov med Kammerherre Preben Bille Brahe, Greve til Brahesminde.

Baron Ludvig Christian, f. 16de December 1802. Han blev opfaldt efter den da afdøde Greve Ludvig Reventlov, og det var paa den smukkeste Maade, Greve Schaffaligky hædrede sin Svigerfaders Minde, idet han til Fadderne ved den unge Barons Daab tog Professor Willaume, Professor Ost og Seminarieleerer Hahn. Baron Ludvig døde 16de August 1803.

Baron Ludvig Ditlev, f. 1804, Forst- og Jagtjunker, Ejer af Nybøllegaard, g. med Elisabeth C. v. Steel. Han døde 1864.

Comtesse Caroline Christine, f. 21de Febr. 1807.

Baron Carl Christian, f. 3die Okt. 1808, døde 1ste

Oktober 1844 som Kammerjunker og Kavalleriofficer. Han var 1836 bleven gift med Elisa E. Charlotte Sybille Lucia dal Borga di Primo, nu Priorinde for Odense Kloster.

Baron Wilhelm Josef Henrik, f. 3die Marts 1811, blev Kammerherre og Amtsforvalter over Svendborg Amt.

Grev Erik mindes endnu som en hjertensgod Herre. For Skolevæsenet havde han stor Interesse. Sine egne Børn gav han, hvad vi vel nu vilde kalde en folkelig Opdragelse i god Betydning i Overensstemmelse med Svigerfaderens Anskuelser. Forøvrigt var han næppe saa dygtig og energisk Godsejer som Faderen, tilmed faldt hans Besiddelsestid sammen med den for Alle og ikke mindst for Godsejerne fortvivlede første Tredjedel af dette Aarhundrede. Hans økonomiske Forhold vare derfor ikke gode, til en Tid var Grevskabet under Styrelse af en Kommission — en Skjæbne, det som bekendt ikke var ene om at bære —, men det smukke Alterparti i Østerhøisinge Kirke med Orgel og den skønnede Altertavle af Lund skyldes dog Grev Erik Steel S. de M. Han døde som Kammerherre 1833 d. 7de Februar*).

Grev Albrekt Christoffer Schaffalighy de Muckadell tiltraadte nu Grevskabet. Han var i nogen Tid før Faderens Død gift og bosat paa Brobygaard, hvor han ogsaa som Grevskabets Besidder vedblev at opholde sig. I sit Ægteskab med Frøken Ludovica Augusta Lina v. Bülow, Datter af Kammerherre, Hofchef v. Bülow og Comtesse Bibeko Fr. Wedelsborg, f. 2den Maj 1810, havde han følgende Børn:

Comtesse Louise Frederikke Charlotte, f. 13de Juni 1832, gift den 30te August 1860 med Kammerjunker S. S. A. Bojesen, Cancellist i Udenrigsministeriet.

*) Aaret forud (? 32) døde i D. Høisinge paa Søllerup Grevindens Dntel, Gesejmeconferentsraad Baron Schubart, 76 Aar gl. I sine sidste Aar boede han her hos Generalkrigskommissær P. U. Bruun. — Bruun var gift med Frøken Martha Nobel-Morægger fra Sandholt. Han døde paa Søllerup 14de Maj 1852, 85 Aar gl. Hun døde paa Sandholt 7de Febr. 1855.

Comtesse Betty Wilhelmine, f. 1ste August 1833, gift den 1 Maj 1859 med Forst- og Jagtjunker D. B. H. Poulsen.
Grev Erik Engelke, f. 25de December 1834.

Comtesse Maria Rosa Hanne, f. 19de Maj 1836, Stiftsdame i Ballø.

Baron Preben, f. 1838 og død 1843.

Comtesse Angelica Augusta Julie, f. 29de Juni 1841, Stiftsdame i Ballø.

Baron Carl Henrik Ditlev Wilhelm, R. af Dbg., født 13de Februar 1843. Ejer af Stjoldemose.

Baron Wilhelm, f. 1846, død 1849.

Arrestov var i en Række af Aar Enkefæde for Grevinde Charlotte, der døde her den 27de April 1843. Da Præstegaarden i Østerhøisinge brændte, overlod Greven Præsten Lejlighed paa Arrestov, til Præstegaarden blev gjenopført. Siden var der Lazareth paa Arrestov i Treaarskrigen, ved hvilken Lejlighed Bygningen led en Del. I næsten det hele Tidsrum, Grev Albrect ejede Grevstabet, var Arrestov forpagtet til Christian Schwensen; han døde paa Arrestov 20de Januar 1858.

Grev Albrects meste Virken falder saaledes udenfor Arrestov. Det er forøvrigt endnu i friskt Minde, hvorledes kun faa Mennesker have været saa almindeligt elsket og højagtet af Høje og Lave som Grev Albrect Schaffalikh de Muckadell, og hans Samtidige sørgede for at bevare dette Minde hos Efterslægten ved en Mindestøtte, rejst udenfor Brohøgaard; den afløredes d. 31te August 1859. Støtten bærer følgende Indskrift:

„Kammerherre, Lehnsgreve Albrect Christoffer Schaffalikh de Muckadell, født paa Arrestov d. 24de Martz 1800, død paa Brohøgaard d. 6de April 1858,attes dette Minde af Grevstabet Muckadells Fæstere og Andre, som med Højagtelse og Taknemlighed mindes den Afdøde.“

Bagfiden har:

„Ej blot paa dette Sted vi rejse ham et Minde,
I Hjærtets Kjærlighed et større er at finde.“

Grev Erik Engelde tiltraadte saaledes Grevstabet den 6te April 1858. Den 28de Maj samme Aar blev han gift med Frøken Bernhardine Anna E. Kossegarten, født 28de Maj 1834. De have følgende Børn:

Grev Albrekt Christoffer Carl Ludvig, f. 11te Juli 1859.

Baron Carl Bernhard, f. 26de Maj 1861.

Comtesse Fanny, f. 5te August 1863.

Baron Ludvig Sofus Wilhelm, f. 24de September 1865.

Baron Erik Otto Wilhelm, f. 30te April 1870.

Grev Schaffaligky de Muckadell blev 1865 Kammerherre. Han har i sin hele Besiddelsestid været bosat paa Arrestkov, hvor han 1868 begyndte en Række Byggearbejder, der forstattes til 1873, og omdannede den forfaldne Borg til et af Landets prægtigste Herresæder.

Der blev først taget fat paa Ladegaarden, der ogsaa trængte højest. Den var fra gammel Tid bygget paa et indskrænket Terrain, der vistnok oprindeligt var dannet ved Opfyldning. Til sin Tid havde den ligesom selve Slottet været skjættet mod Overfald ved Grave og Bastioner; af Gravene var der indtil Ombygningen rørgroede Sumpe tilbage. Imellem Ladegaarden og Slottet var ogsaa en Grav, hvorover der førte en saakaldet Vindebro, der imidlertid ingen Vindebro var, men en smuk Kvaderstensbro, der hvilede paa mægtige Stenbuer. Tærskeladen laa der, hvor nu Mejeriet er; den var af Grundmur, opført 1683 af Sorgen Steel. De andre Lader vare gamle Bindingsværksbygninger. Kølsladen laa ligesom Slottet, og Stalden laa der, hvor nu Heriskabsstalden ligger. Mejeriet var i en gammel skrøbelig Tilbygning ud mod Søen fra det vestre Hus i Hovedbygningen; udenfor samme laa nogle faldefærdige Torvefuber, Hønseluse o. s. v. Midt i Gaarden var der en stor Møddingsplads. Den indskrænkede Plads og Bygning hænger vel paa det nøjeste sammen med, at Arrestkov i ældre Tid var regnet for at være en af Jyens ringeste Uolsgaarde. I Udelers Manuskript bemærkes, at Ugerlandet til Arrestkov kun er lidet og af ringe Godhed; det er nogle Banker, adskilte fra hinanden ved Moser og Skovstrækninger.

Engen var ogsaa af ringe Bestaaffenhed. — Heri var der vel i Tidernes Løb sket nogen Forandring til det bedre, men ved de gamle Bygningers Opførelse havde man naturligvis kun havt hine ringe Forhold for Dje. Det var saaledes ikke blot ny Bygninger, der tiltrængtes, men Byggepladsen skulde først staffles til Veje. Den dannedes ved en Opfyldning og Udjævning ud over de gamle Borggrave. Herpaa opførtes nu den ny Ladegaard, der har en smuk og imponerende Beliggenhed ligesom Slottet. De stiferdækkede Bygninger, Herstabsstalden til højre og Mejeriet ud mod Søen til venstre, danne en rummelig Førgaard, der adskilles fra Hovedbygningen ved nydelige Plaiuer, Bustadser og Anlæg. Selv den gamle Borggrav, hvorover Vindebroen førte, er nu halv opfyldt, reguleret og smykket med Blomstergrupper.

Længere tilbage end de nysnævnte Bygninger ligger den egentlige Ladegaard med Vognport og Materialstald til højre, Økonomibygning og Kofstald til venstre, medens to jævnsides løbende Væder som Midtpunkt hæve deres røde Gavl lige mod Hovedbygningens (Porthusets) Facade. Det er de to Tærskelader, der forbindes med en spaaendækket Ottefant, hvor Raste- og Rensmaskiner have Plads. Fra den østre Tærskelade udgaar Materialstalden og fra den vestre Kofstalden, der begge danne en symmetrisk Front imod Hovedbygningen. Længere tilbage danner den vestlige Tærskelade og den til Koladen stødende Svinelade en rummelig Baggaard med en i alle Henseender hensigtsmæssig Moddingsplads. Ligesom Ladegaarden vistnok nu hører ikke blot blandt de smukkeste men ogsaa hensigtsmæssigste, saaledes ere Markerne nu ogsaa, væsenligst af den nuværende Besidder, satte i fortrinlig Stand og give rige Afgrøder. Stuet af disse, med Skildringen af Fortidens Tilstand in mente, giver en god Maalestof for den Sum af Arbejde og Kapital her er anvendt, og som nu love at give en god Rente. I Sommeren 1880 er der udført en gennemgribende Kultivering af den gamle Søarm, Eng-Mosen Tuedam, og en Vandmølle er opført, der skal løfte Vand op fra Søen til at vande Konstengen med.

Efter at Ladebygningen var færdig, toges der fat paa Hovedbygningen, hvis tidligere Historie fortelig er fremstillet paa et af de foranstaaende Blade. Hvad jeg der har ytret, at Helvig Hardenberg og Erik Rosenkrantz sikkert nok havde givet Bygningen, ogsaa den Del, der stod før deres Tid, høje med Sandstensornamenter prydede Gavle, er jeg bleven end mere bestyrket i ved en Oplysning fra Arkitekt Haugsted, der forestod den seneste Ombygning, da der ved Afslæbningen fremkom kvaderformede Udmuringer og Løvninger af Sandstensornamenter paa det vestre Huses Gavl, der umulig efter sin Alder og Stil oprindelig kan have havt saadanne. At Rosenkrantz og Hardenberg eller senere Ejere paa den Maade skulle have prydet den ene Gavl og dækket de andre med Tag er utænkeligt. Tværtimod kan man formode, at de, der hørte til de stolteste Adelsætter og var det rigeste Heriskab, der har ejet Arreskov og rimeligvis aldrig i saa Henseende vil blive overgaaet af nogen*), have givet Bygningen et saa smukt og storartet Ydre, som den Tids Kunst formaaned. Dette har sikkert nok ogsaa været den ledende Tanke hos den seneste Bygherre og hans Bygmester. Af Arreskavs Slotsbygning, som den nu staar, er i Bogen meddelt en Tegning, hvortil henvises. Men hvad der ikke paa vort lille Billede kan fremstilles, er de mærkelige, alvorlige og dog saa vidunderlig skjønne Omgivelser; det mægtige Voldsted af det gamle Slot, den smukke Skov, Dyrehaven, der slutter sig nær til Havenne, Søen med den mægtigste og smukkeste Del af de fynske Alper i Baggrunden. Alt dette danner et Parti, om hvilket en Kjender (Kong Frederik VII) har ytret, at det hørte til det herligste i Landet.

Slottets Indre er ligesaa tiltalende som dets Ydre. Navnlig gjør den prægtige Kibdersal med dens herlige Decoration, der tilligemed dens øvrige Montering skal vedlige-

*) E. Rosenkrantz ejede jo foruden Arreskov Den Laasinge og 1/4 Part af Norge, foruden at han havde betydelige Løhu.

holdes uforandret, et mægtigt Indtryk. Af Malerisamlingen er tidligere omtalt de Stykker, der have Interesse for Gaardens Historie, men Samlingen indeholder betydeligt mere; der findes saaledes en Mængde Familieportraiter af Slægten v. Hejnen, nogle af Slægten Key, Sehested, Moltke v. fl. De tvende ellers meget omtalte Portraiter af Kong Erik og Abel tør derimod næppe fortjene saa megen Om- tale. En Kunstner har udtalt som sin Formodning, at de have været malede som Decorationsstykker i Fr. II.s eller Chr. IV.s Tid. Kong Erik har Maleren givet saa tiltalende og Broderen et saa frastødende Udre som muligt. Det ikke ubetydelige Bibliothek, der i tidligere Tider har lidt en Del, har nu faaet sig et godt Lokale, og indeholder gode Ting navnlig i Historie. I samme Lokale opbevares Gaar- dens Archiv, der navnlig hvad Stjøder og Adkomstbreve an- gaar er temmelig fuldstændigt og har for Gjelstovs Ved- kommende nogle Stykker ældre end Grevefejden. Arrestovs specielle Archiv begynder med 1558. Ogsaa dette tør ved den nuværende grevelige Families Interesse haabes bevaret og udvidet efter det Princip, at hvad der nu er nyt, stunder til at blive gammelt.

Tillæg og Rettelser.

Side 4. Linie 12 tilføjes: Ved Folketællingen d. 1ste Febr. 1880 var der i Hillerslev Sogn 62 Gaarde og 151 Huse, med 1232 Indbyggere, altsaa en Tilbagegang af 41. Samtlige Landsfogde i Salling Herred, med Muskadell, Brædetrolleborg og Holstenshuses Birker viste en Tilbagegang af 194 Mennesker i Tiaaret fra 1870 til 1880, idet disse 28 Sogne (Bjørnø indbefattet), talte 7,660 Indb. 1870, medens der kun fandtes 7466 den 1ste Febr. 1880.

§ 8. L. 6—7. 1531 pantsætter Frederik d. 1ste en Læst Korn af Kronens Gods i Hillerslev Sogn i Højrup og Nybølle for 500 Mark danske til Anders Reventlov til Søbo.

§. 32. 2 L. fra neden og §. 34. 3die L. f. u. kan indføres, at der ifølge gl. Breve i Arrestovs Arkiv forekommer en Niels Lavritzen som Sognepræst i Hillerslev Mar 1477 — altsaa en Præst i den katolske Tid.

§. 37 Lin. 13. Den 12te Juli 1603 førte Ridesfoged Hans Jensen i Sallinge paa sit Herstabs Blygne Tingsvidne paa Salling Herredsthing, hvoraf oplyses, at den Tid, Kristoffer Degn var i Sallinge, da brugte han det Stykke Kirkejord omkring ved Hillerslev Kirke, som der nu (1603) var Trætte om, og det havde Kristoffer Degn, medens sl. Fru Thale boede paa Gjelstov, og siden i Albert Malthijis Minde og i salig Erik Kaas's Minde og i hans Børns Minde, efter deres Faders Dod, og at fornævnte Kristoffer Degns Søn, Peder Degn, havde det og i de Kaasers Minde at bruge samme Kirkejord, men siden Jens Degn kom til Nybølle at bo, da var han vist fra samme Kirkejord af de Kaaser og maatte have det i Minde af dem, før han maatte bruge

saamme Jord. — Jens Degn i Nybølle var altjaa Per Kristoffersens Eftermand og Sogndegn ved Hillerslev Kirke allerede paa Jakob Madsens Tid.

S. 40. V. 9 f. n. Anne Andersdatter l. Jnger Andersdatter Hvide. Samme Side 5te V. f. n. Sofie Magdalene l. Magdalene Kankau.

Til Side 41—42. Om de Stridigheder, som Niels Naas til Gjelstov førte om Jorden til Hillerslev Kirke, fremføres følgende Uddrag af en Dom ved Salling Herredsting af 11te August 1573: Middel Abbisen i Rudme var Herredsfoged og kundgjorde da, at Jørgen Andersen af Aastovgaard, der var Foged paa Sandholt, paa sin Husbond Erik Ruds Begne, havde givet Laft og Klage over dem, som havde ladet pløje og saa den Kirkejord, som ligger til Hillerslev Kirke, og som ligger paa Hillerslev Mark, efter som en af hans Husbonds Tjenere for nogen Tid siden istal have brugt noget af saamme Kirkejord. Han havde lovlig indkaldt Niels Naas til Gjelstov, der fremstod paa Tinget og begjærede, at Erik Rud, eller hans Fuldmægtig maatte fremkomme med nøjagtige Breve og Beviser paa, at nævnte Kirkejord er given til Hillerslev Kirke af ham eller hans afdøde Forældre, og om Erik Rud iøvrigt haver nogen Gjendel, Stuf eller Særkjøb paa Hillerslev Mark inden for de Skjal, som er holdt for ret Skjal inellem By og anden, for han kan fremkomme med Klage over dem, der have pløjet og saaet Hillerslev Kirkejord paa Hillerslev og Gjelstov Grund. — Fogden fra Sandholt fremlagde da et bejeglet Pergamentsbrev, udgivet af „højbaarne Hyrstinde Dronning Kristine*) St Pauli Dag 1519“, hvorefter hun havde undt og tilladt Niels Brun i Sallinge og et Varu efter ham deres Livstid, at have, nyde, bruge og beholde en tredie Part af Hillerslev Kirkejord, som kaldes Kirkejord, imod at yde den sædvanlige gærlige Afgift til Hillerslev Kirke. — Ligeledes fremlagde Jørgen Andersen et Tingsvidue af Salling Herredsting fra 1563, hvorefter Enge Nielsen i Heden paa Frands Brockenhusens Begne havde oppebaaret 5 Dlr. af Rasmus Brun til Indfæstning (Stedmaal) for tredje Parten af den Kirkejord, som ligger til Hillerslev Kirke, som Rasmus Brun skedte af Jesper Skrifer, Foged paa Nyborg Slot, paa Lensmanden Frands Brockenhusens Begne. — Det var baade Uger

*) Kong Hanses Dronning, den heltmodige Kristine, der har skjænket den berømte Altertavle til Graabrødre Kirke i Odense, som nu er en Brydelse for Frue Kirke der i Byen.

og Eng (Ngerjorden ved Kirken og Engbunden i Støvningen og Møllemose). Jørgen Andersen mente da, at nævnte Kirkejord burde følge hans Husbonns Tjener, Marker Brun, i Sallinge. — Hertil svarede Niels Raas, at samme Brev ikke skal komme til Skade i nogen Maade, efter som de paalydende, Niels Brun og Rasmus Brun begge vare døde, og Marker Brun har hverken stød eller fæst, ej heller Brev eller Besejling paa nævnte Jord. Han fremhævede dertil, at Jorden er kommen fra Gjelskov og Niels Raases døde Forældre og haver været brugt til Gaarden fra Arilds Tid, hvilket han beviste ved en Række Tingsvidner paa Salling Herrerdsting af 9de Juni 1573, af hvilke det første lyder saaledes: „Tyge Hansen i Sallinge fremgik inden Tinge og vandt med oprakte Fingre og bad sig Gud til Hjælp paa, at den Kirkejord, som ligger omkring Hillerslev Kirke, ligger paa Hillerslev Grund og Gjelskov Grund, og han mindes, at sl. Fru Thale, som havde Gjelskov, lod bruge af samme Jord til Gjelskov, saa gjorde og Albert Maltesen efter hende, og siden Erik Raas og hans Brue Fru Anne efter ham.“ — Morten Brun, Mads Hansen og Peder Nielsen i Sallinge; Jeppe Hansen og Hans Pedersen i Lunde m. fl. viduede alle ligesaa. 24 af Omegnens Bønder deltog i disse Tingsvidner, og Niels Raas begjærede derefter endelig Dom i Sagen, som Fogden ogsaa var rede til at affige. Efter Tiltale, Gjensvar og Sagens Vejlighed med Breve og Segl, som i denne Sag var i Rette lagt, vidste han ikke bedre at sige derpaa, end at Niels Raas maa nyde og beholde samme Kirkejord efter Kongens Næse.

S. 42. Det er tvivlsomt, om Ejler Holch har ejet Gjelskov. De Kilder, man har derom, støtte sig paa Hofmans „Danste Adelsmænd“; og der synes Gjelskov at være en Trykfejl for Gjeddesholm. Hans Udkomst findes heller ikke paa Arreskov, hvor Gjelskobs gamle Breve opbevares, men jeg har desuagtet ikke dvælet at udslætte ham af Ejervæffen, men derimod undladt at meddele videre om ham.

S. 42. Henrik Wille overdrog den foran antydede Part i Gjelskov til Erik Quigau, imod at han skulde betale sin afgangne Frue Anne Krabbes Gjæld, medens Henrik Wille efterhaanden afhændede sin Part i Jordegodsjet til sine Kreditorer. Saaledes fik Palle Kristensen i Højrup 6 - 7 Gaarde i Højrup og Nybølle, Peder Mundt til Mæringgaard fik 1650 en Gaard i Sallinge, og Ane Margretev. Gøgen til Finstrupgaard fik 1643 Bjerregaard i Sallinge og en Gaard i Hillerslev. Henrik Wille til Tirsbæk var Lensmand over Stavanger Len i Norge.

Om de to Søstre Ane og Lisbet Krabbe (Lisbet

Bryltes Børn af første Ægteskab, der begge fik Part og Gjendel i Gjelskov, meddeles følgende korte Uddrag af de over dem holdte Vigprædikener (København'ske Bibliotek i Odense). Anne Krabbe var født d. 6te Oktb. 1600 paa Bøgholm i Staane, hvorfra hun d. 3die April 1636 blev gift med Erik Dvigau til Nyklesholm, med hvem hun nu tog Bolig paa Gjelskov, hvor hun døde i Barnsnød uden Forløsning d. 25de Septbr. 1638. Hun rofes for sin Godgjørenhed mod de Fattige i Hillerslev Sogn og for sin Omhu for Kirken. Den smukke Prædikestol og et Alterklæde var bestilt af hende, men blev først færdig efter hendes Død. D. 17de Oktbr. holdt Biskop Hans Michelsen Vigprædiken over hende i St. Knuds Kirke. — Lisbet Krabbe var et Par Aar yngre; hun var født d. 9de Januar 1609, blev forlovet 1631 og havde Bryllup i Odense d. 11te Januar 1635 med Rønnow Bille til Sandbygaard, hvilket Ægteskab blev velsignet med 6 Børn, af hvilke to Sønner af Navn Mogens vare døde før Moderens Jordfærd, der fandt Sted i Sandby Kirke d. 11te Febr. 1645. Hun døde efter et kort Sygeleje d. 19de Januar 1645.

S. 43. Mogens Billes Frue, Margrete Lunge var født 1616 paa Eskborg Slot i Sverrig, hvor hendes Fader, Jørgen Lunge til Odden, var Lensmand. Halvandet Aar efter at hun var bleven Enke giftede hun sig med Kristen Steel til Tufinge, med hvem hun blev Moder til to Sønner, Mogens og Albret Steel. Efter Ejler Billes Død solgte Kristen Steel Albretsen ved Skjøde af 1ste Maj 1651 Gjelskov Gaard og Gods til Fru Kristine Munk. Fru Margrete Lunge døde 36 Aar gl. i Efteraaret 1653. D. 28de Oktober blev der holdt Vigprædiken over hende i Njøge Kirke.

S. 47. Til Anmærkningen ved Foden paa Siden knyttes følgende Oplysninger om Peter Børtning, der velvillig ere meddelte af Hr. Redaktør Fr. Krarup efter det under Trykken værende Hefte af Personahist. Tidssk. I. S. 242. Peter Børtning den baade i Danmark og Norge ilde ansete Mand, var født i Thronhjem d. 8de Marts 1626 og døde paa Fossum-Gaard d. 13de Juni 1702. Hans Hustru Sofie Abelsdatter Sphit eller Speet døde d. 22de Avgust 1699 og var 67 Aar gammel. De ere begge jordfæstede i Gjerpen Kirke. Deres Datter Anne Kristine blev gift 1692 med Major Chr. Medchenburg. Juliane gift d. 6te Decbr. 1702 med Løjtnant Jyen. Sønnen Kaj Børtning blev begravet i Gjerpen Kirke d. 28de April 1717, 59 Aar og 12 Uger gammel.

S. 48. Lin. 10. tilføjes: ved Transport af 4de Januar 1682 fra Magdalenens Rhode st. Dr. Bartholins, fik Adolf

Hans v. Holsten jus patronatus til Bantinge Kirke efter det kongelige Skjøde af 12te Decbr. 1678.

S. 57. Lin. 11. Ved Skjøde af 28de Aug. 1706 fra Lorenz Petersen til Vejlegaard overdrages en Gaard i Saltingelunde til Vulf Sigfr. v. Holsten.

S. 72. Palle Kristensens Handel med Raj Dykke var maasse en Folge af, at han som uadelig ikke maatte være Fordegodssejer, skjønt der dog ikke mangler Exempel paa, at uadelige før 1660 have ejet Bøndergods (sef. Danffe Samlinger 2 R. 3 B. S. 143).

S. 72. Til den Bemærkning om Adelens vilde og udsvævende Liv skal tilføjes, at Drukkenfab ved Folk af alle Samfundsklasser med sig og udbredte efter Svenskekrigen navnlig blandt Bøndestanden forferdelig Nød og Skændighed, hvad vi tidligere have haft Lejlighed til at fremhæve Exempler paa. (Se navnlig min Holstenshus og Nættebølle S. 70—71, og S. Jørgensens Bidrag i Jyens Stiftstidende for 1874 og følgende Aar.)

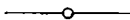
Efter at Trykningen af Østerhæsinge Sogns Historie var vidt fremskreden, have vi haft Lejlighed til at gjenmemgaa en Række Stiftesprotokoller for de fire Godser Arrestov, Gjelstov, Brobygaard og Ølstedgaard, der giver mange gode Oplysninger om Tilstanden hos Bønderne i Tiden fra 1719 til 1801.

Ved dette Tidsaffsnits Begyndelse vare Bøndernes Huse smaa og lave, men det var stærke Egebindingsbygninger med flinede Væbægge. I Stuerne vare stampede Pergulbe og smaa Binduer indfattede i Vly, hift og her med malede Ru-der. Indretningen var tarvelig og simpel: to, i det højeste tre Stuer foruden Kjelder og Bryggers var hele Stuehusets Indhold. Kjøkken kjendte man ikke. I den gamle Lerovn (Kaminen) i Dagligstuen kogte man Mad, og paa Hylberne under Loftet satte man Bøtter med Mælk og Smør. Kande-skabet og Tinvækket afgav Plads til Kjøkkentøjet, medens Mad-skabet under Bordet tjente som Spisekammer og Gaasebænken bag Bordet som Nattely for Gjæs og Kugehøns. Thi Gaasebænken, Lerovnen og Alkovsejengene vare uadskillige fra enhver Bøndes Dagligstue paa hin Tid, lige saa nødvendige Stykker der, som Brændevinskjedlerne i Bryggerhuset og de mange Øltonder i Kjelderren. Saadan og atter saadan saa det ud i en Bøndegaard for halvandet hundrede Aar siden.

Et halvt hundrede Aar frem i Tiden — omkring ved Aarene 1780—90 — ere Forholdene med Hensyn til Byens indre Udstyr især i Østerhæfinge By ikke synderlig forandrede. Kjøkken habes endnu ikke, Jærnkaffelobne meget sjældne, Stueuhr havde man begyndt at anskaffe enkelte Steder, men paa Hylberne var Sibotternes Antal noget betydeligt, ikke sjælden en Snes Stykker og derover. Ligeledes var Dplaget af Linneb og kvindelige Klædningsstykker, af Bohave og rede Penge gaaet meget frem ad — ved de allerfleste Skifter blev der nu noget tilovers til Afbingerne, men der stillede heller langt fra saa strænge Fordringer fra Herskabets Side som i foruds Dage. I Østerhæfinge By holdt man paa det gamle, og der vare Forholdene i den ene Gaard ikke meget forskjellige fra den anden. Blot udenfor Hylabet, og itrag var der en fjendelig Forandring. I Gaarden Bishelinsgave paa Ristrup Skov havde man malet Bohave i Dagligstuen, baade Bord, Bænk og Gaasebænk var malet med en højroed Farve, og der havde man baade Stueuhr og Jærnkaffelobn, 21 Sibøtter og 18 Bøger paa Hylberne. Her havde man ogsaa baade Kjøkken og Spisekammer og endnu to Stuer med rigeligt Bohave, mange Sengeklæder og hjemmegjort Tøj. Hele Boets Værdi var 1049 Rdl. Det var ualmindelig gode Forhold paa hin Tid.

I den ny Gaard Brogaarden nær ved Hillerslev Bro var der 1797 en Øverste-Stue og en Storstue ved den ene Side Forstuen. Ved den anden Side var Dagligstue, Kjøkken, Mælkestue og Bryggers, men om endstjøndt man havde Mælkestue med Mælkeræk, havde man dog 14 Sibøtter paa Hylberne i Dagligstuen om Sommeren i de allerlængste Dage.

Saadan kunne vi gaa ind og ud af enhver Gaard paa hin Tid, men de idelige og ensartede Forhold blive trættende i Længden, derfor ville vi afbryde, og lukke Bogen sammen med den Glæde, at om end Bøndernes Tilstand ved Aaret 1780 saa nogenlunde taalelig ud, saa har den dog i enhver Henseende forbedret sig mangfoldige Gange i de forløbne hundrede Aar.

Indhold.

Hillerølev Sogn.

- I. Sognets Topografi og almindelige Historie Side 3.
1. Topografi. 2. Minder fra Oldtiden. 3. Svenskekrigen. Landbosforhold. 4. Overtro og kirkelige Forhold. 5. Herredstinget. Herredsfogder. 6. Katterne.
- II. Hillerølev Kirke og Hovedgaarden Gjelstov — 29.
1. Hillerølev Kirke. 2. Sognepræster. 3. Degne. 4. Skole og Hospital. 5. Hovedgaarden Gjelstov og dens gamle Ejere. 6. Familien Holsten, Møllen og Papirfabrikken.
- III. Sognets Byer og større Gaarde — 51.
1. Hillerølev. 2. Sallinge og Sallinge-Lunde. 3. Nybolle. 4. Nybollegaard. 5. Højrup med Dykkensæde. 6. Højrupgaard. 7. Blandede Meddelelser.

Østerhøjsinge Sogn.

- I. Sognets Topografi og almindelige Historie — 83.
1. Topografi. 2. Minder fra Oldtiden. 3. Det gamle Sualø, Søllerup og Ristrup. 4. Skadegaarden og Vilhelmsgave. 5. Andre interessante Enkeltheder.
- II. Østerhøjsinge Kirke og Præsterne ved samme — 97.
1. Østerhøjsinge Kirke. 2. Sognepræster. 3. Degne og Skolelærere.
- III. Arrestov med dens ældre og nyere Historie — 113.
1. Det gamle Arrestov. 2. Jakob Hardenberg. 3. Rosenfrøen og Mogens Høeg. 4. Sorgen Skel og hans Familie. 5. Greverne Schaffaligshy de Muckadell.
- Tillæg og Rettelser — 150.
-